

Milica MIKECIN
Zagreb
milamikecin@yahoo.com

UDK 821.163.42-97:003.349.1
27-252.6
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 16. travnja 2019.
Prihvaćen: 11. lipnja 2019.

APOKRIF *USNUĆE BOGORODICE* U HRVATSKOGLAGOLJSKOJ KNJIŽEVNOSTI (II). USPOREDNA JEZIKOSLOVNA I TEKSTOLOŠKA ANALIZA ZBORNIČKIH TEKSTOVA

Više zbornika neliturgijskih tekstova hrvatske srednjovjekovne književnosti sadrži apokrif o Bogorodičinoj smrti i uznesenju. Dok je u jednim to prijepis prijevodne prerade grčkoga teksta Pseudo-Ivana apostola i evanđelista, koji pripada tzv. betlehemske predaji apokrifa (*Vinodolski zbornik*, 15. st. i *Grškovičev zbornik*, 16. st.), drugi sadrže prijepis prijevodne prerade latinskoga prijevoda grčkoga Pseudo-Melitonova teksta, koji pripada tzv. palminoj predaji (*Fatevičev zbornik duhovnog štiva*, 1617. i latinički zbornik *Codex Varia Variorum* 39, 17. st.). Usporednom jezikoslovnom i tekstološkom analizom najstarijega sačuvanog hrvatskoglagoljskog teksta betlehemske predaje iz *Pazinskih fragmenata* (14. st.) i *Vinodolskoga zbornika* u odnosu na grčki izvor, zatim usporednom analizom teksta iz *Vinodolskoga zbornika* i njemu srodnoga teksta iz *Grškovičeva zbornika* te naposljetku usporednom analizom tekstova iz *Fatevičeva zbornika* i *Codex Varia Variorum* 39 utvrđuju se osobitosti jezika svih četiriju zborničkih tekstova na svim jezičnim razinama s obzirom na udio staroslavenskih jezičnih elemenata i elemenata narodnoga govornoga jezika. Na primjeru apokrifa o uznesenju Bogorodice u hrvatskoj srednjovjekovnoj glagoljičkoj i latiničkoj književnosti prati se povijesni razvoj jezika od hrvatskostaroslavenskoga preko starijega i mlađega hrvatsko-staroslavenskoga do hrvatskoga narodnoga jezika sa staroslavenskim elementima. Rad donosi i transliterirano izdanje tekstova iz *Vinodolskoga zbornika* i iz *Grškovičeva zbornika*.

Ključne riječi: apokrif o usnuću Bogorodice, *Pazinski fragmenti*, *Vinodolski zbornik*, *Grškovičev zbornik*, *Fatevičev zbornik*, *Codex Varia Variorum*, hrvatskoglagoljska književnost, hrvatskostaroslavenski jezik, hrvatsko-staroslavenski jezik, čakavski jezik, usporedna jezikoslovna i tekstološka analiza

1. UVOD

Novozavjetni apokrif *Usnuće Bogorodice* nastao je vjerojatno u drugoj polovici 4. stoljeća. Izvorno je napisan na grčkom jeziku na području Sirije ili Palestine. Cjelokupna predaja apokrifa dijeli se u dvije glavne skupine koje se nazivaju *palmina predaja* i *betlehemska predaja*. Prva je nazvana tako zbog rajske palme koju anđeo Gabrijel donosi Mariji kada joj naviješta smrt i koja nakon njezine smrti svijetli pred njezinim odrom na sprovodu, a druga je dobila ime po tome što Marija prije smrti u bijegu pred židovskim vlastima iz Jeruzalema odlazi u Betlehem i zatim se opet vraća u Jeruzalem, gdje umire. Najstariji sačuvani grčki tekst palmine predaje, *Transitus R*, nastao je u 6. stoljeću i osnova je za mlađi grčki tekst iz 7. stoljeća koji se pripisuje solunskom nadbiskupu Ivanu Bogoslovu (Ivanu Solunskom). Najstariji latinski prijevod s grčkoga, blizak *Transitusu R*, poznat je pod nazivom *Transitus A*, a mlađi latinski tekst, nastao krajem 5. stoljeća, takozvani *Transitus B*, prijevod je grčkoga izvornika koji se pripisuje Pseudo-Melitonu. Palmina se predaja na osnovi latinskoga prijevoda grčkoga Pseudo-Melitonova teksta proširila u zapadnoj Europi. Najstariji sačuvani grčki spis betlehemske predaje nastao je potkraj 5. ili početkom 6. stoljeća, a pripisuje se Pseudo-Ivanu apostolu i evanđelistu. Taj se tekst proširio na cijelom grčkom jezičnom prostoru te se zadržao samo na Istoku, postoji u velikom broju rukopisa i u prijevodima na razne jezike, pa tako i na staroslavenski.¹

U hrvatskoj glagoljskoj književnosti sačuvani su prijepisi apokrifa koji pripadaju objema predajama. Jedni od njih u svojoj osnovi imaju grčke tekstove, a drugi njihove latinske prijevode.² Tri su teksta prijepisi prijevoda ili

¹ Prikaz povijesti obiju predaja apokrifa o usnuću Bogorodice vidi u MIKECIN 2018: 228–232.

² Na to je upozorila Biserka Grabar: »O Marijinoj smrti i njezinu uznesenju na nebo govori apokrif poznat općenito pod latinskim naslovom *Transitus Mariae* ili *Dormitio Deiparae*. Grčki original koji se širio u nekoliko verzija nastao je najkasnije do V. st. Na osnovu grčkog teksta nastala je latinska verzija Tranzita koja se pripisuje sardskom biskupu Melitonu. Najkasnije do XII st. preveden je taj apokrif s grčkoga na staroslavenski. U slavenskom svijetu širio se najčešće pod naslovom *Uspenije Bogorodice*. K nama je došao preko prevedene crkvenoslavenske matice. Najstariji i najbolje tradirani crkvenoslavenski tekst hrvatske redakcije sačuvan je, na žalost, samo fragmentarno u glagoljskim *Pazinskim fragmentima* iz XIV st. Potpuni tekst Tranzita nalazimo u 3 glagoljska zbornika iz XV–XVII st. i u latiničkom dubrovačkom zborniku legendi što ga je izdao Karásek. Ovaj posljednji tekst kao i glagoljski tekst u Fatevićevu zborniku iz XVII st. zapadnog su, vjerojatno, latinskog porijekla« (GRABAR 1970: 22).

prijevodnih obrada teksta Pseudo-Ivana apostola u okviru betlehemske predaje: 1. *Pazinski fragmenti* (u daljnjem tekstu: FgTrans), 90d–e–f s početka 14. stoljeća,³ 2. tekst iz *Vinodolskoga zbornika* (u daljnjem tekstu: CVinod), ff. 48r^a–49v^b iz prve polovice 15. stoljeća,⁴ 3. tekst iz *Grškovičeva zbornika* (u daljnjem tekstu CGrš), ff. 167v–171r iz druge polovice 16. stoljeća.⁵ Dva su teksta prijepisi prijevodnih prerada teksta Pseudo-Melitona u okviru palmine predaje: 1. tekst iz *Fatevičeva zbornika duhovnog štiva* (u daljnjem tekstu CFat), ff. 1r–1v i 18v–22v, iz 1617. godine,⁶ 2. tekst iz *Codex Varia Variorum 39* (u daljnjem tekstu: CVar).⁷

Tekst apokrifa o Bogorodičinu usnuću iz FgTrans izdvaja se u prvoj skupini od drugih tekstova po tome što je on jedini hrvatskostaroslavenski prijepis staroslavenskoga prijevoda grčkoga teksta Ivana apostola i evanđelista dok su ostala dva teksta hrvatsko-staroslavenski prijepisi kasnije prerade prijevoda istoga grčkog teksta.⁸ Tekst iz FgTrans je uz neke tekstove ruske i srpske redakcije staroslavenskoga jezika jedan od nastarijih slavenskih tekstova toga apokrifa uopće.⁹ Prijevod s grčkoga jezika sadržan u FgTrans potpuno je doslovan, a posljedica toga je i posebnost jezika FgTrans, koji ima sve odlike najstarijega hrvatskostaroslavenskoga jezika vrlo bliskoga staroslavenskomu jeziku.¹⁰ Zbornički tekstovi apokrifa pisani su hrvatsko-staroslavenskim jezikom, a udio čakavskoga jezika znatniji je u mlađem tekstu iz CGrš, a manji je u starijem tekstu iz CVinod.¹¹ Tekst apokrifa o usnuću Bogorodice iz CFat

³ Tekst iz FgTrans izdan je i jezično analiziran u MIHALJEVIĆ; VINCE 2012.

⁴ Tekst iz CVinod transkribiran je u STROHAL 1917: 36–39; ŠTEFANIĆ i sur. 1969: 149–153 i DÜRRIGL 2013: 135–138. Skraćenu verziju apokrifa na suvremenom hrvatskom jeziku donosi DAMJANOVIĆ 1998: 35–37. Transliterirano izdanje toga teksta nalazi se u *Prilogu* ovoga rada.

⁵ Transliterirano izdanje teksta iz CGrš nalazi se u prilogu ovoga rada.

⁶ Taj je tekst izdan u okviru izdanja cjelokupnoga CFat, koje je priredila G. Franov-Živković. Vidi FZ 2016.

⁷ Izdanje i opis rukopisa CVar nalazi se u KARÁSEK 1913: 3–15 [pretisak 1996].

⁸ Nazivi staroslavenski, hrvatskostaroslavenski i hrvatsko-staroslavenski jezik upotrebljavaju se prema podjeli jezičnih idioma kod Stjepana Damjanovića. Vidi npr. DAMJANOVIĆ 2000: 29. U paleoslavistici postoje i drugi nazivi: starocrkvenoslavenski, hrvatski crkvenoslavenski i hrvatsko-crkvenoslavenski amalgam. Vidi npr. HCSL 2014: 18–19.

⁹ Usp. HERCIGONJA 1975: 110–112. Jezikoslovnu usporedbu najstarijih tekstova hrvatske, srpske i ruske redakcije vidi u MIKECIN 2018: 255–263.

¹⁰ Pregled dosadašnjih istraživanja teksta iz FgTrans s literaturom nalazi se u MIKECIN 2018: 239–240.

¹¹ O jeziku i tekstovima CVinod vidi ŠTEFANIĆ 1970: 5–10; MILČETIĆ 1911: 214; STROHAL 1916: 5; HERCIGONJA 1983: 345; DAMJANOVIĆ 2009: 357; VUČKOVIĆ 2017:

nalazi se u njegovu prvom i starijem dijelu, a prepisan je početkom XVII. stoljeća iz starijega slavenskoga predloška.¹² *Codex Varia Variorum* 39, po novom kataloškom broju 914, koji se običava nazivati još i *Dubrovačkim legendama* jer je pohranjen u Biblioteci franjevačkog samostana Male braće u Dubrovniku, u svojem prvom dijelu, koji je prepisan u XVII. stoljeću, među raznim tekstovima hrvatske apokrifne književnosti sadrži i latinični tekst apokrifa o usnuću Bogorodice u obliku propovijedi o »uzvišenju prečiste svete djeve Marije«. ¹³ Tekst je najvjerojatnije preveden s talijanskoga jezika iz neke hagiografsko-legendarne zbirke prevedene s latinskoga, ali točan predložak nije utvrđen. Poznato je da je jedan od izvora za tekstove CVar talijanski prijevod latinske zbirke *Legenda aurea*, koju je u drugoj polovici XIII. stoljeća sastavio genovski biskup Jakov Voraginski (1228. – 1298.).¹⁴

45–49. Pregled dosadašnjih istraživanja tekstova iz CVinod s literaturom vidi u VUČKOVIĆ 2017: 49–50. O jeziku i tekstovima CGrš vidi ŠTEFANIĆ 1970: 51–52; NAZOR 1978: 46; DAMJANOVIĆ 1995: 68; DAMJANOVIĆ 2009: 358, 395–399; HERCIGONJA 2004: 241; HERCIGONJA 1983: 347; VELČIĆ 2002: 244; REINHART 2010: 670. Tekstovi iz CGrš dosad nisu bili dovoljno proučavani i najčešće su služili samo kao dopuna u nekim transkripcijama tekstova iz drugih zbornika (STROHAL 1917; ŠTEFANIĆ 1969; DÜRRIGL 2017), jer prednost pri izdanju tekstova koji sadrže verzije istoga spisa najčešće imaju stariji zbornici, bolje sačuvani ili oni u kojima se nalazi duža verzija teksta. Transliterirano izdanje jednoga mirakula iz CGrš priredio je REINHART 2010: 669–686.

¹² Jezik i tekstove CFat proučavali su MILČETIĆ 1911: 340–344; STROHAL 1915: 173–176; ŠTEFANIĆ 1970: 57–60; PETROVIĆ 1998: 143; TURKALJ 2008: 579–593; RADOŠEVIĆ: 2012: 101–210; FRANOV-ŽIVKOVIĆ 2016: 212–220; VIGATO 2016: 29–39; GALIĆ 2017: 199–208; DÜRRIGL 2017: 23–43; GALIĆ 2018: 99–169.

¹³ CVar izdao je češki slavist Josef Karásek 1913. u Pragu pod naslovom *Ragusäische Legenden*, a pretisak toga izdanja objavljen je u Zagrebu 1996. pod naslovom *Dubrovačke legende* (KARÁSEK 1913). Vidi BRATULIĆ 1996: 196–197; ŠABIĆ 2010: 286–287. O CVar pisali su: KOMBOL 1945: 36; HERCIGONJA 1975: 291–302; PETROVIĆ 1984: 188, a o njima se govori i u dvjema antologijama u koje su uvršteni i tekstovi iz zbornika: BADURINA-STIPČEVIĆ 2013: 19–20 (*Život sv. Marije Egipatske* 132–139, *Život sv. Eufrosine* 140–151, *Život sv. Barlaama i Jozafata* 187–259) i DÜRRIGL 2013: 60, 65 (*Apokrif o smrti Blažene Djevice Marije* 135–138). U ŠTEFANIĆ i sur. 1969: 295–303 nalazi se transkripcija teksta o Barlaamu i Jozafatu.

¹⁴ Kao predložak nekim tekstovima iz CVar poslužili su tekstovi iz četvrtoga dijela talijanskoga prijevoda hagiografske zbirke *Vitae Patrum*, koji je oko 1330. godine sačinio dominikanski redovnik iz Pise Domenico Cavalca (1270. – 1342.) i koji je pod naslovom *Vite de' santi Padri* prvi put tiskan 1474. godine u Ferrari. Usp. BRATULIĆ 1996: 198; PETROVIĆ 1984: 194: »Talijanski hagiografsko-legendarni tekstovi ulazili su u hrvatsku književnost možda već iz sjevernoitalskih tekstova 13. stoljeća Bonvesina della Rive, ali su glavni poticaj hrvatskom prihvaćanju talijanskih tekstova dale franjevačka književnost 14. stoljeća i dominikan-

Hrvatski tekstovi betlehemske predaje (u daljnjem tekstu BP) i palmine predaje (u daljnjem tekstu PP) apokrifa pokazuju sadržajne sličnosti i razlike. Prema BP Mariji smrt naviješta arkandeo Gabrijel došavši na Isusov grob, a prema PP bezimni anđeo došavši na Sionsku goru i ostavivši Mariji svijetlu mladicu palme iz raja.¹⁵ Prema BP Marija prije smrti moli Isusa da joj pošalje apostola Ivana i sve druge apostole i da ju uzme k sebi na nebo te pritom kaže kako joj Židovi prijete da će spaliti njezino tijelo kada premine, a prema PP tim istim molbama pridodaje i molbu da u času smrti ne vidi strašnoga duha. Nakon što Marija prema BP ode iz Jeruzalema, apostoli na čudesan način na oblacima dolaze s raznih strana svijeta u Marijinu kuću u Betlehemu, a prema PP oni dolaze u kuću u Jeruzalemu, koju Marija zajedno s apostolima ne napušta sve do svoje smrti. Nevjerni Židovi u BP nastoje spaliti Marijino tijelo i apostole u kući u Betlehemu, pa ih zato Duh Sveti na oblacima vraća u Jeruzalem, dočim u PP Židovi nastoje ubiti apostole i spaliti Marijino tijelo za vrijeme pogrebne povorke. U BP Marija prije svoje smrti čudesno iscjeljuje slijepu i hrome u kući u Betlehemu, a uglednoga Židova Jefoniju iscjeljuje tijekom pogreba, dočim u PP Marija iscjeljuje jedino Jefoniju, koji zatim od apostola Ivana uzima palmu tako da se iscjeljuju i svi drugi Židovi koji su povjerovali u Isusa Krista i Mariju. U objema predajama Marija umire i Isus prima njezinu dušu u svoje ruke. Nakon toga su prema BP apostoli s Marijinim tijelom na odru preneseni Duhom Svetim na nebo, a prema PP Isus dolazi trećega dana nakon Marijine smrti na njezin grob u Jozafatskoj dolini. U BP Isus sjedinjuje njezinu dušu i tijelo u raj, te je ona time na nebo uznesena dušom i tijelom, a u PP Marijina duša iz raja silazi u grob i ulazi u tijelo, Isus ondje uskrisuje Mariju i uznosi ju dušom i tijelom na nebo.

2. USPOREDNA JEZIKOSLOVNA I TEKSTOLOŠKA ANALIZA APOKRIFA *USNUĆE BOGORODICE IZ PAZINSKIH FRAGMENTA I VINODOLSKOGA ZBORNIKA*

ska literatura Jacopa Passavantija i talijanskih volgarizzamenata visoke literarne vrijednosti Domenica Cavalce, te druga djela talijanske književnosti zrelog i poznog srednjega vijeka.«

¹⁵ Palma se spominje na mnogim mjestima u Bibliji, a u kršćanstvu postaje simbol pravde, svetosti i uskrsnuća. Prikaz palme vrlo je čest i u židovskim hramovima i u kršćanskim crkvama, pravednik Božji uspoređuje se s palmom (Ps 92,13), a palma u rukama mučenika znak je pobjede nad smrću i rajskoga života. Pretpostavlja se da je rajsko stablo života bilo palma. Palmin plod čuva tijelo umrloga od propadanja dok ne prijeđe u nebeski život.

2.1. Jezikoslovna analiza

Usporedna jezikoslovna i tekstološka analiza tekstova iz FgTrans i CVinod ograničena je na dio apokrifa koji je sačuvan u obama rukopisima.¹⁶ Dio teksta iz CVinod koji se odnosi na FgTrans 1a–1c, a počinje od mjesta 48r^b16, potpuno je prerađen i sadrži samo pojedine riječi koje se nalaze i u FgTrans te pokazuje samo opće sadržajne sličnosti s njim. Dijelovi teksta FgTrans 1d–2d i 3c–d sadrže neprekinut tekst apokrifa, odnosno veće komade teksta bez lakuna. Na tekst FgTrans 1d–2d odnosi se tekst CVinod 48r^b34–48v^b3, a na tekst FgTrans 3c–d odnosi se tekst CVinod 49r^b12–49v^a7. Fragmenti 3a–b sadrže dijelove s mnogo lakuna, ali u dijelovima koji imaju neprekinut tekst može se zamijetiti mnogo više sličnosti s tekstem iz CVinod, ali još uvijek sa znatnim preinakama. U prikazu teksta iz FgTrans neukošenim slovima označeni su oni dijelovi koji su u CVinod preneseni, a potcrtani i ukošeni su dijelovi koji su nedoslovno preuzeti, odnosno djelomično preinačeni ili premješteni, a sav ostali ukošeni tekst nije sadržan u CVinod, koji obratno sadrži i neke dijelove kojih nema u FgTrans.¹⁷

FgTrans

(1a) ... сѣъгутъ тѣло мое · *I otvečavъ rēhъ ei · ne imat' vidēti istlēniē prēpodobnoe i čьstnoe tvoe tѣlo · Otvečav'ši [ž]e s(ve)taê mariê reče kъ mnē · prinesī kadil'nicu i vložī kadilo i stvori molitvu · i bisi gl(a)sъ ot nebese g(lago)le am(e)нь · I sliša ... (1b) ...go · *Ti simune petre iz' rima · pavlъ ot tiveriona · toma ot in'die vьnutr' n'nēišihъ · êkovъ ot erusolima · an'drēi bratъ petrovъ pilipъ luka i simunъ kanaanēi · počivše i vstavše iz' grobъ svoihъ d(u)hom s(ve)tim' k nim'že reče ne mnite êko vskrēšenie es... (1c) ... [n]a oblacēhъ · obrētom' se s'petrom' · i tako s(ve)timъ d(u)hom' vkupъ vsi pridom' na mēsto · Ī prišъdъše kъ materi g(ospod)a b(og)a našego · približ'su že se vrēmeni · poklon'se se rēhomъ ne boi se ni skr'bi · g(ospod)ъ b(og)ъ roždъbi se is tebe izvodit' te iz' mira sego sъ slavou i vzradovav's[i] ... (1d) ...oe prisēčenie · ne utai bo mene roždъbi se iz' mene · g(ospod)ъ naš is(u)h(rъst)ъ b(og)ъ vsēm' · Otvečav že petrъ reče kъ ap(ustolom' · kъždo k nemuže s(ve)ti d(u)hъ vьzvēsti · i zapovēdъ n(a)тъ · vьzvēstēte materi g(ospod)a b(og)a našego is(u)h(rъst)a · Otvečav že azъ ivanъ rēhъ · azъ egda vshož- (2a) -dahъ vъ s(ve)ti gradъ i oltar' službu stvoriti v' epesē · d(u)hъ g(lago)la mi · êko približi se vrēme prēstavle-**

¹⁶ Cjelovita jezikoslovna analiza FgTrans nalazi se u MIHALJEVIĆ; VINCE 2012: 17–116.

¹⁷ Tekst iz FgTrans navodi se i označava prema izdanju MIHALJEVIĆ; VINCE 2012: 132–138. Mjesta iz CVinod navode se i označavaju prema izdanju u prilogu ovoga rada.

niû materê g(ospod)a b(og)a tvoego · hodi vь vitleom' na cêlovanie ee · i oblak' svêtl' vshiti me i v' dv'rehь idêže ležiši postavi me · I petrь reče · azь v rimê živi · k' ûtrъni slišahь glasь s(ve)[t]im' d(u)hom' g(lago)lucь k' mnê · êko materi g(ospod)a tvoego približ'su se vrêmeni · prêstavlena imat' biti hodi v' vitlêom' na cêlovanie ee · i se oblakь svêtl' vshiti me · I vidêhь pročee ap(usto)li na oblacê gredučee kь mnê · i gl(a)sь g(lago)le kь mnê · vsi idête v' vitlêom' · Otvečav že pavlь reče · i azь v gradê otstoeçi ot rima ne malom' rastoênim' ži- (2b) -vi tiverionь stranê naricaemêi · slišahь duhь s(ve)ti g(lago)lucь kь mnê · Mati g(ospod)a tvoego [os]tavlaûci mirь sa na nebeskaê prêstavleniem' tečenie tvorit' · na idi v vitlêom' na cêlovanie ee · i se oblakь svêtl' vshiti me i posta[vi me] idêže i vi · Otvečav [že] toma reče · i azь in' diiskuu stranu prêšьdbь [prop]ovêdi h(rъsto)voû bl(a)godêtiû utvrъždae · i sinь sestri c(êsa)rici imenem' lav'danusь · mnoû hotečim' znamenati se v polači vnezapu d(u)hь s(ve)ti g(lagl)la k' mnê · I ti toma idi v' vitlêom' na cêlovanie matere g(ospod)a tvoego êko prêstavlenie na nebesa tvorit' · i oblak' svêtlь vshiti me · i postavi me pri vasь · Otvečav že markь reče (2c) azь po kanonu tretie godini vь alek'sandrьscêm' gradê m(o)l(it)vu tvorah[ь e]gda me s(ve)ti duhь vshiti i privede k' vam' · Otvečav že êkov' reče · mnê v er(u)s(o)l(i)mê suçu s(ve)ti d(u)hь · povelê mi g[la]gole · budi vь vit[leom]ê · êko mati g(ospod)a t[v]oego prêstavlenie tvorit' · i se oblakь svê[tlь] vshiti me i postavi me prêd vami · Otvečav že matiê reče · i azь proslavihь i slavlû b(og)a · êko suçu mi v mori i valaûcu se · i v'zmučьšu se vl'nami · vnezapu oblakь svêtlь osêhь vl'nenie mutnoe prêstavi na tihost' · mene že vshičь postavi prêdь vami · Otvečav'she že takožde i ošьdbьsei prьvoe · povêdêše kako pridu · I bartolo- (2d) -mêi reče · azь v tivoidê bêhь propovêdae sl(o)vo · i se d(u)hь s(ve)ti g(lago)la kь mnê · mati g(ospod)a vašego prêstavlenie tvorit' · idi vь vitlêom' [na cêl]ofvanie e]e · i se oblakь svêtlь vshičь me privede se k vam' · Si vsi povêdêše s(ve)ti ap(usto)li kako pridu k' b(ogorodi)ci · i kotorou kazniû i vz[dê]vši rucê na nebo pomoli se g(lago)lucî · klanaû se i hvalû i slavlû mnogohval'noe ime tvoe g(ospod)i · êko prizrêlь esi na smêrenie rabi tvoee g(ospod)i · i stvoril' mi esi velikoti silni · i blažet' me vsi rodi · I po molit'vê reče ap(usto)lom' · vložite kadilo i stvorite m(o)l(i)tvu · i pomol'sem se imь gromь bisi s nebesa · i pride glasь straš[ьnь] ... (3a) ... i mariê božîe mati vidê slavu na nem' eeže usta č(lovêč)ska ne moguť isp(o)vêdêti ni ... G(ospod)ь že k nei reče · se ot [n]ine budet' têlo tvoe čьstnoe prêloženo na rai ... a s(ve)taê tvoê d(u)ša na nebes[a] v skroviča o(t)ča · v svêtlostь idêže estь mirь i veselie · Otvečavši že s(ve)taê reče k nemu · nalozî de[sn]jicu svoû i bl(agoslo)vi me ... g(ospod)ь č[ьs]tnu [desnic]ju svoû bl(agoslo)vi û [· on]a že [drъž]eçi [lo]bizaše čь[s]tnuû [de]-

snicu ego g(lago)[l]ûci · klanaû se desnici sei stvor' sei nebo i z(e)mlû · molû mnogohval'noe ime tvoe g(ospod)i b(ož)e c(êsa)ru vsêhъ v(ê)kъ inoçedi sine o(t)čъ primi rabi[nû] tvoû izvoliv se (3b) roditi iz mene smêrenie spaseniê radi č(lověč)[s]kago za neizrečen'noe tvoe smotrenie vsъkomu [č(lově)ku pr]iziva[ûču i]li naricaûču ime rabi [tv]oee · podai emu ... tvoû · Se že ... pristu[pl]še ... nog[am[a] ... [rê]hъ[omъ] ... i ...ie ot nego bl... [ro]ždš[iê] · v[s]emu miru · Pom[o]l'ši že se mati g(ospod)na · reče v svoei molitvê sice · b(o)že iže esi blagostiû tvoeû poslalb inoçedi sinъ tvoi vseliti se v smêrenoe moe têlo · i roditi se ot mene · pomilui vsъ mirъ tvoi i vs'ku d(u)šu naricaûču ime tvoe · I paki pomol'ši se reče · h(rbst)e c(êsa)ru neb- (3c) -eski sine b(og)a živago · primi vs'kogo č(lově)ka prizivaûčago ime tvoe s(ve)[toe] i blagoe da pr[oslavle]na bud[et'] roišiê te · [I] paki pomol'ši se reče ... možeši na nebesi] ... se molenie pr[imi] ... s(ve)toe ... o i[dêže] ... i ... [pros]lavi slaveče[e] ... imenem' · priemle ... na vs'ko pr[inoše]nie i vsъku molitvu i obêt' · sice ei pomol'ši se · G(ospod)ъ že k nei reče veseli se i da raduet' se sr(ъd)ce tvoe · vs'ka bo bl(a)godêt' · i vsъki darъ danъ ti bisi · o(t)cem' nebeskim' · i mnoû · i s(ve)tim' duhom' · i vs'ka duša êže te prizivaetъ · ne imatъ se postidêti · na obrêcet' milostъ i utêhu i zastuplenie i dr'znovenie · i v n- (3d) -inêšni v(ê)kъ i v budući · prêdъ oce[m' mo]imъ nebeskim' · Obrač že se g(ospod)ъ k petru reče · prispê vrême načni pênie · petr[û že] načensu pênie · vse sili nebeskie otpêše · al(elu)ê · I t'gda lice matere gospodne prosv'tê se pače svêta · i vzved[ši] se svoeû rukoû bl(agoslo)vi kogoždo ap(usto)la · i vzdahom' vsi slavu b(og)u · I g(ospod)u prostrъvsu rucê priet' s(ve)[tuû] i nepo[ročnu]û ee d[uš]u · ish[ož-den]iem' s(ve)[t]ie duše ee isp]l'ni se vone blage [i n]eizre[č]jena svêta [mê]sto · i se glasъ uslišanъ bistъ s nebese g(lago)le · blaženaê · I tek'se petrъ · i pavlъ · i toma · i proči ap(usto)li · ohopihom' čьstnê ee nozê · da se bim' osvetili · i mi sami oba na desete · čь[s]tn[oe] ...

Više od dvije trećine teksta FgTrans uopće nije preneseno u CVinod, a preneseni dio znatno je prerađen i izmijenjen. Prikazani tekst FgTrans zorno pokazuje u kojoj je mjeri primijenjen postupak skraćivanja i izostavljanja u prerađenom tekstu iz CVinod. Najmanji su ispusti i preinake, premda još uvijek krupni, u fragmentima 3a–d, znatno su veći u fragmentima 2a–d, a sudeći po usporedivom sačuvanom tekstu najveći su u fragmentima 1a–d.

Pet je glavnih postupaka preinačujućeg skraćivanja i sažimanja:

1. potpuno izostavljanje cijelih rečenica, dijelova rečenica i riječi, npr. *Otvečav že êkov' reče · mnê v er(u)s(o)l(i)mê suču s(ve)ti d(u)hъ · povelê mi g[la]gole · budi vъ vit[leom]ê · êko mati g(ospod)a t[v]oego prêstavlenie tvorit' · i se oblakъ svê[tlъ] vshiti me i postavi me prêd vami · Otvečav že matiê reče ·*

i azь proslavihь i slavlŭ b(og)a · êko suču mi v mori i valaŭču se · i v'zmučьšu se vl'nami · vnezapu oblakь svêtlь osênhь vl'nenie mutnoe prêstavi na tihost' · mene že vshičь postavi prêdь vami · Otvečav'se že takožde i ošьdьšei prvnoe · povêdêše kako pridu · I bartolomêi reče · azь v tivoidê bêhь propovêdae sl(o)-vo (FgTrans 2c–d) : êk(o)v'r(e)če ê bih'v er(u)s(oli)mê i d(u)hь s(ve)ti vshiti me i postavi me simo A bar'tolomêi r(e)če ê bih' propovêdae sl(o)vo b(o)žie (CVinod 48v^a);

2. izostavljanje cijelih rečenica, a češće dijelova rečenica i riječi uz spajanje onoga što prethodi i slijedi u jedinstvenu rečenicu, npr. *G(ospod)ь že k nei reče veseli se i da raduet'se sr(ьd)ce tvoe · vs'ka bo bl(a)godêt' · i vsьki darь danь ti bisi · o(t)cem' nebeskim' · i mnoŭ · i s(ve)tim' duhom' · i vs'ka duša êže te prizivaetь · ne imatь se postidêti · na obrêcet' milostь i utêhu i zastuplenie i dr'znovenie · i v ninêšni v(ê)kь i v buduči (FgTrans 3c) : A g(ospodi)nь b(og)ь · r(e)če ei gospoe b(ogo)r(od)ice vesel'se da raduet'se sr'ce tvoe v t(e)bi vs(a)ka d(u)ša ka priziva ime čisto ne more poginuti v v(ê)ki (CVinod 49r^b),*

3. izostavljanje uz premještanje postojećega teksta ili dodavanje novoga teksta kojega nema u FgTrans, npr. *hodi vь vitleom' na cêlovanie ee · i oblak' svêtl' vshiti me i v' dv'rehь idêže ležiši postavi me · I petrь reče · azь v rimê živi · k' ŭtrьni slišahь glasь (FgTrans 2a) : poi v' vit'lêomь na pozdrav'lenie · gospoino m(a)t(e)re g(ospod)a n(a)š(e)go is(u)h(rьst)a · ê p(e)t(a)rь v rimê bihi ŭtr'ne poslušae (CVinod 48v^a);*

4. sažimanje ili zamjenjivanje opsežnijega teksta sažetijim tekstom, pri čem se koriste odgovarajući dijelovi teksta ili pojedine riječi i izrazi koji se nalaze u FgTrans i od njih se oblikuje novi tekst sličnoga sadržaja, npr. *Otvečav [že] toma reče · i azь in'diiskui stranu prêšьdь [prop]ovêdi h(rьsto)voŭ bl(a)godêtiŭ utvrьždae · i sinь sestri c(êsa)- rici imenem' lav'danusь · mnoŭ hotečim' znamenati se v polači vnezapu d(u)hь s(ve)ti g(lag)la k'mnê · I ti toma idi v' vitlêom' na cêlovanie matere g(ospod)a tvoego êko prêstavlenie na nebesa tvorit' · i oblak' svêtlь vshiti me · i postavi me pri vasь (FgTrans 2b) : toma r(e)če bih'v in'dii u al'vana kup'ca v polači i d(u)hь s(ve)ti vze me i postavi me · posredê v(a)sь simo (CVinod 48v^a);*

5. oblikovanje novoga teksta od pojedinih riječi i izraza koji se uzimaju iz starijega predloška i premještaju s mjesta na kojem se nalaze u njemu na drugo i prilično udaljeno mjesto. Primjerice rečenica *pr'nesête mi kadil'nicu i dr'žeči kadilnicu* (CVinod 48r^a) sastavljena je od dvaju izraza koji su u prvobitnome slavenskom tekstu odvojeni i nalaze se u dijelu koji prethodi mjestu na koje su preuzeti. Daljnji su primjeri premještenih dijelova teksta: *stvori molitvu* (FgTrans 1a) : *stvoriti m(o)l(i)tvu* (CVinod 48r^a); *glasь uslišanь bistь s*

nebese (FgTrans 3d) : *gl(a)se sliše s n(e)b(e)s̄* (CVinod 48r^b); *pilip̄ luka i simun̄ kananēi* (FgTrans 1b) : *filip' ap(usto)l̄b i luka i simun' i kananēi* (CVinod 48v^a); *približi se vrēme* (FgTrans 1c) : *približi se vr(ē)me* (CVinod 49r^b) itd.

Samo mjestimice pojavljuju se izrazi i dijelovi rečenica koji se podudaraju s onima iz FgTrans: *v̄b alek'sandr̄b scēem' gradē* (FgTrans 2c) : *v lek-san'dr'skom' gradu* (CVinod 48v^a); *bēh̄b propovēdae sl(o)vo* (FgTrans 2d) : *bih' propovēdae sl(o)vo* (CVinod 48v^a); *[dr̄bž]eči ... č̄b[s]tnuū [de]snicu* (FgTrans 3a) : *dr̄žeči č̄(a)s'tnuū desnicu* (CVinod 49r^b); *I t'gda lice matere gospodne prosv'tē se* (FgTrans 3d) : *A tada se lice m(a)t(e)re g(ospod)ne prosv'tēti* (CVinod 49r^b) itd. Ima i onih mjesta koja nisu doslovno preuzeta, ali iz kojih je nedvojbeno vidljivo da postoji daleka povezanost obaju tekstova: *k' ūtr̄ni slišah̄b glas̄b* (FgTrans 2a) : *ūtr'ne poslušae* (CVinod 48v^a); *načni pēnie* (FgTrans 3d) : *počni pēs(n̄b) pēti* (CVinod 49r^b); *oblak̄b svētl[b]* (FgTrans 2d) : *obl(a)ka svitla* (CVinod 49v^a); *isp'jl'ni se vone blage* (FgTrans 3d) : *se ... napl'ni bl(a)ge vone* (CVinod 49^a) itd.

Primjetno je da su mjesta koja u FgTrans odstupaju od grčkoga izvornika kao posljedica pogrešnoga shvaćanja, odnosno pogreške u prevođenju ili prepisivanju, u CVinod, kao i kasnije u CGrš, redovito skraćena ili izostavljena. Tako je primjerice mjesto koje na grčkome glasi: ὅτι ὄντος μου ἐν πλοίῳ καὶ χειμαζομένου τῆς θαλάσσης ἀγριωμένης διὰ τῶν κυμάτων DM¹ : ὅτι ὄντος μου ἐν πλοίῳ καὶ χειμαζομένης τῆς θαλάσσης καὶ ἀγριωμένης διὰ τῶν κυμάτων M (23)¹⁸, a koje je u FgTrans pogrešno prevedeno rečenicom: *ēko suču mi v mori i valaiūču se i v'zmuč̄bšu se vl'nami* (2c), u CVinod izostavljeno, tj. uopće se ne spominje apostol Matej, niti se navodi njegov govor o tome kako je plovio nošen olujnim morskim valovima kada ga je Duh Sveti uzeo i odnio k Bogorodici. U CGrš na tome mjestu Matej kaže samo da je bio na moru, ali uopće ne spominje oluju: *A s(ve)ti matii reče ē bihi na mori a duh sveti i postavi me posredi vas* (CGrš 169r). Jednako tako CVinod i CGrš nemaju prijevod grčke rečenice: εἶπον οἱ ἀπόστολοι πρὸς τὴν ἀγίαν θεοτόκον, τὸ πῶς ἦλθον καὶ ποίῳ τρόπῳ (25), koja je u FgTrans pogrešno prevedena: *povēdēše s(ve)ti ap(usto)li kako pridu k' b(ogorodi)ci i kotoroū kazniū* (2d). Napokon i grčka rečenica: ὁ καταξιώσας δι' ἐμοῦ τῆς ταπεινῆς τεχθῆναι εἰς τὸ σῶσαι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν ἄφραστόν σου οικονομίαν D (40), koja je u FgTrans pogrešno prevedena na sljedeći način: *izvoliv se roditi iz mene*

¹⁸ Mjesta iz grčkoga izvornika navode se prema izdanjima TISCHENDORF 1866: 95–112 i BERGER 1805: 629–663, a označavaju se prema raščlambi poglavlja u Tischendorfovu izdanju.

smêrenie spaseniê radi č(lovêč)[s]kago za neizrečen'noe tvoe smotrenie (3b), ispuštena je u CVinod i CGrš (v. MIKECIN 2018: 245).

Dok u FgTrans svi apostoli koji su došli k Mariji na Petrov (FgTrans), tj. Pavlov (CVinod) zahtjev govore Mariji gdje su bili i što su činili kada ih je Duh Sveti uzeo i na oblaku odnio k njoj, u zborničkim tekstovima CVinod i CGrš većina apostola samo kazuje mjesto odakle su došli, a samo Petar, Bartolomej i Marko kazuju i što su tada činili.

Uočljive su i neke pogreške u prijepisu. Ime *simunъ kanaanêi* (FgTrans 1b) pogrešno se prenosi kao da je riječ o dvama odvojenim imenima: *simun' i kanaanêi* (CVinod 48v^a) / *simun i ananiê* (CGrš 169r). U FgTrans ime *lav'danusъ*, koje u CVinod i CGrš postaje *al'van' / alvan*, shvaća se kao ime nekoga trgovca: *u al'vana kup'ca* (CVinod 48v^a) / *u alvana kupca* (CGrš 169r), a to je prema grčkome izvorniku zapravo ime nećaka indijskoga kralja.

2.1.1. Fonologija i grafija

U CVinod znak za poluglas u slabome položaju bilježi se štapićem i apostrofom ili je izgubljen. U odnosu na FgTrans mnogo je češća upotreba apostrofa, a rjeđa upotreba štapića. Štapić dolazi isključivo na kraju riječi, premda i u tome položaju rjeđe nego apostrof. Unutar riječi upotrebljava se samo apostrof, a štapić se više uopće ne pojavljuje, za razliku od FgTrans, u kojem je to veoma česta pojava. Sve je više primjera u kojima nema nikakva znaka za poluglas na mjestu nekadašnjeg slaboga jera: *vsî* (48r^a) i drugdje, *množstvo* (48v^b), *mного* (48v^b) i drugdje, *vse* (49r^a) i drugdje, *mni* (49r^a), *desnicu* (49r^b), *neporočnu* (49r^b), *č(a)stno* (49v^a) itd.

Zabilježeni su, međutim, i slučajevi u kojima se apostrof bilježi na mjestima na kojima poluglasa nije bilo, a nema ga ni u FgTrans: *s'[v]oga* (48r^a), *s'vomu* (48r^b). Apostrof naznačuje glas *j* između samoglasnika: *i'ûdei* (48r^a) ili kod imenica na *-je*: *pokaên'e* (48v^a), *vesel'e* (48v^b). Nadalje, apostrof se bilježi na mjestu glasa *a* u prijedlogu *n'* (48r^a), kao i iza predmetka *raz-*: *raz'mitati* (49v^a). Česta je upotreba apostrofa uz slogotvorne *r* i *l*: *pr'vi* (48r^a), *dr'žeći* (48r^a), *mr'vih'* (48v^a), *dr'v'* (49r^a), *sr'ce* (49r^b), *sl'n'ce* (48v^b), *napl'ni se* (49v^a) itd., premda ima slučajeva u kojima se oni pojavljuju i bez znaka za poluglas: *src(e)mb* (49r^a), *vrt(a)pe* (49r^a), *dr'žeći* (49r^b). U FgTrans znak za poluglas uz slogotvorne *r* i *l* bilježi se svugdje, a osim apostrofa upotrebljava se i štapić: *vl'nami* (2c), *ûtrъni* (2a), *prъvoe* (2c) itd.

Apostrof se ponekad bilježi na različitim mjestima u riječima u odnosu na FgTrans: *alek'sandrъscêem'* (FgTrans 2c) / *leksan'dr'skom'* (CVinod 48v^a) ili

u riječima u kojima ga u FgTrans nema: *markъ* (FgTrans 2b) / *mar'ko* (CVinod 48v^a); *bartolomēi* (FgTrans 2c–d) / *bar'tolomēi* (CVinod 48v^a).

Dok u FgTrans poluglas u jakome položaju najčešće nije vokaliziran: *čbstnoe* (1a), *prišdbše* (1c), *vъsv* (3c) itd., poluglas je u CVinod uglavnom dosljedno vokaliziran samoglasnikom *a*: *tada* (48r^b), *d'varem'* (49r^a), *sam'* (49r^b), *znutar'* (49r^a), *vani* (49r^a), *čast'* (49v^a) itd., a ima i primjera jake čakavske vokalizacije: *va* (48r^a), *množastvo* (48v^b), *vaz'mi* (48r^b), *važ'gati* (48r^b), *sa* (48r^b) itd.

Kod nekih riječi susreće se neujednačeno pisanje, odnosno s vokaliziranim poluglasom, sa znakom za poluglas koji se bilježi apostrofom i bez znaka za poluglas: *množastvo* (48v^b) / *množ'stvomъ* (49v^b) / *množstvo* (48v^b), odnosno sa znakom i bez znaka za poluglas: *vit'lēomъ* (48v^a) / *vitleomъ* (48r^a), *vzd'viže* (48v^b) / *vzdviže* (49r^b), te sa znakom za poluglas koji se bilježi štapićem i apostrofom: *vitleomъ* (48r^a) / *vitleom'* (48v^a) itd.

Za razliku od FgTrans, koji ili zadržava **Ѣ** ili ga vrlo rijetko zamjenjuje samoglasnikom *e*, u CVinod je **Ѣ** mnogo slabije očuvan i ima ikavsko-ekavski odraz: *s'mi* (48r^a), *divoike* (48r^a), *mis(e)cbъ* (48v^b), *nedil'ni* (49r^a) i drugdje, *sviṭla* (49v^a), *raz'mitati* (49v^a), *usiče* (49v^a), *vsed'se* (48r^b, 48v^a), *sveča* (48v^b), *sredē* (48v^a), *veče* (48v^b), *celova* (49r^b), *cel'* (49v^a).

Osim što **Ѣ** u CVinod i dalje dolazi na mjestima gdje se nalazi i u staroslavenskome: *kolēnē pres(ve)tē* (48r^a), *i'ūdēi bēhu* (48r^a), *priletē* (48r^a), *rēči* (48r^a), *sv(ē)tē* (48r^a), *nadēu* (48r^a), *vēruūi* (48r^b), *tēlo* (48r^b), *v(i)tlēomъ* (48r^b), *oblacēh'* (48r^b), *povēite* (48r^b), *mēstu*, *gradē epesē* (48v^a), *rimē* (48v^a), *An'drēi* (48v^a), *kananēi* (48v^a), *sredē* (48v^a), *bar'tolomēi* (48v^a), *propovēdae* (48v^a), *rucē* (48v^b), *grēšniki* (48v^b), *slēpi* (48v^b), *pēsni* (48v^b), *vidēv'se* (48v^b), *ēmu* (49r^a), *vsēm'* (49r^a), *bl(a)g(o)dēt'* (49r^a), *prēdragi* (49r^b), *pēs(nъ) pēti* (49r^b), *prosvēti* (49r^b), *rucē* (49r^b), *prēs(ve)ta* (49v^a), *vspēše pēs(nъ)* (49v^a), *cēlb* (49v^a), *vidēše* (49v^a), *prēstola* (49v^a) itd., njime se također označava glasovna skupina *ja* na početku, u sredini ili na kraju riječi: *hoēše* (48r^a), *m(a)riē* (48r^a), *poēm'si* (48r^a), *br(a)tiē moē* (48r^b), *ē hoēhb* (48r^b), *pokaēn'e* (48v^a), *ēk(o)v'* (48v^a), *prestoēhu* (48v^b), *vapiēhu* (48v^b), *gospoē* (48v^b), *zn(a)m(e)niē* (48v^b), *b(o)žiē* (48v^b), *boēhu* (49r^a), *priēla* (49r^a), *s(vē)tlaē* (49r^a), *a(lelu)ē* (49r^b), *priē* (49r^b), *ofiniē* (49v^a), *priēti* (49v^a).

U CVinod nema više staroslavenske glasovne skupine *žd* kao u FgTrans: *roždbi se* (1d), *vshoždahъ* (1d), koja prelazi u čakavsko *j*, koje je neoznačeno između samoglasnika *oe*: *gospoē* (48r^b i drugdje), *roen'* (49r^a), odnosno *oē*: *hoēše* (48r^a), *hoēhb* (48r^b), *gospoē* (48v^b i drugdje). Staroslavenski glas *ę* u CVinod prelazi u *ja* u oblicima glagola *poēti* i *priēti*: *poēm'si* (48r^a), *priēla*

(49r^a), *priê* (49r^b), *priêti* (49v^a), a ne u *e* kao u FgTrans: *priemle* (3c), *priet*' (3d).

Za razliku od FgTrans, u kojem je svugdje provedena druga palatalizacija, u CVinod to nije uvijek slučaj: *ruci* (49r^b), *rucê* (49r^b), *oblacêh'* (48r^b), *druzi* (48v^b), ali *grêšniki* (48v^b), *tisuč'niki* (48v^b). U CVinod jednačenje po zvučnosti nije provedeno samo u riječi *množstvo* (48v^b), no ona na drugim mjestima dolazi sa znakom za poluglas ili samoglasnikom *a*, kojim se vokalizira poluglas.

U riječi *pr'nesête* (CVinod 48r^a) došlo je do ispadanja samoglasnika iza sekundarnog slogotvornog *r*, a nasuprot *prinesi* u FgTrans 1a. Zabilježen je i čakavski prijelaz samoglasnika *e* u *a* iza palatala: *počaše* (49r^a) i drugdje, *poča* (49r^b), pored starijega *poče* (48r^a). U tekstu CVinod proveden je rotacizam, tj. intervokalno *ž* zamijenjeno je mlađim *r*: *nigdore* (48r^a), *nig'dore ne more* (49r^a), *ne more* (49r^b), *tere* (48r^b) i drugdje. Na jednome mjestu u CVinod otpada početno *h* ispred samoglasnika: *oče* (48r^b).

U fonološkoj prilagodbi grecizama, pseudogrecizama i grčkih vlastitih imena i od njih stvorenih pridjeva FgTrans i CVinod u mnogome se podudara. Održava se itacizam: Βηθλέεμ : *vitleom̃* (48r^a) / *vitleom'* (48v^a) / *vit'leom̃* (48v^a) / *vitl̃eom̃* (48v^a), Ἡρώδης : *irud'* (48v^b) i vitacizam: Ἰακώβ : *êk(o)v'* (48v^a), Τιβερίων : *piveri* (48v^a). Grčki aspirirani glas *th* posve se gubi kao već i u FgTrans: *toma* (48v^a), *vitl̃eom̃* (48v^a) itd. Grčki glas *kh*, koji se označava slovom *χ*, i dalje se prenosi i izgovara kao *h*: Χριστός : *h(r̃st)̃* (48r^a i drugdje). Ime Ἰησοῦς Χριστός prenosi se kao *is(us)̃ h(r̃st)̃* ili kao *is(u)h(r̃st)̃*. Kao već i u FgTrans grčko dugo *o* prelazi u *u*: Σίμων : *simuñ* (1b) : *simun'* (48v^a), Ἡρώδης : *irud'* (48v^b), ἡγεμών : *emuñ* (48v^b), a ponekad i kratko *o*: ἀπόστολοι : *ap(usto)li* (2a) : *ap(usto)li* (48r^a i drugdje). U odnosu na FgTrans u CVinod primjetne su sljedeće promjene. U pridjevu *leksan'dr'skom'* CVinod (48v^a) došlo je do afereze, tj. ispadanja početnoga samoglasnika, koji je očuvan u FgTrans: *alek'sandr̃sc̃em'* (2c). Dok se glas *ph*, koji se označava slovom *φ*, u FgTrans prenosi i izgovara uvijek kao *p*: Ἐφεσος : *epes̃* (2a), Φίλιππος : *pilip̃* (1b), u CVinod prenosi se ponekad kao *f*: *filip'* (48v^a), Ἰεφονίας : *ofiniê* (49v^a), a ponekad jednako kao u FgTrans: *epesê* (48v^a), Σεραφεῖμ : *serapim'* (49v^a). Grčki glas *th*, koji se označava slovom *θ*, kao i u FgTrans prelazi u *t*: *vit'leom̃* (48v^a), *toma* (48v^a), *bar'tolomêi* (48v^a). Grčki glas *g* u suglasničkoj skupini *ng* u riječi ἄγγελος bilježi se u CVinod slovom ΠΡ: *an'j(e)l'* (48r^b i drugdje). To je ujedno jedina riječ u kojoj se u tekstu iz CVinod pojavljuje slovo ΠΡ.

2.1.2. Morfologija

Pomlađivanje jezika najmanje je izraženo u morfologiji. Većina oblika iz staroslavenskih deklinacija koji su zabilježeni u FgTrans čuvaju se također i u CVinod, ali najčešće pored mlađih oblika. Stariji oblik vokativa jednine muškoga roda na *-u* čuva se u CVinod čak i bolje nego u FgTrans: *sine* (FgTrans 3c) : *sinu* (CVinod 48r^a) i drugdje. Jednako se tako dosljedno čuva i vokativ jednine ženskoga roda na *-e*: *marie* (CVinod 48r^a).¹⁹

U morfološkoj prilagodbi grecizama, pseudogrecizama i grčkih vlastitih imena primjetne su sljedeće promjene u odnosu na FgTrans. Grčki izraz Ἰνδῶν χώρα 'zemlja Indijaca' ne prenosi se pridjevom *in'diiskuū stranu* (FgTrans 2b), nego imenom zemlje: *in'dii* (CVinod 48v^a). Ime *mar'ko* (CVinod 48v^a) s nastavkom *-o* iznimka je od pravila da slavenska imena kojima se prevode grčka imena koja završavaju na *-ος* imaju nastavak *-ь* i onda kada osnova završava suglasničkom skupinom: Μάρκος : *markь* (FgTrans 2b).

U CVinod daleko su rjeđi dulji padežni nastavci pridjeva. Pridjevi u nominativu i akuzativu jednine srednjega roda samo na jednom mjestu imaju nastavak *-oe*: *s(ve)toe* (49r^b), a drugdje imaju *-o*: *s(ve)to* (49v^a), *č(a)stno* (49v^a), *d(u)h(o)vno* (48v^b), *straš'no* (48v^b), *čisto* (49r^b), dočim su u FgTrans isključivo na *-oe*: *prêpodobnoe* (1a), *mutnoe* (2c), *mnogohval'noe* (2d, 3a), *čьstnoe* (3a), *smêrenoe* (3b), *blagoe* (3c), *s(ve)toe* (3c). Također u genitivu jednine muškoga i srednjega roda nemaju nastavak *-ago*: *živago* (FgTrans 3c), *č(lovêč)[s]kago* (FgTrans 3b), nego *-oga*: *patomos'koga* (CVinod 48r^b), *n(e)b(e)skoga* (CVinod 49v^a), dok u lokativu muškoga roda nemaju nastavak *-êemь*, nego *-om*: *alek'sandrьscêem'* (FgTrans 2c) : *leksan'dr'skom'* (CVinod 48v^a). Pridjevi u nominativu jednine ženskoga roda u CVinod imaju pretežno kraći nastavak *-a*: *s(ve)ta* (CVinod 48v^b i drugdje), a ne više *-aê*: *s(ve)taê* (FgTrans 1a i drugdje), a u akuzativu ženskoga roda nemaju nastavak *-uū*, nego *-u*: *nepo[ročnu]ū* (FgTrans 3d) : *neporočnu* (CVinod 49r^b), *s(ve)[tuū]* (FgTrans 3d) : *s(ve)tu* (CVinod 49r^a).

U osobnim zamjenicama češće se javlja oblik s početnim *n-*: *nei* (48r^a), *nega* (48r^a i drugdje), nego u FgTrans. Prvo lice jednine osobne zamjenice u lokativu glasi *mni* (49r^a). Rjeđi je nastavak *=ego* za genitiv jednine osobnih zamjenica muškoga i srednjega roda. Zamjenica *sb, si, se* nije više tako česta kao u FgTrans, nego se pojavljuje uglavnom u izrazima *sega sv(ê)ta* (48r^b i drugdje), *semь sv(ê)tê* (48r^a). Zamjenica *azь*, koja je u FgTrans vrlo česta, u

¹⁹ Podrobnija morfološka analiza teksta iz CVinod nalazi se u sljedećem poglavlju ovoga rada, u kojem se taj tekst uspoređuje s tekstom iz CGrš.

CVinod još je u tom obliku očuvana samo na jednome mjestu, a umjesto nje nastupa oblik *ê*. U CVinod više nema zamjenice *kbždo* (FgTrans 1d), nego samo *vs(a)ka* (49rb). Gube se i zamjenice s česticom *že*: *eeže* (FgTrans 3a), *nemuže* (FgTrans 1d), *nim'že* (FgTrans 1b), osim zamjenice *nigdore* (CVinod 48ra i 49ra), u kojoj inervokalno *ž* rotacizmom prelazi u *r*.

Stari glagolski nastavci zamjenjuju se mlađima u prezentu trećega lica jednine: *prizivaetъ* (FgTrans 3c) : *priziva* (CVinod 49rb) i trećega lica množine: *mogut'* (FgTrans 3a) : *more* (CVinod 49ra i drugdje). Stariji je nastavak očuvan samo u riječi *raduet'se* (CVinod 49rb) i u trećem licu jednine prezenta glagola *biti*: *e(stъ)* (CVinod 48ra i drugdje). Kod glagola *e*-konjugacije imperativ drugoga lica množine na *-ête*: *idête* (FgTrans 2a) dobiva nastavak *-ite*: *poidite* (CVinod 48rb). Umjesto izraza *g(lago)la k'mnê* (FgTrans 1d–2d) sve češći je izraz *reče mi* (48va).

Nastavci za participe pojednostavljeni su i ujednačeni u odnosu na oblike iz FgTrans. Preostali su samo participi s nastavkom za nominativ jednine i množine, koji se pretvaraju u glagolske priloge. U CVinod rijetko su očuvani participi u istom obliku u kojem su i u FgTrans: *propovêdae* (FgTrans 2d) : *propovêdae* (CVinod 48va); *[drbž]eči* (FgTrans 3a) : *dr'žeči* (CVinod 48ra); *pr[oslavle]na bud[et']* (FgTrans 3c) : *буду прос'лавлена* (CVinod 49rb). Samo su mjestimično zabilježeni prvi aktivni participi preterita na *-b/-bši*: *poêm'si* (48ra), *vsed'se* (48rb, 49va) i na *-vb/-vbši*: *slišav'si* (48ra), *vidêv'se* (48vb), *obrativ'se* (49rb), dočim su u FgTrans vrlo česti: *prêšъdbъ* (2b), *osêнь* (2c), *obrač ... se* (3d), *poklon'se se* (1c), *približ'su se* (1c), *v'zmučъšu se* (2c), *stvor'sei* (3a), *pomol'si se* (3b), *tek'se* (3d), *vzved[ši] se* (3d), *načensu* (3d), *otvečav'si* (1a), *vzradovav's[i]* (1c), *izvoliv se* (3a) itd. U aktivnom participu prezenta u nominativu jednine muškoga roda očuvao se stari oblik na *-e*: *poslušae* (48va), *nose* (49vb), *hode* (48ra), a u nominativu jednine ženskoga roda *-či*: *poklanaûci* (48ra), *poziraûci* (48ra), *dr'žeči* (48ra) itd. Pasivni particip prezenta potpuno se izgubio u CVinod.

Za razliku od FgTrans, koji futur tvori uz pomoć glagola *imêti*, CVinod tvori futur uz pomoć glagola *hotêti*, npr. *prêstavlena imat'biti* (FgTrans 2a) : *hoče se prestaviti* (CVinod 48va).

Nema više nastavka za prvo lice množine asigmatskoga aorista *-omъ*, kao ni za treće lice množine *-u*, koji se još čuvaju u FgTrans: *pridom'* (1c), *vzdahom'* (3d), *ohopihom'* (3d), *pridu* (2d). Nema ni staroga oblika za prvo lice jednine prvoga sigmatskoga aorista *rêhъ* (FgTrans 1a, 1d) i prvo lice množine *rêhomъ* (FgTrans 1c).

Dok se u FgTrans glagol *biti* pojavljuje isključivo u proširenim oblicima: *estb* (3a), *esi* (2d, 3b), u CVinod pojavljuje se i u skraćenim oblicima: *e* (49r^a i drugdje) pored *e(stb)* (48r^a i drugdje), *si* (49r^a) pored *esi* (49v^a) te *sam* ' (49r^b) i *su* (48r^a i drugdje).

2.1.3. Sintaksa

Utjecaj grčkoga jezika, koji je na oblikovanje hrvatskostaroslavenskoga jezika u FgTrans najviše do izražaja došao u sintaksi, u CVinod je znatno manji.

Pomlađivanje jezika u usporednim dijelovima tekstova očituje se ponajprije u upotrebi participia. Naime, u CVinod više se ne slijedi grčka sintaksa participia, odnosno gotovo je potpuno izgubljena upotreba participia kojima se doslovno prenose grčki participi u odgovarajućem rodu, broju i padežu, bez razrješavanja participijskih konstrukcija u zavisne rečenice. Hrvatskostaroslavenski participi, kojima su u FgTrans doslovno prevedeni grčki participi, u hrvatsko-staroslavenskom jeziku u CVinod pretvaraju se u indikative i zavisne rečenice.

U predikatnoj upotrebi u grčkoj konstrukciji akuzativa s participom i genitiva s participom particip se razrješava odnosnom rečenicom s odnosnom zamjenicom *ki*, *ka*, *ko*: πάντα ἄνθρωπον ἐπικαλούμενον (40) : *vsbkomu [č(lovê)ku pr]iziva[ûču* (FgTrans 3b) : *vs(a)k(o)mu č(lovê)ku ki priziva* (CVinod 49r^b); πᾶσαν ψυχὴν ἐπικαλουμένην τὸ ὄνομά σου (41) : *vs'ku d(u)šu naricaûču ime tvoe* (FgTrans 3b) : *vs(a)ka d(u)ša ka priziva ime čisto* (CVinod 49r^b); πρόσδεξι πάντα ἄνθρωπον ἐπικαλούμενον τὸ ὄνομά σου (42) : *primi vs'kogo č(lovê)ka prizivaûčago ime tvoe s(ve)[toe]* (FgTrans 3c) : *budi mil(o)st(i)v' vs(a)k(o)mu č(lovê)ku ki priziva ime s(ve)toe moe* (CVinod 49r^b) ili se razrješava nezavisnom rečenicom povezanom veznikom *i*: ἤκουσα φωνῆς διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου λεγούσης μοι (18) : *slišahb glasb s(ve)[t]im' d(u)hom' g(lago)lučb k' mnê* (FgTrans 2a) : *i d(u)h's(ve)ti r(e)č(e) mi* (CVinod 48v^a).

Participi u adverbnoj upotrebi razrješavaju se u CVinod također nezavisnom rečenicom: ἐξεγερθέντες ἐκ τῶν μνημείων (13) : *vstavše iz' grobb* (FgTrans 1b) : *vstaše iz mr' tvih'* (CVinod 48v^a); καὶ γὰρ τὴν Ἰνδῶν χώραν διελθὼν (20) : *i azb in' diiskuû stranu prêšdb* (FgTrans 2b) : *bih' v in' dii* (CVinod 48v^a); καὶ ἐκτείνασα τὰς χεῖρας (25) : *i vz[dê]vši rucê* (FgTrans 2d) : *vzd'viže rucê* (CVinod 48v^b); καὶ γὰρ εἰς πόλιν ... διάγων (19) : *i azb v gradê ... živi* (FgTrans 2a–b) : *bih' v gradi piveri* (CVinod 48v^a). Participi *otvečavb* (FgTrans 1a, 1d, 2a, 2b, 2c) i *otvečav'ši* (FgTrans 1a, 2c, 3a), kojima se na početku rečenica doslovno prevode grčki pleonastički participi ἀποκριθεῖς (10, 16, 19, 21, 22, 23), ἀποκριθεῖσα (10,

40), ἀποκριθέντες (24), za kojima slijedi glagol εἶπεν, u CVinod se izostavljaju i zadržava se samo indikativ aorista *r(e)će* (48r^a i drugdje).

Većina participa više ne slijedi starije slavenske participe u broju, rodu i padežu, još manje u vremenu i načinu, nego su najčešće u nominativu jednine ženskoga roda, te su postali glagolski prilozi: *poklanaūci* (48r^a), *poziraūci* (48r^a), *dr'žeći* (48r^a), *videći* (48r^a), *govoreći* (48r^b), *gredoći* (48v^b), *držeći* (49r^b), i u nominativu množine muškoga roda *hoteći* (49r^a), ili služe kao sastavnica za tvorbu futura, perfekta, pluskvamperfekta i kondicionala.

U FgTrans na dvama se mjestima pojavljuje apsolutni dativ *približ'su se vrēmeni* (FgTrans 1c, 2a), kojim se prevodi grčki apsolutni genitiv: τοῦ καιροῦ ἐγγίσαντος (18), a na jednome mjestu vremenska rečenica: *ēko približi se vrēme* (2a), dočim se u CVinod susreće samo još jednostavna rečenica: *približi se vr(ē)me* (49r^b), u kojoj se imenica u dativu, koja prenosi grčku imenicu u genitivu, zamjenjuje imenicom u nominativu, a prvi aktivni particip preterita *približ'su se* u dativu, koji prenosi grčki particip aorista u genitivu, zamjenjuje se indikativom aorista *približi se*. Isti postupak primijenjen je i u sljedećim primjerima: τοῦ δὲ Πέτρου ἀρζαμένου (44) : *petr[*u*] ž[e] načensu* (FgTrans 3d) : *s(ve)ti p(e)t(a)r^o poča* (CVinod 49r^b); τοῦ κυρίου ἀπλώσαντος (44) : *g(ospod)u prostr^ovš^u* (FgTrans 3d) : *a b(o)g^o prostri* (CVinod 49r^b); ἐμοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ ὄντος (22) : *mnē v er(u)s(o)l(i)mē suču* (FgTrans 2c) : *ē bih' v er(u)s(oli)mē* (CVinod 48v^a); τοῦ κυρίου ἀπλώσαντος τὰς χεῖρας (44) : *g(ospod)u prostr^ovš^u rucē* (FgTrans 3d) : *b(o)g^o prostri ruci svoi* (CVinod 49r^b). Nijedan apsolutni dativ iz FgTrans kojim se prenosi grčki apsolutni genitiv nije očuvan u CVinod. Apsolutni dativ *suču mi v mori* (FgTrans 2c), kojim se prevodi apsolutni genitiv: ὄντος μου ἐν πλοίῳ (23), uopće se ne prenosi u CVinod, a u CGrš razrješava se opet jednostavnom rečenicom: *ē bihi na mori* (CGrš 169r).

I sve druge participske konstrukcije koje se nalaze u FgTrans uglavnom se u CVinod razrješavaju zavisnim rečenicama. Glagol ἔχω s infinitivom aorista: ἀναλῦσαι ἔχει (17) ne prevodi se doslovno pasivnim futurom prvim, koji se tvori od pasivnoga participa prezenta: *prēstavlena imat' biti* (FgTrans 2a), nego futurom prvim s pomoćnim glagolom *hotēti*: *hoče se prestaviti* (CVinod 48v^a). U CVinod nalazi se rijetko koji poimeničeni pridjev, kojim se prenosi grčki poimeničeni pridjev: *s(ve)taē* (FgTrans 3c) : *s(ve)tih'* (CVinod 48v^b), dočim ih je FgTrans bilo više: ὁ δυνατός : *silni* 2d; μακαρία (45) : *blaženaē* 3d; μεγαλεῖα (25) : *veliko* 2d; τὰ οὐρανία (19) : *nebeskaē* 2b.

Glagolske perifraze od glagola ποιεῖν: μετὰστασιν ... ποιεῖται (20) : *prēstavlenie ... tvorit'* (FgTrans 2b), ἀνάλυσιν ποιεῖται (22, 24) : *prēstavlenie*

tvorit' (FgTrans 2c, 2d) više se ne prevode doslovno: *bi prestavilь* (CVinod 48r^a); *su se prestavili* (CVinod 48r^a); *hoće se prestaviti* (CVinod 48v^a). Izraz *stvoriti molitvu*, kojim se u FgTrans prevodi grčki glagol εὔχειν, odnosno εὔχεσθαι i προσεύχεσθαι: εὔξαι (10) : *stvari molitvu* (FgTrans 1a), εὔξασθε (26) : *stvorite m(o)l(i)tvu* (FgTrans 2d), προσευχόμεν (21) : *m(o)l(it)vu tvorah[ь]* (FgTrans 2c), na jednome se mjestu u CVinod preuzima: *tvoriti m(o)l(i)tvu* (48r^a), na drugome mjestu nalazi se: *m(o)l(i)ti se* (49v^a), a na trećem se *m(o)l(it)vu tvorahь* (FgTrans 2c) preinačuje u *pokaên'e činah'* (CVinod 48v^a).

Prijedlog *k/k'*, kojim se u FgTrans prevodi grčki prijedlog πρός, dobro je očuvan u prijedložnim izrazima: *r(e)će g(ospod)ь k materi svoei* (CVinod 49r^a), *obrativ' se b(og)ь k s(ve)t(o)mu [petru]* (CVinod 49r^b), *poča m(o)l(i)ti se k r(u)ci* (CVinod 49v^a).

Jedan je od rijetkih preostalih sintaktičkih grecizama doslovan prijenos grčkoga analitičkoga predikata: ἡμην κηρύττων (24) : *bêhь propovêdae* (FgTrans 2d) : *bih' propovêdae* (CVinod 48v^a). U CVinod 48v^a nalazi se još jedan takav predikat: *bihь poslušae*, koji se ne nalazi u FgTrans.

Osobna zamjenica u posvojnomo genitivu još uvijek se mjestimice prenosi doslovno: αὐτῆς ψυχῆν (44, 45) : *ee d[uš]u* (3d), *duš[e ee]* (FgTrans 3d) : *d(u)šu ee* (CVinod 49v^b), ali pretežno se razrješava posvojnomo zamjenicom: τὸ ὄνομά σου (25, 40, 41, 42) : *ime ... moe* (CVinod 49r^b); σου ψυχῆ (39) : *d(u)ša ... tvoê* (CVinod 49r^a), što je primjetno već u FgTrans: *ime tvoe* (FgTrans 2d, 3a, 3b, 3c), *tvoê d(u)ša* (FgTrans 3a).

Imenica u posvojnomo genitivu više se ne prenosi imenicom, kao što je to još često slučaj u FgTrans, nego pridjevom u istom padežu u kojem je i imenica kojoj se pridijeva: ἡ μήτηρ τοῦ κυρίου (24) : *mati g(ospod)a* (FgTrans 2d) : *m(a)ti g(ospod)na* (CVinod 48v^b); *pozdrav'lenie · gospoino* (CVinod 48v^a); *d(u)ša gospoina* (49v^a); *sl(a)va b(o)žie* (48v^b) itd.

U CVinod nema više česte upotrebe instrumentala kojim se u FgTrans dosljedno prenose grčki prijedložni izrazi s genitivom, dativom i akuzativom, a jedino je preostao izraz *d(u)h(o)mь s[(ve)timь]* (CVinod 48r^b) : *s(ve)timь d(u)hom'* (FgTrans 1c), koji se na jednom mjestu pretvara u nominativ: *d(u)h' s(ve)ti* (CVinod 48v^a), a instrumental *ish[ožden]iem'* (FgTrans 3d) razrješava se u zavisnu vremensku rečenicu: *kada izide* (CVinod 49v^a).

Na jednom se mjestu glagolska imenica iz FgTrans pretvara u CVinod u infinitiv: *načni pênie* FgTrans 3d : *počni pês(nь) pêti* CVinod 49r^b, čime se tekst iz CVinod udaljava od grčkoga izvornika ἄρξαι τῆς ὑμνωδίας.²⁰

²⁰ Usporedbu teksta iz FgTrans s grčkim izvornikom vidi u MIKECIN 2018: 240–255.

2.1.4. Leksik

U CVinod je od grecizama iz FgTrans očuvan: *ἀπόστολος* : *ap(usto)lb* (FgTrans 2a, 2d, 3d) : *ap(usto)lb* (48r^b), a izgubio se *κανών* (21) : *kanonb* (FgTrans 2c). Grčki latinizam *παλάτιον* (20) : *polača* (FgTrans 2b) : *polača* (48v^a) također je očuvan, jednako kao i grčki semitizam *ἀλληλοῦῖα* (44) : *aleluê* (FgTrans 3d) : *a(lelu)ê* (49r^b), a semitizam *ἀμήν* (10) : *am(e)nb* (FgTrans 1a) u CVinod nije zabilježen.

U CVinod nema spomena grada Tebe, koji se spominje u grčkom izvorniku i u FgTrans, jednako kao ni apostola Matije. U prijenosu imena *Λαβδανούς* (20) : *lav'danusb* (FgTrans 2b) došlo je do znatnog iskrivljavanja: *al'vana* (CVinod 48v^a). Ime grada *Τιβεριών* (12, 19) : *tiverionb* (FgTrans 1b, 2b) iskrivljeno je u *piveri* (CVinod 48v^a).

U CVinod nema nekih teoloških naziva koji se nalaze u FgTrans: *ἀνάλυσις* (19) : *prêstavlénie* (2b); *ἀντίληψις* (43) : *zastuplénie* (3c); *ἔλεος* (43) : *milostb* (3c); *ἐξεγείρειν* (13) : *vstati* (1b); *ἐπίσκεψις* (15) : *prisêćenie* (1d); *κήρυγμα* (20) : *propovêdb* (2b); *λειτουργηῆσθαι* (17) : *službu stvoriti* (2a); *οἰκονομία* (40) : *smotrenie* (3b); *ὄσιος* (10) : *prêpodobnbn* (1a); *παράκλησις* (42, 43) : *molenie* (3c); *παρηγορία* (43) : *drъznovenie* (3c); *σωτηρία* : *spasenie* (3b); *ταπεινός* (40) : *smêrenbn* (3b); *ταπεινώσις* (25) : *smêrenie* (2d); *μετατιθέναι* (39) : *prêložiti* (3a).

Općenito se gube imenice s dometkom *-ie*, koje su česte u FgTrans: *istlénie* (1a), *tečenie* (2b), *vl'nenie* (2c), *pr[inoše]nie* (3c), ili im se zamjenjuje dometak, kao što se primjerice *pênie* iz FgTrans 3d pretvara u *pês(nb)* (CVinod 49r^b), a zabilježene su riječi *pozdrav'lenie* (48v^a i drugdje) umjesto *cêlovanie* iz FgTrans, zatim *zn(a)m(e)niê* (48v^b) i *veselie* (49r^a), te riječi pisane s apostrofom: *pokaên'e* (48v^a), *vesel'e* (48v^b).

Pomlađivanje leksika vidljivo je u sljedećim primjerima: Riječ *mirb* (FgTrans 1c, 2b, 3a, 3b), kojom se prevodi grčka riječ *κόσμος* (15, 19, 41), zamijenjena je riječju *s(vê)tb* (CVinod 48r^a). Tamo gdje FgTrans ima *na cêlovanie ee* (2a) CVinod ima *na pozdrav'lenie* (48v^a). I neke druge riječi iz FgTrans zamijenjene su u CVinod: *[lo]bizaše* (FgTrans 3a) : *celova* (CVinod 49r^b); *prispê* (FgTrans 3d) : *približi se* (CVinod 49r^b). Umjesto zamjenice *êze* (FgTrans 3c) i zamjenice *kotorou* (FgTrans 2d) upotrebljava se zamjenica *ka* (CVinod 49r^b).

U tvorbi riječi stariji se predmetci zamjenjuju mlađima ili samo uobičajenijima u čakavskome: *sbžbgut'* (FgTrans 1a) : *važ'gati* (CVinod 48r^b); *naloži* (FgTrans 3a) : *položi* (CVinod 49r^a); *načni* (FgTrans 3d) : *počni* (CVinod 49r^b); *ispl'ni se* (FgTrans 3d) : *napl'ni se* (CVinod 49v^a).

U CVinod izgubili su se prilozi *pače* (FgTrans 3d), *sice* (FgTrans 3b), *vkupb* (FgTrans 1c), a vrlo je čest prilog *simo* (48r^b i drugdje), kojega nema u FgTrans. Veznik *že*, kojim se redovito prevodi grčki veznik *δέ*, gubi se ili zamjenjuje veznikom *a*, a veznik i prilog *éko* (FgTrans 1b i drugdje) povlači se pred veznikom *da* (CVinod 48r^a) i veznikom i prilogom *kada* (CVinod 48v^b i drugdje). Iščezao je veznik *bo* (FgTrans 1d, 3c), kojim se u FgTrans prevodi grčki veznik *γάρ*, kao i veznik *na* (FgTrans 2b), kojim se prevodi grčki veznik *ἀλλά*. Veznik i prilog *egda* (FgTrans 1d) zamjenjuje se veznikom i prilogom *kada* (CVinod 48r^b i drugdje), a veznik *iděže* (FgTrans 2a, 2b, 3a, 3c) veznikom *k'di* (CVinod 49r^a).

2.2. Tekstološka analiza

S obzirom na to da je apokrif u FgTrans sačuvan fragmentarno, u njemu nedostaju dijelovi teksta od početka apokrifa, u kojem je riječ o tome da Marija dolazi na Isusov grob u Jeruzalemu i moli da ju sin uzme k sebi, navještenje arkandela Gabrijela Mariji da su njezine molitve uslišane i da će uskoro umrijeti i da će ju Isus uznijeti na nebo u vječni život, Marijin odlazak u Betlehem, molba Isusu da joj pošalje apostola Ivana i sve druge apostole kako bi svjedočili njezinu uznesenju, dolazak apostola Ivana i njegov razgovor s Marijom i molitva Isusu za čudo Marijina uznesenja. FgTrans 1a sadrži Ivanovo obećanje Mariji da Židovi neće oskrvniti njezino tijelo nakon smrti i Marijin nalog Ivanu da se ponovno pomoli Isusu za nju. Zatim u FgTrans nedostaje tekst u kojem Ivan najavljuje dolazak apostola Petra, Pavla, Tome, Jakova, Andreja, Filipa i Šimuna po Duhu Svetom sa svih krajeva svijeta u Betlehem.²¹ U FgTrans 1b nabrajaju se svi apostoli i mjesta odakle dolaze k Mariji, kako im je zapovjedio Duh Sveti. Potom nedostaje tekst u kojem Ivan objašnjava apostolima zašto su pozvani doći u Betlehem te spominje dolazak Markov i opisuje dolazak Petrov. U FgTrans 1c apostoli se klanjaju Mariji i obraćaju joj se kao majci Božjoj koja će uskoro biti uznesena. Nakon toga nedostaje tekst u kojem se kaže da je Marija vidjevši apostole povjerovala u uznesenje te zatražila da joj ispriopovijedaju odakle i kako su došli k njoj. U FgTrans 1d–2d sačuvan je neprekinut tekst apokrifa u kojem apostoli opisuju

²¹ Kako u FgTrans tako i u CVinod i CGrš apostoli koji dolaze Mariji nisu svi pravi apostoli, tj. Dvanaestorica. Uz Ivana, Petra, Andriju, Filipa, Šimuna Kananejca, Tomu, Jakova, Bartolomeja i Mateja u apostole su ubrojani i novozavjetni pisci Marko, Luka i Pavao, a poimence se ne spominju Jakov Alfejev, Juda Tadej i Juda Iškariotski, ali se u CVinod napominje da su došli i svi drugi apostoli: *pridoše vsi ap(usto)li* (48v^a), čega nema u CGrš.

svoj dolazak sve do završne molitve Isusu. Zatim nedostaje tekst koji govori o tome kako se Isus ukazao u Betlehemu u Marijinu domu te kako se tamo okupilo mnoštvo vjernika, kako su mnogi čudesno izliječeni, i kako su svi slavili Isusa i Mariju. Isto tako nedostaje tekst o tome kako su se židovski svećenici, ispunjeni zavišću zbog onoga što su vidjeli, obratili svojem prvosvećeniku tražeći od njega da progna Mariju i apostole iz Betlehema, kako su oni pred židovskim vojnicima pobjegli u Jeruzalem uz pomoć Duha Svetoga, kako su u Jeruzalemu Židovi ustali protiv njih i pokušali zapaliti Marijin dom, što je čudom spriječeno, te kako su u Jeruzalemu mnogi ljudi povjerovali u Isusa i Mariju. U daljnjem nesačuvanom tekstu riječ je o nedjelji kao svetom danu, na koji su se dogodili svi za kršćanstvo važni događaji i na koji će i Marija biti uznesena. FgTrans 3a–d sadrži Isusovu najavu Marijina uznesenja, blagoslov Marije, njezinu molitvu Isusu za spas svakoga tko bude slavio nju kao majku Božju i Isusa kao njezina sina, Isusov odgovor na tu molitvu, Petrov hvalospjev pred Marijinu smrt, Marijin blagoslov apostola, preminuće Marijino i Isusovo primanje Marijine duše.

Tekst iz CVinod sadrži cijeli apokrif, ali u vrlo skraćenom i sažetom obliku. To skraćivanje najveće je u dijelu teksta koji govori o dolasku apostola Ivana k Mariji i razgovoru između njih dvoje, Ivanovoj molitvi Isusu za Mariju, Ivanovu obraćanju apostolima kada ih poziva da dođu k Mariji u Betlehem. Skraćen je i opis odakle i kako su apostoli pristigli te razgovor između Marije i apostola i molitva apostola za Mariju. Nakon opisa kako se okupljaju vjernici pred Marijinim domom skraćen je izvještaj o židovskim svećenicima koji su naumili prognati Mariju iz Betlehema. Najveća preinaka i sažimanje sastoji se u tome da se u CVinod preskače upad židovskih vojnika u Marijin dom u Betlehemu, a tekst koji se u slavenskome predlošku odnosi na njihov dolazak u dom u Jeruzalemu upotrebljava se za opis napada u Betlehemu, jer u CVinod nije izričito spomenut Marijin odlazak iz Betlehema u Jeruzalem, kao ni okupljanje ljudi pred Marijinim domom u Jeruzalemu, premda se kasnije kaže da je Marija izdahnula u Jeruzalemu. Također je znatno skraćena velika Marijina molitva Isusu u kojoj se moli zaštita za sve vjernike koji će nju slaviti kao njegovu majku.

Tekstovi FgTrans i CVinod tekstološki su usporedivi do mjesta CVinod 49v^a4, nakon kojega slijedi tekst koji u FgTrans nedostaje jer tu završava posljednji sačuvani fragment 3d. U odnosu na prvobitni slavenski prijevod u daljnjem tekstu iz CVinod Židov Jefonija nasrće na odar s Marijinim tijelom, koje apostoli prenose u raj, nakon čega slijedi čudo Jefonijina iscjeljenja, obraćenje prisutnih, slavlje vjernika i nebeskoga Jeruzalema u Marijinu

čast te na samome kraju Isusov dolazak s anđelima i arkandelima i drugim svetima, uzeće Marijine duše i sjedinjenje duše s tijelom na nebu. U starijim slavenskim tekstovima, jednako kao u i grčkom izvorniku, apostoli na dvanaest oblaka prenose Marijino tijelo u raj, gdje mu se klanjaju Ivanova majka Elizabeta, Marijina majka Ana, Abraham, Izak, Jakov i David, te na kraju proslavljaju Isusa Krista, koji je uzveličao svoju majku.

3. USPOREDNA JEZIKOSLOVNA I TEKSTOLOŠKA ANALIZA APOKRIFA USNUĆE BOGORODICE IZ VINODOLSKOGA ZBORNIKA I GRŠKOVIĆEVA ZBORNIKA

3.1. Jezikoslovna analiza

3.1.1. Fonologija i grafija

Dok je znak za poluglas u tekstu iz CVinod, kao što smo vidjeli, dobro očuvan i na mnogim se mjestima na kraju riječi bilježi štapićem, a još češće apostrofom, koji se upotrebljava također i u sredini riječi, u tekstu iz CGrš nema znaka za poluglas.

Vokalizacija poluglasa glasom *a* zajednička je obama tekstovima, no u CGrš ona je još češća nego u CVinod: *množastvo* (169v), *cesarastvo* (167v), *sažgati* (169v), *pravadnici* (171r), *edan* (171r), *kadi* (170r), *zali* (168v), *vazme* (168v).²²

Kao i u CVinod *h* i u CGrš ima ikavsko-ekavski odraz: *diva* (167v i drugdje), *smi* (167v), *niko* (168r), *divice* (168r), *nadiû se* (168r), *postilû* (168v i drugdje), *bižati* (168v), *poviite* (168v), *svital* (169r i drugdje), *vitliomi* (169r), *misec* (169v), *slipi* (169v), *pisni* (169v i drugdje), *izvidivši* (169v), *viče* (169v), *nedilu* (170r i drugdje), *ispovidati* (170r), *zapovid* (171r), *grihov* (171r); *svet* (167v i drugdje); *svečali* (167v), *neverni* (167v i drugdje); *veru* (168v), *zvezdi* (169v), *celov* (169r i drugdje), *sredi* (169r), *posred* (169r), *veruû* (170r), *celiva* (170v), *peti* (170v i drugdje), *vsedše* (171r), *iscelieši* (171r), *razmetati* (171r), *cel* (171r i drugdje), *leto* (186r), *telo* (168v i drugdje). Ekavski odraz zadržava se u predmetku *pre-*: *prede* (168r), *preleti* (168r), gdje CVinod ima *priletê* (48r^a). Zabilježene su i riječi s dvojnim oblicima: *sveta* (169r) / *svita* (170v); *imiti* (171r) / *imeli* (171r); *vik* (171r) / *veki* (171r), no u cjelini uzevši tekst iz CGrš pretežno je ikavski.

²² Mjesta iz CGrš navode se i označavaju prema izdanju u prilogu ovoga rada.

U CGrš slovo **h** upotrebljava se isključivo za glasovnu skupinu *ja* na početku, u sredini i na kraju riječi: *vzneseniê* (167v), *hoêše* (167v), *poêmši* (168r), *êkov* (169r) itd. U položajima u kojima slovo **h** u CVinod zastupa praslavenski jat, u CGrš nalazi se odraz jata: *vêruû* (CVinod 48r^b) : *veruû* (CGrš 168v), *têlo* (CVinod 48r^b) : *telo* (CGrš 168v), *cêlb* (CVinod 49v^a) : *cel* (CGrš 171r) itd. I u CGrš staroslavensko *ę* prelazi u *ja* i piše se **h**: *poêmši* (168r), *êti* (169v), kao što i glas *d* prelazi u *j* kod glagola *hoditi*: *hoêše* (167v), *vhoêhi* (169r).

Dok se u CVinod nalaze slogotvorni glasovi *l* i *r* najčešće sa znakom za poluglas: *s'ln'ce* (48v^a), *mr'tvih'* (48v^a), u CGrš ne samo da nema znaka za poluglas: *isplni* (170v) nego se javlja i popratni samoglasnik *a*: *salnce* (170v), *zali* (168v). Kao i u CVinod i u CGrš samoglasnik *i* ispada iza sekundarnog slogotvornog *r* u riječi *prnesite* (168r).

U CGrš je jednako kao i u CVinod proveden rotacizam: *nigdor'* (170r), *ne more* (170r), *ûre* (168v), *t(e)r* (168r i drugdje). Kao i u CVinod i u CGrš staroslavenska suglasnička skupina *žd* prelazi u glas *j*, koji se intervokalno ne bilježi: *roena* (19r), *gospoe* (21r) itd.

Kao ni u CVinod ni u CGrš nije u potpunosti provedena druga palatalizacija: *mnozi* (170r), ali *drugih* (168v), *pravadniki* (171r). Iako iza palataliziranog *l* i *n*, kao i u CVinod, redovito dolazi slovo **ɸ**: *postilû* (168v i drugdje), *lûdi* (169v i drugdje), *nedilû* (170r i drugdje), ima i slučajeva u kojima se piše slovo **ʒ**: *vzlublenoga* (168r), *nedilu* (170r). U CGrš potpuno je provedeno jednačenje po zvučnosti: *isповidati* (170r), *iscelieši* (171r), također i među završnim glasom prijedloga i početnim glasom riječi koja za njim slijedi: *is hiže* (170r), *is tela* (170v), *is pleću* (171r). Skupovi dentala i afrikata nisu održani: *ocem* (170r), *oca* (171r).

Kod prilagodbe grčkih imena glas koji se u grčkom alfabetu bilježio slovom **β** i dalje se u CGrš, kao i u obama starijim tekstovima, bilježi slovom **ɸ** u skladu s bizantskim vitacističkim izgovorom toga slova glasom *v* ili glasom između *b* i *v*: *vitliomi* (169r), *piviri* (169r), *êkov* (169r). U prijenosu imena *Χερουβίμ*, za razliku od CVinod, koji ima *v*: *herovim'* (49v^a), CGrš ima mlađe *f*, koje je u čakavskome postalo od *v*: *herufim* (169v). Kod imena *Βηθλέεμ* CGrš slijedi CVinod prenoseći itacistički izgovor slova *η* glasom *i*: *vitliomi* (169r), jednako kao i kod imena *Ἡρώδης* : *irud* (169v). Grčko dugo *o* i u CGrš prelazi u *u*: *simun* (169r), *ĵimun* (169v), a ponekad i kratko *o*: *ap(usto)l* (168v).

Neka imena prenose se u CGrš jednako kao u CVinod: *luka* (CVinod 48v^a) / *luka* (CGrš 169r); *toma* (CVinod 48v^a) / *toma* (CGrš 169r), neka imena gube znak za poluglas: *simun*' (CVinod 48v^a) / *simun* (CGrš 169r); *mar*'*ko* (CVinod 48v^a) / *marko* (CGrš 169r); *iv(a)nъ* (CVinod 48r^b i drugdje) / *ivan* (CGrš 168r i drugdje); *p(e)t(a)rъ* (CVinod 48v^a) / *petr* (CGrš 168v); *p(a)v(a)l'* (CVinod 48v^a) / *pavl* (CGrš 169r); *êk(o)v'* (CVinod 48v^a) / *êkov* (CGrš 169r); *in'dii* (CVinod 48v^a) / *indii* (CGrš 169r); *er(u)s(oli)mъ* (CVinod 49v^a) / *erusalim* (CGrš 168ri drugdje) itd. Imena koja u CVinod imaju nastavak *-êi*, prilagođavajući grčki nastavak *-αιος/-ειος*, u CGrš dobivaju nastavak *-ii*: *an'd(r)êi* (CVinod 48v^a) / *andrii* (CGrš 169r); *matii* (CGrš 169r); *bar'tolomêi* (CVinod 48v^a) / *bartolomii* (CGrš 169r); *i'ûdêi* (CVinod 48r^a) / *iûdii* (CGrš 167v, 168v), pored *iûdei* (168v).

Grčki glas *ph*, koji se bilježi slovom φ, prenosi se kao *i* u CVinod na dva načina ili glasom *f*: *efesi* (169r), *šerafim* (169v), *ofiên* (171r), ili glasom *p*: *pilip* (169r). Grčki glas *th*, koji se bilježi slovom θ, kao *i* u CVinod gubi aspiraciju i prenosi se slovom ΠΠ: *vitliomi* (169r), *toma* (169r), *bartolomii* (169r) i dr. Slovom ΠP u riječi *jimun* (CGrš 169v) bilježi se čakavska prejotacija početnoga *i*. Grčka riječ εὐαγγέλιον prenosi se u obliku *e(van)j(eli)e* (169r), a grčka riječ ἄγγελος prenosi se kao *anel* (168r i drugdje), bez title kao oznake kraćenja riječi ili s njom: *an(j)el* (168r i drugdje).

Ime *kananêi* (CVinod 48v^a) od Καναναῖος iskrivljeno je u: *ananiê* (CGrš 169r), a u obama je tekstovima pogrešno shvaćeno kao zasebno ime, a ne kao sastavni dio imena Šimuna Kananejca. Ime Λαβδανούς iskrivljeno je u obama tekstovima: *al'vana* (CVinod 48v^a) / *alvana* (CGrš 169r). Kao *i* u CVinod tako je *i* u CGrš iskrivljeno preneseno ime Τιβερίων: *piveri* CVinod (48v^a17) / *pi-viri* (CGrš 169r). Ime Ἰερωνίας iskrivljeno je u *ofiniê* (CVinod 49v^a), odnosno još više u *ofiên* (CGrš 171r). Grčka riječ ἡγεμών iskrivljena je u grecizmima *emunъ* (CVinod 48v^b) / *jimun* (CGrš 169v).

Pridjev iz FgTrans i CVinod u CGrš zamijenjen je imenicom: *vъ alek'sandrbъscêem' gradê* (FgTrans 2c) : *v leksan'dr'skom' gradu* (CVinod 48v^a) : *va aleksandrii gradu* (CGrš 169r), što je najbliže grčkomu izvorniku ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῆ πόλει (21). Na jednome mjestu CGrš u tome slijedi CVinod u razlici prema grčkome izvorniku i FgTrans: Ἰνδῶν χώρα (20) : *in'diiskuû stranu* (FgTrans 2b) : *v in'dii* (CVinod 48v^a) : *v indii* (CGrš 169r).

3.1.2. Morfologija

U deklinaciji imenica potvrđeni su mnogi arhaični staroslavenski oblici, koji najčešće supostoje uz mlađe čakavske oblike.

U obama tekstovima nalaze se arhaični oblici imenica muškoga roda. Lokativ jednine na *-ê* u CVinod imaju sljedeće imenice: *gradê* (48v^a), *epesê* (48v^a), *er(u)s(oli)mê* (48v^a), *vitleomê* (48v^b), *sv(ê)tê* (48r^a), *rimê* (48v^a), na *-e*: *vrt(a)pe* (49r^a), a na *-i*: *časi* (49v^a), *križi* (48r^b), uz jedan primjer mlađega oblika na *-u*: *gradu* (48v^a). U CGrš lokativ na *-i* imaju sljedeće imenice: *grobi* (167v), *s(vê)ti* (168r), *križi* (168v), *efesi* (169r), *gradi* (169r), pored *gradu* (169r, 170r), *rimi* (169r), *piviri* (169r), *erusalimi* (169r), *mori* (169r), *vitliomi* (169r), *časi* (171r), pored *času* (171r). U CVinod pojavljuje se i arhaični oblik imenice muškoga roda *u*-deklinacije u vokativu: *sinu* (48r^a, 49r^a), dočim se u CGrš pored oblika *sinu* (170r, 170v) nalazi i mlađi oblik *sine* (168r, 168v). Imenice muškoga roda *i*-deklinacije imaju u CVinod vokativ jednine na *-i*: *g(ospod)i* (48r^a).

Imenice ženskoga roda *a*-deklinacije ponegdje imaju genitiv jednine na *-i*: *d(ê)vi* (CVinod 49v^a), *divi* (CGrš 170v). Imenice ženskoga roda *ja*-deklinacije imaju stariji oblik dativa jednine na *-ei*: *gospoei* (CVinod 48r^b) i mlađi na *-i*: *gospoi* (CVinod 48v^b). Imenice ženskoga roda *r*-deklinacije imaju dativ jednine na *-eri*: *materi* (48r^b, 49r^a). Vokativ jednine ženskoga roda u obama tekstovima ima isti nastavak *-e*: *m(a)rie* (CVinod 48r^a, 48v^b) / *marie* (CGrš 168r, 168v, 170v), *gospoe* (CGrš 168r, 170r, 170v). Instrumental jednine ima nastavak *-u*: *silu* (CVinod 49r^a), *ruku* (CVinod 49r^b), *slavu* CGrš (168v), *positilû* (CGrš 168v).

Daljnji su arhaični oblici imenica u genitivu jednine srednjega roda *s*-deklinacije: *nebese* (CGrš 168v), lokativu jednine srednjega roda u obama tekstovima na *-i*: *vskr'sen'i* (CVinod 48r^a) / *vskrišeni* (CGrš 168r) i u instrumentalu jednine srednjega roda *n*-deklinacije: *imenem* (CGrš 171r).

Nominativ množine imenica muškoga roda *u*-deklinacije ima nastavak *-e*: *židove* (CVinod 49v^b, 49r^a) / CGrš (169v, 170r). Nominativ množine ženskoga roda u obama tekstovima ima nastavak *-i*: *sili* (CVinod 49r^b, 49v^a) / *sili* (CGrš 170v), *zvezdi* (169v).

Genitiv množine svih triju rodova u CVinod je na *-ø*: *n(e)b(e)sъ* (48r^a, 48r^b), *stran'* (48r^a), *stranъ* (48r^b), *an'j(e)l'* (48r^a, 48r^b), *ap(usto)l'* (48v^b), *dr'v'* (49r^a), *herovim'* (49v^a), *serapim'* (49v^a), a u CGrš na *-ø*: *krst(i)ên* (167v), *stran* (168r), *anel* (168v), *nebes* (168v), *herufim* (169v), *šerafim* (169v), *ap(usto)l* (169v), *drv* (169v), *vik* (171r), a samo na jednom mjestu mlađi čakavski genitiv množine na *-ov*: *grihov* (171r).

U dativu množine muškoga roda javlja se nastavak *-omь*: *ap(usto)l(o)mь* (CVinod 48r^b), *ap(usto)lom* (CGrš 168v), a u dativu množine ženskoga roda *-em'*: *d'varem'* (CVinod 49r^a). Dok akuzativ množine muškoga roda u CVinod ima nastavak *-i*: *grěšniki* (48v^b), *ap(usto)li* (48v^b), *v(ě)ki* (49r^b), pored mlađega nastavka *-e*: *a(pusto)le* (49r^a, 49r^b), u CGrš pretežno ima *-e*: *grišnike* (169v), *ap(usto)le* (169v), ali i *-i*: *ap(usto)li* (170v), *pravadniki* (171r).

Lokativ množine muškoga roda u obama tekstovima ima stare nastavke *-ěhь*: *n(e)b(e)s(ě)hь* (CVinod 48r^a), *oblacěh'* (CVinod 48r^b) i *-ihь*: *nebesih* (CGrš 168r), a lokativ množine ženskoga roda *-ahь*: *ž(e)nah'* (CVinod 49v^a) / *ženah* (CGrš 171r). Instrumental množine muškoga roda u CGrš ima nastavak *-i*: *razboinici* (169v), *apustoli* (169v).

Već u CVinod imenice u akuzativu i nominativu dvojine ženskoga roda imaju dva različita nastavka, stariji nastavak *-ě*: *rucě* (48v^b, 49r^b) i mlađi nastavak *-i*: *ruci* (49r^b, 49v^a), a u CGrš samo još mlađi nastavak: *ruci* (169v, 170r, 170v, 171r). Dok CVinod u akuzativu dvojine srednjega roda ima samo nastavak *-ě*: *kolěně* (48r^a), u CGrš nalazi se samo mlađi nastavak *-i*: *koleni* (167v). Lokativ dvojine srednjega roda ima nastavak *-u*: *plečû* (CVinod 49v^a) / *pleču* (CGrš 171r).

Kod pridjeva u genitivu jednine muškoga roda u obama je zbornicima zabilježen samo mlađi oblik na *-oga*: *patomos'koga* (CVinod 48r^b) / *patomoskoga* (CGrš 168r), *n(e)b(e)skoga* (CVinod 49v^a), *preslatkoga* (CGrš 167v), a također i kratki oblik na *-al-ja*: *svitla* (CVinod 49v^a), *s(ve)ta* (CVinod 49v^a) / *s(ve)ta* (CGrš 171r), *božie* (CGrš 167v). Stariji nastavci očuvani su u nominativu jednine ženskoga roda na *-aě* u CVinod: *s(ve)taě* (49r^a), što se gubi u CGrš: *sveta* (168r i drugdje), zatim u CVinod u kratkom obliku dativa jednine ženskoga roda na *-ě*: *pres(ve)tě* (49r^b), nasuprot mlađemu nastavku *-oi* u CGrš: *presvetoi* (170v), također u dužem obliku *b(o)žiei* (CVinod 48v^b), kao i *božei* (CGrš 169r), *božiei* (CGrš 169v), u akuzativu jednine ženskoga roda na *-û* u CVinod: *desnuû* (49r^b), *prečistuû* (49r^b), *č(a)s'tnuû* (49r^b), što se na dvama mjestima u CGrš također čuva: *desnuû* (170r), *presvetuû* (170v), ali je drugdje zamijenjeno nastavkom *-u*: *prečistu* (170v), te u instrumentalu jednine na *-u*: *b(o)žiû* (CVinod 49r^a), *veliku* (CGrš 168v). U dativu jednine srednjega roda oba teksta imaju nastavak *-i*: *g(ospod)ni* (CVinod 48r^a) / *g(ospod)ni* (CGrš 168r). Jedino je na jednome mjestu kod pridjeva u akuzativu jednine srednjega roda CGrš arhaičniji od CVinod jer ima *-oe*: *nebeskoe* (167v, 168r), dočim CVinod ima mlađe *-o*: *n(e)b(e)sko* (48r^a), pored starijega *svetoe* (49r^b). U akuzativu množine muškoga roda CGrš ima nastavak *-ie*: *anelskie* (167v), a isti nastavak oba teksta imaju u nominativu množine ženskoga roda: *n(e)b(e)skie*

(CVinod 49v^a) / *nebeskie* (CGrš 170v). U akuzativu množine srednjega roda u CVinod nastavak je *-aê*: *s(vê)tlâê* (49r^a), a u CGrš je mlađi *-a*: *svitla* (170r). Akuzativ dvojine ženskoga roda u CVinod ponekad zadržava stari nastavak *-ê*: *presvetê* (48r^a), a ponekad dobiva mlađi nastavak *-i*: *prês(ve)ti* (49r^b), a u CGrš nastavak je uvijek *-i*: *presveti* (167v, 170v), *častni* (170r).

Kod osobnih zamjenica na jednome mjestu u CVinod potvrđen je stari oblik u nominativu za prvo lice jednine *azb* (48v^a), a na svim ostalim mjestima u obama tekstovima nalazi se mlađi oblik *ê*. Mlađi oblik lokativa jednine *mni* (CVinod 49r^a) nastao je od starijeg oblika *mnê*. Oblici za treće lice jednine pokazne zamjenice *i*, *je*, *ja* u genitivu jednine ženskoga roda *ee* (49v^a, 49v^b) i *nee* (49r^a), u dativu jednine ženskoga roda *ei* (48r^a, 49r^b) i *nei* (48r^a, 48v^b), očuvani su ne samo u CVinod nego i u CGrš (168v, 170r, 170v). U akuzativu jednine ženskoga roda javlja se oblik *û* (CVinod 48r^a, 49r^a, 49r^b / CGrš 167v, 168r, 170v, 171r), a u akuzativu množine muškoga roda *e* (CVinod 49r^a / CGrš 169v, 171r), kao i u akuzativu jednine srednjeg roda (CGrš 171r). Zabilježen je i mlađi oblik u dativu jednine ženskoga roda: *noi* (CVinod 48r^a / CGrš 168r). U genitivu jednine muškoga roda javlja se oblik *ego* (CVinod 49v^a / CGrš 170r), pored mlađega oblika *nega* (CGrš 167v), u dativu jednine muškoga roda oblik *emu* (CVinod 49r^b), u akuzativu jednine muškoga roda *nb* (CVinod 48v^a) i *nega* (CVinod 48r^a), a u lokativu jednine muškoga roda *nem* (CGrš 168r). U CGrš potvrđeni su još mlađi oblici *on* (170r, 170v), *ona* (170r), *oni* (168r, 170r), *nih* (170v), *ih* (169v), *ne* (170v), kojih nema u CVinod. Osobne zamjenice u CGrš, osim u jednom slučaju, dobivaju protetsko *n-*, koje se u CVinod javlja samo na jednome mjestu: *nee* (49r^a). Osobna zamjenica *vi* u CGrš u instrumentalu množine ima stariji nastavak *-i*: *vami* (169r).

Stara odnosna zamjenica *kyi*, *kaê*, *koe* dolazi u CVinod i CGrš redovito u čakavskim oblicima, nastalim stezanjem samoglasnika nakon ispadanja intervokalnoga *j*: *ki* (49v^a i drugdje) / *ki* (CGrš 168r i drugdje), *kom* (CVinod 48r^b) / *kom* (CGrš 168v), *kih* (CVinod 48r^b), *ka* (CVinod 49r^b), *ku* (CVinod 49r^a, 49v^a), *ke* (CVinod 49r^a / CGrš 168r, 170r), *koi* (CGrš 168v, 171r), *ko* (CGrš 170r).

U genitivu jednine muškoga roda posvojne zamjenice *naš* u obama se tekstovima javlja samo nastavak *-ego*: *n(a)š(e)go* (CVinod 48r^a, 48v^a, 48v^b) / *našego* (CGrš 169v, 170r). U CVinod javlja se stariji oblik u genitivu jednine muškoga roda povratne zamjenice *svoego* (48r^a, 49r^b), pored mlađega *svoga* (48r^a), a u CGrš samo *svoga* (167v, 168r, 170r), kao i *tvoga* (168r). CGrš u dativu jednine muškoga roda ima *svoemu* (168r), a u dativu jednine ženskoga roda *svoei* (CGrš 170r), jednako kao i CVinod (49r^a). Instrumental jednine

ženskoga roda u CVinod glasi *svoû* (49rb). U CVinod susreće se i stariji nestegnuti oblik u nominativu jednine srednjega roda *tvoe* (49rb), a u CGrš u dativu jednine ženskoga roda *tvoei* (170v).

Dvojina je i kod zamjenica u obama tekstovima vrlo dobro sačuvana, a susreće se u akuzativu ženskoga i srednjega roda: *svoi* (CVinod 49rb / CGrš 167v, 170r, 170v).

Zabilježena je i stara pokazna zamjenica *sb*, koja u CVinod u genitivu jednine muškoga roda samo jednom ima nastavak *-ego*: *sego* (49rb), dočim na svim ostalim mjestima dolazi mlađi nastavak *-ega*: *sega* (48ra i drugdje). U CGrš zabilježen je samo mlađi oblik: *sega* (167v i drugdje). U lokativu jednine muškoga roda CVinod ima znak za poluglas: *sem̃* (48ra), koji se u CGrš gubi: *sem* (168r).

Zamjenički pridjev *ṽsb̃*, *ṽbsa*, *ṽbse* susreće se u lokativu jednine muškoga roda *vs(e)m'* (CVinod 48ra) / *vsem* (CGrš 170r), instrumentalu jednine srednjega roda *vs(ê)m̃b̃* (CVinod 49ra), u nominativu množine muškoga roda *vsi* (CVinod 48ra, 48rb, 48va, 49ra), genitivu množine *v'sih'* (CVinod 48ra) / *vsih* (CGrš 168r, 170r), dativu množine *v's(ê)m̃b̃* (CVinod 48rb) / *vsim* (CGrš 168v), akuzativu množine ženskoga roda *vse* (CVinod 49rb) te u lokativu množine muškoga roda *vsih* (CGrš 170r).

Kod brojevnih riječi od starijih oblika zabilježen je jedino nominativ dvojine ženskoga roda: *obi* (CVinod 49va / CGrš 171r), a u genitivu množine na *-ih*: *četirih* (CGrš 168r) izvorni je oblik zamijenjen duljim pridjevskim nastavkom.

U konjugaciji glagola u prvom licu jednine prezenta u CVinod nalazi se gotovo isključivo stari nastavak *-u* i *-û*: *nadêû se* (48ra), *vêruû* (48rb), *êmu* (49ra), *klanaû se* (49rb), *um'ru* (49rb), *budu* (49rb), a samo na dvama mjestima nastavak *-m'*: *sam'* (49rb), *imam'* (49va). Isto je tako i u CGrš: *budu* (168r), *nadiû se* (168r), *prošu* (168v, 170v), *viû* (168v), *klanaû se* (170r), pored *sam* (170v) i *imam* (170r).

U CVinod u drugom licu jednine prezenta nema starijeg nastavka *-ši*, nego samo mlađeg *-šb̃*: *hočeš'* (49ra), *v'zmešb̃* (48rb), *ost(a)vl(a)š'* (48vb), a u CGrš nalaze se i stariji oblici: *vazmeši* (CGrš 168v), *iscelieši* (171r), pored mlađih: *hočeš* (168v), *ostavlaš* (169v). U trećem licu jednine u CVinod samo je na jednom mjestu nastavak *-etb̃*: *raduet' se* (49rb), a drugdje je nastavak *-e*: *ne more* (49ra, 49rb), i *-i*: *ne s'mi* (48ra), a u CGrš je na dvama mjestima treće lice glagola *biti* u starijem obliku *e(stb̃)* (168r), *est* (171r), a na svim drugim mjestima mlađe *e* (167v i drugdje), dočim je u CVinod češće starije *e(stb̃)* (48ra i drugdje), pored mlađega: *e* (49ra). U trećem licu množine prezenta oba teksta imaju samo mlađe nastavke: *uboû se* (CVinod 48rb) / *uboe se* (CGrš 168v),

ustraše se (CVinod 48r^b) / *ustraše se* (CGrš 168v), *pri[hoû]* (CVinod 48r^b), *sliše* (CVinod 48r^b), *vêruû* (CVinod 48r^b) / *veruû* (CGrš 168v).

U aoristu se u obama tekstovima redovito koriste mladi oblici u svim licima jednine i množine. Kod glagola *biti* u prvom licu jednine aorista uz oblik *bih'* (CVinod 48v^a), posvjedočen je oblik *bihi* (CVinod 48v^a), koji se susreće i u CGrš (usp. ŠTEFANIĆ 1970: 45), zatim u trećem licu jednine *bi* (CVinod 48v^b, 49r^a, 49v^a) i u trećem licu množine *biše* (CVinod 48r^a). U CGrš nalaze se sljedeći oblici: *bih* (169r), *bihi* (169r), *bi* (169v, 170r), *biše* (168r, 170r). U CVinod susreće se i aorist nesvršenih glagola, kojim se iskazuje ograničena nesvršenost: *priziva* (49r^b), *z'va* (49v^a). U obama je tekstovima očuvan i aorist u trećem licu dvojine: *pridosta* (CVinod 49v^a), *otpadosta* (CGrš 171r).

Imperfekti su dobro očuvani u obama tekstovima: *bêhu* (48r^a, *bihu* 49r^a) : *bihu* (167v, 170r). U CGrš prvo lice jednine imperfekta ima nastavak *-ahi*: *vhoêhi* (169v), *poslušahi* (169v), *prodihovahi* (169v), a ne *-ah*: *hoêhь* (CVinod 48r^b) (usp. ŠTEFANIĆ 1970: 45). Treće lice dvojine imperfekta *stahota* iz CVinod (48v^b) u CGrš zamijenjeno je trećim licem množine imperfekta *stahu* (169v).

Perfekt se u obama tekstovima tvori od drugoga aktivnog participa preterita i prezenta pomoćnoga glagola *biti*: *e priêla* (CVinod 49v^a), *e rodila* (CGrš 170r). Pluskvamperfekt se u obama tekstovima tvori od drugoga aktivnog participa preterita i imperfekta glagola *biti*: *bêhu učinili* (CVinod 48r^a) / *bihu ... učinili* (CGrš 167v). Na nekim mjestima gdje CVinod ima aorist, CGrš ima pluskvamperfekt: *sveća* (CVinod 48v^b) : *bihu svećali* (CGrš 167v); *nabraše* (CVinod 49r^a) : *bihu sabrali* (CGrš 169v).

Futur prvi izriče se u obama tekstovima prezentom glagola *hotêti* i infinitivom: *hoêe vzeti* (CVinod 48r^a) / CGrš (168r), *hoêeš uslišati* (CVinod 48r^b) / *hoêeš slišati* (CGrš 168r), *hoêeš' poiti* (CVinod 48r^b) / *hoêeš poiti* (CGrš 168v), *hote slišati* (168v), *hote bižati* (168v), *oêe priti* (CVinod 48r^b) / *hoêe priti* (CGrš 168v), *hoêe se prestaviti* (CVinod 48v^a / CGrš 169r), *hoêeš' ... biti* (CVinod 49r^a) / *hoêe biti* (CGrš 170r), *hoêe priti* (CVinod 49v^a / CGrš 170r), *hoêe poiti* (CVinod 49r^a, 49r^b / CGrš 170v), zatim svršenim prezentom glagola *biti* i infinitivom: *budu se veseliti* (CVinod 48r^a / CGrš 168r) i prezentom svršenih i dvovidnih glagola: *ležu, umru* (CVinod 48r^b / CGrš 168v), *v'zmešb* (CVinod 48r^b) / *vazmeši* (CGrš 168v).

U imperativu prevladavaju jednostavni ili sintetički oblici u drugom licu jednine na *-i*: *radui se* (CVinod 48r^a / CGrš 168v i drugdje), *usliši* (CGrš 168r), *poš'li* (CVinod 48r^a) / *pošli* (CGrš 168r i drugdje), *stvori* (CVinod 48r^b / CGrš 168v), *vaz'mi* (CVinod 48r^b / CGrš 168v), *ne boi se* (CVinod 48r^b / CGrš

168v), *poi* (CVinod 48v^a / CGrš 169r), *poidi* (CGrš 169r), *idi* (CVinod 48v^a i drugdje / CGrš 169r), *p(o)m(i)lu<i>* (CVinod 48v^b) / *pomilui* (CGrš 169v), *vêrui* (CVinod 49r^a) / *verui* (CGrš 170r), *ne skr'bi* (CVinod 49v^a), *veseli se* (CVinod 49r^a / CGrš 168r), *položi* (CVinod 49r^a / CGrš 170r), *bl(agoslo)vi* (CVinod 49r^b i drugdje) / *blagoslovi* (170r), *primi* (CVinod 49r^b / CGrš 170v), *budi* (CVinod 49r^b / CGrš 170v), *počni* (CVinod 49r^b / CGrš 170v, zatim u drugom licu množine na *-te*: *pr'nesête* (CVinod 48r^a / 168r), *poidite* (CVinod 48r^b / *poite* 168v), *povête* (CVinod 48r^b) / *poviite* (CGrš 168v), u trećem licu jednine, koji je izjednačen s drugim lice jednine, na *-i*, jednako kao i u staroslavenskom jeziku: *pridi* (CVinod 48r^b / *pridi* CGrš 168v), *verui* (CGrš 170r), *budi* (CGrš 171r). Potvrđen je i složeni ili analitički oblik imperativa za treće lice jednine i množine s veznikom *da* i indikativom prezenta, češće u CVinod: *da ne s'mi* (48r^a), *da pri[hoû]* (48r^b), *da raduet'se* (49r^b), mnogo rjeđe u CGrš *da ... pomilûe* (171r), a u CGrš analitički imperativ u trećem licu jednine s oblikom za drugo lice jednine: *da iscelieši* (171r).

Od glagolskih načina potvrđen je još i kondicional prvi s veznikom *da* za izricanje želje i namjere: *da bi û vzel' i prestavilb* (CVinod 48r^a) / *da bi û g(ospo)din b(og) vzel* (CGrš 167v); *da bi mogal'* (CVinod 49v^a) / *da bi mogal* (CGrš 171r).

Kod participa su najčešći oblici aktivnog participa prezenta, koji samo u CVinod katkad imaju stare nastavke prema staroslavenskoj paradigmi, npr. u nominativu jednine muškoga i srednjega roda *-e*: *poslušae* (48v^a), *propovêdae* (48v^a), *nose* (49v^b), *hode* (48r^a, 49v^a), a većinom imaju mlađe nastavke, i to ponajviše *-çi*, te su postali glagolski prilozi i nemaju sklonidbu, kako u CVinod: *poklanaûçi* (48r^a), *poziraûçi* (48r^a), *dr'žeçi* (48r^a), *videçi* (48r^a), *govoreçi* (48r^b), *gređoçi* (48v^b), *hoteçi* (49r^a), *držeçi* (49r^b), tako i u CGrš: *preklanaûçi* (167v), *poziraûçi* (168r), *videçi* (168r), *gređuçi* (169v), *hoteçi* (169v), *držiçi* (!) (170r), *čineçi* (171r), *kaûçi se* (171r), gdje nema drugih oblika osim na jednom mjestu particip s nastavkom *-če*: *govoreče* (169v), koji dolazi uz imenicu u nominativu množine i također već poprma priloško značenje. Stoga participi na *-çi* idu ne samo uz imenice u nominativu jednine i množine ženskoga roda nego i uz imenice u nominativu jednine muškoga roda.

Prvi aktivni particip preterita javlja se u nominativu jednine ženskoga roda na *-bši/-ši*: *poêm'si* (CVinod 48r^a) / *poêmši* (CGrš 168r), i na *-vbši/-vši*: *slišav'si* (CVinod 48r^a) / *slišavši* (CGrš 168r), *izvidivši* (CGrš 169v), te u nominativu jednine muškoga roda na *-vb*: *obrativ'se* (CVinod 49r^b), i ni u kojem drugom padežu, te se ponaša poput glagolskog priloga. Osim u nominativu jednine taj se particip javlja još samo u nominativu množine muškoga roda na

-*vbše/-vše*: *viděv'she* (CVinod 48v^b), *slišavše* (CGrš 170r), i *-bše/-še*: *vsed'she* (CVinod 48r^b, 48v^a) / *vsedše* (CGrš 168v, 171r).

Pasivni particip preterita služi u tvorbi pasivnog prezenta: *bl(agoslove)na esi* (CVinod 49v^a), *uslišana e(stb)* (CVinod 48r^a / CGrš 168r), *dostoina e(stb)* (CVinod 49v^a), *e roen'* (CVinod 49r^a), *e vnesena* (CGrš 167v), zatim pasivnog aorista: *bi vnesena* (CGrš 170r), *spaseni biše* (CGrš 170r), i pasivnog futura drugog: *budu pros'lavlēna* (CVinod 49r^b), *hočeš' sp(a)s(e)nъ biti* (CVinod 49r^a). U CGrš javlja se i u atributnoj upotrebi: *vzlublenoga* (168r), *pozdravlēna* (170r).

Prijedlog *vb* u CVinod očuvan je kao samostalna riječ u tom obliku samo na jednome mjestu (48r^a), a na svim ostalima nalazi se *v* (48r^a i drugdje), *v'* (49v^b) ili vokalizirano *va* (48r^a i drugdje) te na jednome mjestu prijedlog *u* (48v^a). U CGrš svugdje je *v*, osim na mjestima 169r, 169r i 171r, gdje se nalazi *va*. U CVinod kao predmetak u izvedenicama redovito se čuva *vz-/vs-*: *vzel'* (48r^a), *vzvede* (48r^b), *vzdviže* (49r^b), *vshiti* (48v^a), *vspēše* (49v^a) i *v'z-*: *v'zmešb* (48r^b), *v'zdahnu* (49r^b), *v'znese* (49v^b), a samo se na dvama mjestima poluglas vokalizira kao *va*: *vaz'mi* (48r^b), *važ'gati* (48r^b). U CGrš predmetak *vz-/vs-* također je dobro sačuvan: *vzneseniē* (167v), *vznesena* (167v i drugdje), *vzeti* (168r), *vzlublenoga* (168r), *vze* (169r i drugdje), *vzdviže* (169v), *vzaštie* (170r), *vzapiše* (170v), *vs krišeni* (168r), *vs krišenie* (170r), *vsta* (168v), *vstani* (169r), a samo se mjestimice nalazi vokalizirano *va-*: *vazmeši* (168v), *vazmi* (168v).

U obama se tekstovima na istome mjestu javlja prijedlog *proti* (CVinod 48r^b / CGrš 168v), koji ide s dativom. Mlađi oblik prijedloga *od* pojavljuje se u CVinod samo jednom na mjestu (48r^a), a u CGrš samo na dvama mjestima (168v i 169r), dočim se stariji oblik *ot'/ot* nalazi na svim ostalim mjestima. CGrš ima prijedlog *ob* (168r), kojega nema u CVinod. U rečenici *postavi me simo pred vami* (CGrš 169r) prijedlog *pred* ne ide s akuzativom, nego s instrumentalom *vami*. Prijedlozi iz CVinod pojavljuju se u svojim mlađim oblicima u CGrš: *okolb* (CVinod 48v^b) / *ok(o)l'* (CVinod 48v^b) : *okolu* (CGrš 169v), *posredē* (CVinod 48v^a) / *posredi* (CGrš 169r). U CGrš 171r zabilježen je i prijedlog *prez*, što je mlađi oblik od *bez*.

Veznik *ter* piše se u CVinod na mnogo različitih načina: *tere* (48r^b, 49v^a) / *ter* (48v^a) / *t(e)rъ* (48r^b) / *tre* (49r^{b4}) / *tare* (49v^a). U CGrš na svim mjestima gdje se pojavljuje ima oblik *t(e)r*. U CGrš nalazi se i veznik *ere* (168v), *nere* (170v).

3.1.3. Sintaksa

Tragovi starijega slavenskoga predloška obaju zborničkih tekstova vidljivi su i u sintaksi. Primjetni su tako neki sintaktički grecizmi koji imaju svoje porijeklo u prvobitnome prijevodu s grčkoga, primjerice perifrastični izrazi s glagolom *činiti* u CVinod: *pokaên'e činah'* (48v^a), *zn(a)m(e)niê se činahu* (48v^b), *čini sl(a)va* (48v^b), i u CGrš: *znamenie ... činaše* (169v), *se čini ... veselie i ... slava* (169v), *čast čine* (170v), *čineći zapovid* (171r), te isto takvi izrazi s glagolom *tvoriti* u CVinod: *poče tvoriti m(o)l(i)tvu* (48r^a) i u CGrš: *poče molitvu tvoriti* (168r), *stvorí znameníe* (168v), što su sve doslovni prijevodi grčkih perifrastičnih izraza s glagolom ποιεῖν. Dijelni genitiv dolazi bez prijedloga *ot*: *gdo v(a)sъ* (CVinod 48r^b) / *vas ... gdo* (CGrš 168v). Glagol *vêrovati* u CVinod dolazi s izravnim objektom u akuzativu: *b(oga) vêrovati* (49r^a), što odgovara grčkoj upotrebi glagola πιστεύειν, pored mlađega: *vêrui v b(og)a* (49r^a), a u CGrš isključivo s prijedlogom *v/va*: *vsi oni ki va te ne veruú* (168v), *verui v gospoda* (170r), *počeše verovati v gospoda* (171r). Pasivne rečenične konstrukcije *i vidêv'se · židove da se čini sl(a)va b(o)žiê ot ap(usto)l'* (48v^b); *i da se čini veliko veselie · I velika slava božiê ot ap(usto)l* (169v); *zače gospoê v nedilu pozdravljena ot an(f)ela* (170r) također su posljedica utjecaja grčke sintakse, u kojoj se upotrebljava glagol u mediju ili pasivu najčešće s prijedlozima ὑπό i ἀπό i vršiteljem radnje u genitivu.

Brojne su infinitivne konstrukcije, primjerice infinitiv s pridjevom u imenskom predikatu: *dostoina e(stb) priêti* (CVinod 49v^a), *dostoina e(stb) poiti* (CVinod 49v^a), zatim infinitiv s trećim licem jednine glagola *biti*: *e imiti* (CGrš 171r) u značenju 'treba imati' i infinitiv s participom glagola *hotêti*: *hoteći û s'žgati* (CVinod 49r^a) / *hoteći e êti i sažgati ih* (CGrš 169v), te s drugim glagolima kao što su *početi/počati*: *počaše b(oga) vêrovati* (CVinod 49r^a), *počni pêti* (CVinod 49r^b), *poče raz'mitati* (CVinod 49v^a), *poča m(o)l(i)ti se* (CVinod 49v^a), *počaše vêrovati i sl(a)v(i)ti ... i m(o)l(i)t'* (CVinod 49v^a), i *obećati*: *su se obećali važ'gati* (CVinod 48r^b).

Umjesto izravnoga objekta u akuzativu čest je neizravni objekt u genitivu: *po-milui nas nevolnih* (CGrš 169v), *popali vsih* (CGrš 170r), *sl(a)ve isp(o)v(ê)dati* (CVinod 49r^a); *hote iúdei slišati prihodec s(ve)tih ap(usto)l s nebese* (CGrš 168v).

Sintaksa prijedloga *na* pokazuje neka arhaična obilježja, kao primjerice u rečenici: *mariê bi milostiva na grešnike* (CGrš 169v). Umjesto genitiva vremena upotrebljava se prijedložni izraz s prijedlogom *na*: *na niko leto* (CGrš 168r), *na tom časi* (CVinod 49v^a / CGrš 171r), *na tom času* (171r).

Osobne zamjenice za treće lice u genitivu jednine i množine u obama tekstovima upotrebljavaju se u posvojnomo značenju po uzoru na FgTrans i grčki izvornik, u CVinod: *ruci ego* (49v^a), *pleći ego* (49v^a), *odar 'nee* (49r^a), *d(u)šu ee* (49v^b), *têlo ee* (49v^a), a u CGrš: *vzašstie ego* (170r), *grob nega* (167v), *nih duša* (170v), *dušu ... ne* (170v). Za izricanje posvojnosti u prvom i drugom licu jednine i množine upotrebljavaju se posvojne zamjenice *moi* (CVinod 48r^a i drugdje), *tvoi* (CVinod 48r^a i drugdje), *naš'* (CVinod 48r^a) i *vaš'* (CGrš 168v).

3.1.4. Leksik

Unutar leksika valja izdvojiti neke arhaizme u CVinod: *prestaviti* (48v^a i drugdje)²³, *nigdore* (48r^a), *v'spet* (48r^a), *iudêi* (48r^b), *n(i)ne* (48r^b), *azb* (48v^a), *tisuč'niki* (48v^b), *vrt(a)pe* (49r^a), *bl(a)g(o)dêt'* (49r^a), *židovin'* (49v^a). U CGrš su arhaizmi malobrojniji: *nigdore* (167v), *prestavili* (168r), *židovin* (171r), ali u njemu se nalazi vrlo stara riječ *blagouhaniê* (170v), što je još doslovniji prijevod grčkoga εὐωδία, nego u CVinod, koji ima *bl(a)ge vone* (49v^a), što je slično u FgTrans 3d: *vone blage*. U CGrš zabilježene su neke mlađe riječi: *vikuvčni* (167v), *prodikovahi* (169r) itd. No i u CVinod, koji je jezično arhaičniji od CGrš, susreću se neke čakavske riječi, primjerice glagol *praviti* u značenju 'govoriti', koji se nalazi izvan same pripovijesti u svojevrsnom komentaru: *t(a)ko pravi sl(o)vo b(o)žie* (49r^a), te imenice *ladan'e* (49v^b) i *gospa* (48r^a), kojih nema u CGrš.

Pored pokazne zamjenice *sb* u CVinod javlja se i pokazna zamjenica *ta*, *ta*, *to* u nominativu jednine srednjega roda *to* (49v^a) i u lokativu jednine muškog roda *tom'* (49v^a). Zabilježena je i zamjenica *ov*, *ova*, *ovo* u obama tekstovima: *ovim'* (CVinod 48r^b), *ovu* (CGrš 168v), *ova* (CGrš 169v). Kod upitnih zamjenica javlja se mlađi oblik *zač'* (CVinod 49r^a) / *zač* (CGrš 170v), i to u značenju 'jer, zbog toga što', ali i stariji *gdo* (CVinod 48r^b / CGrš 168v). Prema *gdo* javlja se u CVinod *nigdore* (48r^a) i *nig'dore* (49r^a), a u CGrš *nigdore* (167v) i *nigdor* (170r).

Razlike u leksiku između dvaju zborničkih tekstova također pokazuju mlađe jezično stanje teksta iz CGrš: *ovim' od'rom'* (CVinod 48r^b) : *ovu postilû* (CGrš 168v); *važ'gati* (CVinod 48r^b) : *sažgati* (CGrš 168v); *vzvede se* (CVi-

²³ I u drugim hrvatskologoljskim brevijarima i zbornicima za blagdan Velike Gospe upotrebljava se riječ *prêstavlenie*: *iznamše bl(a)gd(a)ne prêstavljen'ê ee* CPar 154r; *zač' e prišlo vrime pokoê moga i moga prêstavljenî* CŽg 82v; *prêstavljenî b(ogo)r(od)ice* BrVat₅ 148c; *prêstavljenî b(ogo)r(od)ice* BrLab₁ 173a. U BrN₂ 271c nalazi se riječ *vznesenie*. Na ovim podacima zahvaljujem dr. sc. Marinki Šimić.

nod 48r^b) : *vsta* (CGrš 168v); *velikim* ' (CVinod 48v^b) : *veliem* (CGrš 169v), premda i CVinod ima *velim* ' (49v^a); *v'zdahnu* (CVinod 49r^b) : *izdahnu* (CGrš 170v); *priē* (CVinod 49r^b) : *vze* (CGrš 170v); *hram* (CVinod 49r^a, 49r^a) : *dom* (CGrš 169v, 170r) i *hiža* (170r). Obratno, u CGrš nalazi se riječ *celov* (169r), koja je bliža staroslavenskomu *célovanie* (FgTrans 2a), nego *pozdrav'lenie* (CVinod 48v^a). Još neke riječi koje CGrš ima, a CVinod ih nema: *vzneseniē* (167v), *vznesena* (167v, 171r), *krst(i)ên* (167v), *kristêninu* (170v), *pravadnici* (171r), *razbojnici* (169v) itd. pokazuju da je tekst iz CGrš mlađi.

Sljedeći grecizmi nalaze se u obama tekstovima: *an'j(e)l'* (CVinod 48r^b i drugdje / *anel* CGrš 168r / *an(j)el* CGrš 168r), kojim se prevodi grčka imenica ἄγγελος, i u kojem se grčko palatalno g bilježi slovom ΠΡ, kao i u *e(van)j(eli)e* u CGrš 169r, zatim veoma često *ap(usto)lb* (CVinod 48r^b) / *ap(usto)l* (CGrš 168), a od semitizama *a(lelu)ê* (CVinod 49r^b) / *a(lelu)ê* (CGrš 170v) te *herovim* ' (CVinod 49v^a) / *herufim* (CGrš 169v) i *serapim* ' (CVinod 49v^a) / *serovimi* (!) (CVinod 48v^b) / *šerapim* (CGrš 169v). U CGrš javlja se također semitizam *amen* (171r) bez itacizma.

Unutar leksika u zborničkim se tekstovima susreću mnogi teološki termini prevedeni s grčkoga: ἅγιος – *svetb* (CVinod) / *svet* (CGrš); ἀμαρτία – *grih* (CGrš); ἀμαρτωλός – *grêšnik* ' (CVinod) / *grišnik* (CGrš); ἄμωμος – *neporočan* ' (CVinod); ἀναλαμβάνειν – *vznesti* (CVinod/CGrš); ἀνάληψις – *vznesenie* / *vzaštie* (CGrš); ἀνίσταται – *vskresiti* (CVinod/CGrš); ἀνάστασις – *vskrišenie* (CGrš); ἄξιος – *dostoên* ' (CVinod) / *dostoên* (CGrš); ἀσπασμός – *pozdravljenje* (CVinod) / *celov* (CGrš); δίκαιος – *pravadnik* (CGrš); δοξάζειν – *slaviti* / *proslaviti* (CVinod/CGrš); δόξα – *slava* (CGrš), ἐλεεῖν – *pomilovati* (CGrš), ἐλεήμων – *milostiv* ' (CVinod) / *milostiv* (CGrš); ἐπιστρέφειν – *obratiti* (CVinod/CGrš); εὐλογεῖν – *blagosloviti* (CVinod/CGrš); εὐλογητός – *blagosloven* ' (CVinod); εὐχεσθαι – *moliti se* (CVinod/CGrš); θεός – *b(og)b* / *b(ogb)* (CVinod/CGrš); θεοτόκος – *bogorodica* (CVinod/CGrš); κηρύττειν – *propovédati* (CVinod) / *prodikovati* (CGrš); κόσμος – *sv(ê)tb* (CVinod) / *svet* (CGrš); κρίνειν – *suditi* (CGrš); κρίσις – *sud* ' (CVinod); κύριος – *gospodb*, *gospodinb* (CVinod) / *gospod*, *gospodin* (CGrš); κυρία – *gospa*, *gospoê* / *gospoê* (CVinod/CGrš); μακάριος – *blažen* ' (CVinod) / *blažen* (CGrš); μεριστάναι – *prestaviti se* (CVinod/CGrš); μεάνοια – *pokaênie* (CVinod); πανάγιος – *presvet* ' (CVinod) / *presvet* (CGrš); παράδεισος – *rai* (CVinod); παρθένος – *dêva* (CVinod) / *diva* (CGrš); πιστεύειν – *vêrovati* (CVinod) / *verovati* (CGrš); πνεῦμα – *duhb* (CVinod) / *duh* (CGrš); σημειόν – *znamenie* (CVinod/CGrš); σῶμα – *têlo* (CVinod) / *telo* (CGrš), σῶζειν – *spasiti* (CGrš); χάρις – *blagodêt* ' (CVinod); ψυχή – *duša* (CVinod/CGrš) i dr.

3.2. Tekstološka analiza

Oba glagoljska zbornička teksta dijele osnovni sadržaj apokrifa – Marijina molitva na Isusovu grobu, dolazak anđela Gabrijela, koji joj naviješta smrt, čudesan dolazak prvo apostola Ivana, a potom i drugih apostola na oblacima iz raznih krajeva svijeta, što svatko od njih pripovijeda Mariji, dolazak Isusa i svetih u Marijin dom, nevjerni Židovi, Marijina čudesa, njezina smrt i uznesenje – ali među njima postoji i niz sadržajnih razlika.

Dok u CVinod Marija nakon boravka u Jeruzalemu poslije Isusove smrti prima navještenje arkanđela Gabrijela o svojoj skorašnjoj smrti i potom se uz pomoć Duha Svetoga vraća u Betlehem: *slišav'ši s(ve)ta m(a)riê te rêči od an'(j)el (!) i vrati se v'spet' va vitleomъ grad'* (48r^a), dotle se u CGrš Marija čuvši Gabrijelovo navještenje vraća u Jeruzalem, gdje je i umrla: *I slišavši diva mariê tu rič' ot' an'(j)ela gabriela i vrati se opet' v erusolim'* (168r). Očito je u CGrš riječ o sadržajnoj pogreški, koja je mogla biti i namjerna zbog kraćenja teksta, a mogla je nastati i zato što je pisar shvatio da se Marija s Isusova groba, koji se nalazio u Jeruzalemu u blizini Kalvarije, vraća u sam grad Jeruzalem. Iako i tekst iz CGrš po svim ostalim obilježjima nedvojbeno pripada betlehemske predaji, prema kojoj se Marija iz Jeruzalema najprije vraća u Betlehem, kamo ju pohode apostoli došavši sa svih strana svijeta, da bi zatim pred Židovima ponovno izbjegla u Jeruzalem, gdje i umire, taj tekst ne govori o tome, nego se sva zbivanja u njemu odvijaju u Jeruzalemu. Marija u početku u Jeruzalemu posjećuje Isusov grob, tamo susreće sve apostole i tamo dočekuje kraj svojega zemaljskog života.

Tekst iz CVinod i u tom je pogledu vjerniji grčkomu izvorniku i starijim slavenskim tekstovima. Upravo je po Marijinu povratku iz Jeruzalema u Betlehem, kamo dolaze apostoli da budu uz nju, dobila naziv i cijela betlehemska predaja teksta. Povratak iz Betlehema u Jeruzalem međutim ni u CVinod nije opisan nego se odmah nakon pokušaja Židova da uhvate Mariju i apostole u Betlehemu i razgovora između Marije i Isusa govori o Marijinoj smrti u Jeruzalemu, što je posljedica skraćivanja teksta. Prema palminoj predaji teksta Marija uopće nije napuštala Jeruzalem.

Oba teksta ispuštaju riječ *tiovidê*, ime grada iz kojega u FgTrans dolazi apostol Bartolomej, samo što CVinod na tom mjestu ne spominje nikakav grad, a CGrš upotpunjuje tu prazninu spominjući grad Betlehem, što je moguće zato što se svi događaji u CGrš zbivaju u Jeruzalemu, a nije moguće u CVinod zato što se Marija zajedno s apostolima već nalazi u Betlehemu pa Bartolomeja ne treba oblač prenijeti u grad u kojem on već jest. U FgTrans

Marija dočekuje apostole u Betlehemu, kamo je otišla odmah poslije navještenja smrti, kako stoji i u svim drugim rukopisima te predaje.

U CVinod radnja započinje prvoga dana nakon obljetnice Isusova uskrsnuća: *biše pr'vi d(a)nъ po v(b)skr'sen' i g(ospod)ni* (CVinod 48r^a), a u CGrš drugoga dana nakon obljetnice uskrsnuća: *I biše na niko leto drugi dan po vskrišeni g(ospod)ni* (168r).

U CVinod Mariji se obraća apostol Ivan: *pride iv(a)nъ d(u)h(o)mъ s[(ve)timъ] s patomos'koga otoka epesa i r(e)če* (48r^b), a u CGrš anđeo: *I tu anel reče k nei* (168r). Apostolima se u CVinod obraća apostol Pavao: *t(e)rъ imъ r(e)če s(ve)ti p(a)v(a)l'* (48r^b), a u CGrš apostol Petar: *I reče im s(ve)ti petr* (168v). U CVinod naviješta se spas čovjeku koji priziva ime Marijino, a u CGrš spas čovjeku koji priziva ime Isusovo.

Kao mlađi tekst CGrš odlikuje se dodanim elementima kojima je svrha učvrstiti vjeru u Marijino uznesenje i njezinu božansku prirodu. Marija se na više mjesta naziva *djevom* i izričito se upotrebljavaju riječi: *vznesenie* (167v) i *vznesena* (167v, 170r, 171r). Kao poseban oblik štovanja Marije, koji vjerniku donosi spas duše, dodaje se post njoj u čast: *post poste* (174v). U CGrš redovite su i dopune uz Marijino ime: *divo b(ogo)r(odi)ce* (168v), *k b(la)ženoj divi b(ogo)r(odi)ci marii* (168v i drugdje). Marijino božansko majčinstvo i prisnost s Gospodom ističe se sljedećim izrazima: *k svomu sinu slatkomu* (168v), *sinu moi predragi* (170r), *sina svoga preslatkoga* (168r) itd. Osim toga u CGrš dodani su i pogrđni pridjevi pri svakom spomenu Židova: *neverni iūdii* (167v), *zali židove* (168v), *zali i nečisti židove neverni* (169v), *hudi židove* (169v), kojih nema u CVinod. U CVinod također nema riječi: *krst(i)ên* (167v), *kristêninu* (170v), *crikvi* (169r), koje su unesene u mlađi tekst CGrš.

CGrš sadrži nadopune pojedinih riječi kojih nema u CVinod: *kadilnicu zlatu* (168r), *slnce i misec i zvezdi* (169v), *s razboinici* (169v) itd. Ponekad se dodaje i cijela rečenica: *Iz drugih stran bratiû moû i hote bižati iūdii* (168v); *k svetomu oltaru na službu božiû v crikvi v efesi gradi* (169r); *I mnozi židove slišavše oni ki bihu v gradu obratiše se na veru i spaseni biše* (170r); *i tako se poče valati ofiêñ prez ruku* (171r); *budi milostiv vsakomu krstêninu ki ime tvoe hvale i moi post poste* (170v); *I vsi lûdi ki vidiše to čudo počeše verovati v gospoda našego is(u)h(r)st)a i v svetu divu mariû i v svetu nedilû* (171v) itd. Pri kraju teksta u CGrš nalazi se rečenica koje nema u CVinod, a služi kao svojevrsna uputa za krepostan kršćanski život: *I tako e imiti vsakomu krstêninu pravu veru kako su û imeli vsi pravadnici čineći zapovid božiû kaući se grihov svojih da e pomilûe g(ospo)din b(ogъ) kako pomiloval vse pravadniki* (171r). U CGrš ispuštene su sljedeće rečenice koje se nalaze u

CVinod: *i pridoše vsi ap(usto)li va vitleomъ k s(ve)toi m(a)r(ii) m(a)t(e)ri b(o)žiei* (48v^a, 48v^b); *i poslaše tisuć'niki ... va vitleom' ... domъ g(ospod)a n(a)š(e)go is(u)h(rъst)a* (48v^b). Te su rečenice morale biti ispuštene već i zato što se u njima jasno navodi Betlehem kao mjesto Bogorodičina boravka, a prema CGrš to mjesto je grad Jeruzalem.

Samo je na nekoliko mjesta CGrš bliži FgTrans nego CVinod. Prvo na mjestu gdje se spominje riječ *celov*: *I reče mi duh s(ve)ti Ivane poidi v erusolim grad na celov k svetoj marii materi božei* (169r) : *hodi vъ vitleom' na cêlovanie ee* (FgTrans 2a, 2b), dok CVinod umjesto riječi *celov* ima riječ *pozdravl(e)nie*: *i d(u)h's(ve)ti r(e)č(e) mi · idi v' vit'lêomъ na pozdravl(e)nie k' m(a)t(e)ri n(a)š(e)go is(u)h(rъst)a* (48v^a). Nadalje, uočljive su neke sadržajne razlike među dvama tekstovima po kojima je tekst iz CGrš bliži starijemu tekstu FgTrans. U CGrš spominje se apostol Matej, koji dolazi s mora (premda se ne spominje oluja kao u FgTrans), a u CVinod Matej se uopće ne spominje. U CVinod Jefonija se moli ruci i apostolu Petru, a u CGrš, kao i u grčkom izvorniku, moli se Mariji i apostolu Petru.

Na nekim su mjestima sva tri teksta različita, npr. u CVinod apostol Marko kaže: *pokaên'e činah'* (48v^a), a u CGrš: *prodikovahi e(van)j(eli)e* (169r), dočim u FgTrans 2c kaže: *m(o)l(it)vu tvorah[ъ]*. Bartolomej u CGrš iz Betlehema dolazi u Jeruzalem, u CVinod se ne kaže gdje se nalazi, ali dolazi u Betlehem, a jedino se u FgTrans kaže da je u gradu Tebi i da ide u Betlehem. No, oba zbornička teksta povezuje ista pogreška koja se odnosi na apostola Tomu. On naime dolazi iz Indije, gdje je bio kod nekoga trgovca: *bih'v in'dii u al'vana kup'ca v polači* (CVinod 48v^a) / *ê bih u alvana kupca v polači v indii* (CGrš 169r), što je u FgTrans 2b posve drukčije a sukladno grčkomu izvorniku: Labdan nije trgovac, nego *sinъ sestri c(êsa)rici*. Ta pogreška nedvojbeno upućuje na srodnost između CVinod i CGrš.

U pogledu teološkoga shvaćanja Marijine smrti i uznesenja na nebo dušom i tijelom u CVinod Marijina duša, kada Marija izdahne, izlazi iz tijela i Gospodin ju uzima na nebo: *g(ospo)d(i)ny vze d(u)šu gospoinu s(ve)timъ d(u)homъ n(a) n(e)bo* (49v^a), a apostoli tijelo polažu na odar: *a s(ve)ti a(pusto)li vzeše s(ve)to têlo ee i č(a)stno položiše na odar'* (49v^a) i zajedno na oblacima svi odlaze u raj: *položiše v rai* (49v^a), ili, kako se još naziva to mjesto, u *n(e)-b(e)ska prêstola skroviča* (49r^a, 49v^b), gdje Gospodin sjedinjuje Marijinu dušu s tijelom i uznosi Mariju i dušom i tijelom *n(a) n(e)b(e)sko ladan'e* (49v^a). Za razliku od toga u CGrš Isus uzima dušu zajedno s tijelom čim se duša odvoji od tijela: *I kada izide presveta duša is tela nee ... tada go(spo)din b(ogъ) poneše dušu presvetuî ne s telom duhom s(ve)tim* (170v), nema spomena raja,

ali se nešto kasnije spominju apostoli koji su s Marijinim tijelom poneseni na dvanaest oblaka na nebo. Na kraju teksta u CGrš nema spomena o tome da Isus na nebu sjedinjuje Marijinu dušu i tijelo, nego tekst završava poukom o pravoj vjeri i zaključnom rečenicom da se Marijino uznesenje zbilo tako kako je opisano i da Mariju treba uvijek častiti zajedno sa Svetim Trojstvom. CVinod imenuje mjesto gdje Marija odlazi poslije smrti: *n(e)b(e)ska préstola* (49v^a), *n(e)b(e)sko ladan'e* (49v^b), *rai* (49v^a), čega nema u CGrš. Jedino mjesto koje se spominje u CGrš su *svitla skrovića* (170r), što se nalazi i u CVinod (49r^a, 49v^b) i u FgTrans (3a).

Pri spomenu nedjelje, koja je za kršćane poseban dan u tjednu, u CVinod navode se i glavni kršćanski blagdani koji su vezani za Mariju: Blagovijest/Navještenje, Božić, Uskrs i Sudnji dan, čime se naglašava Marijina uloga u povijesti spasenja. Ti isti blagdani ponavljaju se i u CGrš, ali im se pridodaju još dva: Isusovo uzašašće na nebo i Marijino uznesenje, čime je uznesenje kao blagdan spomenuto prije nego što se u radnji apokrifa sam taj događaj zaista i zbilo.

4. USPOREDNA JEZIKOSLOVNA I TEKSTOLOŠKA ANALIZA APOKRIFA USNUĆE BOGORODICE IZ FATEVIĆEVA ZBORNIKA I ZBORNIKA VARIA VARIORUM 39

4.1. Rukopisna predaja, predlošci i izdanja

Tekstovi apokrifa iz *Fatevićeva zbornika* i zbornika *Codex Varia Variorum* 39 pripadaju palminoj predaji, koja je u hrvatsku srednjovjekovnu književnost dospjela kao slavenski prijevod latinskoga prijevoda s grčkoga, koji se proširio na latinskom Zapadu. Taj latinski prijevod, poznat pod nazivom *Transitus B* (*Liber de transitu auctore Pseudo-Melitone*, CANT 111, BHL 5351–5352a; izd. PG 5, 1231–1240), nastao je vjerojatno krajem 5. stoljeća kao prijevod izgubljenoga izvornoga Pseudo-Melitonova grčkoga teksta, koji je sastavljen kao sažetak tekstova koji se svode na pretpostavljeni izgubljeni grčki izvornik iz 4. stoljeća, koji je sačuvan samo u etiopskom prijevodu s kraja 5. stoljeća i početka 6. stoljeća pod naslovom *Liber Requei Mariae* (izd. ARRAS 1973). Izdanje Pseudo-Melitonova teksta priredio je Constantin von Tischendorf (TISCHENDORF 1866: 124–136). Tekst je izdan također i u *Patrologia Graeca* (PG 5, 1231–1240). Drugu verziju Pseudo-Melitonova teksta izdala je Monika Haibach-Reinisch (HAIBACH-REINISCH 1962).

Apokrif o Bogorodičinoj smrti u *Fatevićevu zborniku* (CFat) uklopljen je u propovijed za blagdan Marijina uznesenja: *Na Vznese ne Dvice Marie kapitul* (ff. 20r–21r), a počinje riječima: *a kako e ona bila umrla s(ve)to pismo nam skazue prilika ští se ...* (20v), i završava riječima: *i vsta i poide k nemu kako vzlublenomu sinu svoemu i tako š nim na nebo sa slavom preide* (21r). Propovijed se osim od apokrifnoga dijela sastoji još i od raznih pohvala Mariji, uputa kako njegovati njezinu pobožnost, isticanja njezine posebnosti u odnosu na apostole, prve kršćanske mučenike, ispovjednike i druge djevice, zato što ih svetošću, milosrđem i dobrotom sve nadvisuje, te od opisa njezinih čuda. U skladu s govornim stilom propovijedi u tekstu iz CFat česte su poredbe, ponavljanja i metafore. Na pojedinim mjestima ističe se ispravna kršćanska vjera npr. u Sveto Trojstvo i u uznesenje Marijino, što je popraćeno pozivanjem na crkvene autoritete i propovjednike kao što su sv. Bernard i sv. Anselm. Ponegdje se navodi i sadržaj drugih Marijinih legendi, onih o njezinu djetinjstvu i o viđenju njezina uznesenja koje je imala sv. Elizabeta. Susreću se navodi iz Biblije, upute na starozavjetne knjige, osobito psalme, spomen starozavjetnih likova, kao primjerice kralja Salomona itd., što služi povezivanju Staroga zavjeta i Novoga zavjeta, a početnom tvrdnjom da apokrifni tekst pripada Novomu zavjetu nastoje se izbrisati granice između kanonskih evanđelja i apokrifa. Na samom početku *Fatevićeva zbornika*, na f. 1r–1v, sačuvan je završetak jedne propovijedi, koji govori o tome kako je Djevica Marija uznesena i na nebu dočekanana.²⁴ Prvi dio toga teksta, u kojem je riječ o samom činu uznesenja, o molitvama apostola i pratnji raspjevanih anđela i djevice, sadržajno se djelomice poklapa s dužim tekstom iz CFat i s tekstom iz CVar, dočim se njegov drugi dio, kada Bogorodicu na nebu dočekuju i ponaosob joj se obraćaju Otac, Sin i Duh Sveti, ne nalazi ni u jednom od dvaju spomenutih tekstova.

Tekst iz zbornika *Varia Variorum* 39 (CVar) naslovljen je *Nadan v fisci schia. D. M. nanebessa – Vsuiſcenie Priciste Suede Dieue Marie kada bij v fuis cenno*. To je zapravo propovijed na dan uznesenja Djevice Marije, tj. na blagdan Velike Gospe 15. kolovoza, unutar koje se odmah na početku nalazi apokrif o Marijinoj smrti i uznesenju na nebo (KARÁSEK 1913: 3–8), a zatim slijedi još viđenje Marijina uznesenja koje je doživjela sv. Elizabeta kao i opis

²⁴ I u tu je propovijed vjerojatno bio uklopljen apokrif o usnuću Bogorodice koji pripada palminoj predaji. Završni opis Bogorodičina dočeka na nebu nakon uznesenja, sadržan u sačuvanom ulomku, ne nalazi se ni u jednom od zborničkih tekstova obrađenih u ovome radu. Dvojbeno je pripada li i taj dio propovijedi apokrifu o usnuću Bogorodice jer ne odgovara sadržaju latinskoga izvornika *Transitus B* (TISCHENDORF 1866: 124–136). Zato jezikoslovna i tekstološka obrada toga teksta nije uključena u ovaj rad.

šest Marijinih čuda,²⁵ kojima spašava one koji ju štuju, koji se utječu njezinu zagovoru, zazivaju njezino ime i mole njezine molitve.

Usporedba hrvatskoga teksta s latinskim izvornikom *Transitus B* u Tischendorfovu izdanju pokazuje stanovitu sličnost među njima, ali nije riječ o doslovnom prijevodu s latinskoga, jer su u odnosu na latinski izvornik primjetna velika skraćivanja, dodavanja i drugi postupci prerade teksta.²⁶ Mnoštvo talijanizama upućuje na to da hrvatski tekst nije nastao u izravnom prijevodu s latinskoga, nego da je između njih posredovao talijanski prijevod, tj. da je preveden s talijanskoga predloška, koji je već morao biti prerada latinskoga izvornika. Konačan bi odgovor zahtijevao pokušaj utvrđivanja dosad nepoznatoga talijanskog predloška, kao i podrobnu analizu triju tekstova: latinskoga izvornika, talijanskoga prijevoda s latinskoga i hrvatskoga prijevoda s talijanskoga.²⁷

CFat je napisan na otoku Ravi i njegov jezik pripada srednjočakavskomu ikavsko-ekavskom dijalektu čakavskoga narječja, a CVar je napisan na štokavskom dubrovačkom jekavsko-ikavskom govoru.

4.2. Jezikoslovna analiza teksta u CFat

4.2.1. Fonologija i grafija

Znak za poluglas u CFat bilježi se u obliku štapića, a nalazi se samo na nekoliko riječi i to najčešće u skraćenicama: *B(og)'* (19r), *č(lovê)k'* (20r), *Isuh(brst)'* (20v i drugdje), *Isus'* (21r), što je ostatak pisarske tradicije.²⁸ U ostalim riječima kada je u slabom položaju poluglas se dosljedno gubi, a kada je u jakom

²⁵ U hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti Marijini mirakuli u cjelini su sačuvani u *Ivančičevu zborniku*, a neki mirakuli iz toga zbornika nalaze se i u CVar: legenda o Mariji Egipatskoj i legenda o židovskom dječaku, obje prvobitno nastale na grčkom jeziku (usp. PETROVIĆ 1977: 20–21).

²⁶ Na povezanost hrvatskoga teksta i latinskoga *Transitus Mariae B* u Tischendorfovu izdanju upozorava i Karásek u predgovoru svojega izdanja (vidi KARÁSEK 1913: VII).

²⁷ Usp. PETROVIĆ 1984: 188: »Ovaj izvanredni tematski odabir u rukopisu iz 17. stoljeća, nastao [je] prema znatno starijem predlošku (...) Pitanje pak stranog predloška dubrovačkom legendariju (...) bit će svakako kompleksnije nego što se pretpostavljalo jednostavnim pozivanjem na neki talijanski izvor.«

²⁸ Mjesta iz *Fatevičeva zbornika* označavaju se prema izdanju FZ 2016: 212–220. U svojoj transliteraciji glagoljičnoga teksta Grozdana Franov-Živković je sljedeća slova transkribirala: $\Psi = \acute{c}$, $\Pi\Pi = j$, $\mathfrak{B} = ja$ ili j , a $\mathfrak{J} = ju$ ili j . U riječima koje se navode kao primjeri u ovome radu i ta su slova transliterirana prema pravilima Staroslavenskoga instituta u Zagrebu: $\Psi = \acute{c}$, $\Pi\Pi = \acute{j}$, $\mathfrak{B} = \acute{e}$ i $\mathfrak{J} = \acute{u}$.

položaju vrlo je rijetko ispušten: *dni* (20v), najčešće je vokaliziran samoglasnikom *a*, i to bez obzira nalazi li se u jakome položaju: *dan* (18v), *edan* (20v) itd., ili u slabome položaju, gdje je riječ o jakoj čakavskoj vokalizaciji: *množastvom* (20v i drugdje), *cesarastvo* (19v), *ces(a)rastvueš* (21r), *kadi* (19v i drugdje), *va* (20r i drugdje), *sa* (21r i drugdje), *vaze* (20r i drugdje) itd.

Tekst iz CFat ima miješani ikavsko-ekavski odraz jata: *svitu* (20r), *diva* (20r), *prid* (20r), *naprid* (20v), *lipotom* (20v), *slipoga* (21r), *zapovidi* (21r), *griha* (19r), *dvima divoikama* (19v), *svitlom* (21v), *divstvo* (21v), *divo divota* (22r), *dila* (22r), *kriposti* (22r), *č(lové)k'* (19r), ali: *prestola* (18v), *mesta* (20r i dr.), *pesni* (20v i dr.), *verovati* (21r), *pobedišči* (21r), *bela* (21v), *besede* (20v) itd. Zabilježeni su i neki dvojni oblici: *telo* (20v, 21r) / *tilo* (20v), *diva* (21v) / *dev* (21v), *devami* (21v), kao i primjer tzv. hiperikavizma: *postilicom* (20r), *postilu* (20v i dr.) Slovo **h** bilježi se isključivo za glasovnu skupinu *ja* na početku, u sredini i na kraju riječi: *ê* (21r), *priêla* (18v), *Mariê* (18v) itd.

Slogotvorno *r* uglavnom je bez popratnoga samoglasnika: *držal* (18v), *svrhu* (19v), *prvo* (19r), *srcih* (19r), *trpi* (20r), *smrti* (20r), *beskrvni* (22r) itd., a samo na jednome mjestu dobiva popratni samoglasnik: *semrtiû* (20r). Slogotvorno *l* zamijenjeno je s *u*: *puna* (19v), *duboko* (20r). Zabilježeno je i sekundarno slogotvorno *r* s ispuštanjem samoglasnika: *prnesoh* (20r), *prnesiše* (22r), *Brnard* (22r).

Rotacizam je posve proveden: *ûre* (19v), *tere* (18v i drugdje), *nigdar* (19r i drugdje), *more* (19r) itd. Očuvana je suglasnička skupina *čbr*: *črevi* (19r), a suglasnička skupina *čbt* zamijenjena je mlađom *št*: *šti* (19v) i dr., *poštuûci* (18v), *poštena* (19r), *poštene* (21r).

Zabilježeno je jednačenje po zvučnosti na mjestima gdje se sastaje prijedlog s imenicom ili pridjevom: *z dušom* (21v), *z nebeskoga otočastva* (18v) itd., a na mjestu gdje se sastaje prijedlog sa zamjenicom dolazi i do jednačenja po mjestu tvorbe: *š nim* (21r). Zabilježen je i primjer razjednačavanja nosnika na daljinu (*n,m > l,m*): *zlamine* (21v).

Prijedlog *vb* kao samostalna riječ na jednome mjestu postaje *u* (20r), ponekad se poluglas vokalizira: *va* (20r i drugdje), a najčešće se javlja u obliku *v* (18v i drugdje). Poluglas u predmetku *vbz-* u izvedenicama na dvama se mjestima vokalizira: *vazamši* (21v), *vážgana* (20r), a drugdje se piše bez znaka za poluglas *vz-*: *vzližeši* (18v), *vzdvih* (18v), *vzmlubenago* (19r), *vskrse* (19r), *vzveličenu* (19r), *vzapi* (19v), *vzide* (20r i drugdje), *vskrsnul* (20r), *vzašal* (20r), *vzašastiû* (20r), *vzgrmi* (20r), *vstani* (21r), *vsta* (21r), *vzvišena* (22r), *vznesena* (22v) itd.

Samoglasnik *o* u korijenu riječi ponekad prelazi u *e*: *grob* (20v i drugdje) / *greb* (20r). Riječ *meč* (22r) možda je posljedica ekavske vokalizacije poluglasa zbog dublete u stsl. *mьčь* / *mečь*. Praslavenska glasovna skupina **tj* odražava se kao *ć*: *piću* (22r), *obećala* (22r), *hoć* (19v) itd., a glasovna skupina **dj* kao *j*, koje se bilježi slovom *ѣ*: *meû* (20v), a nije označeno u samoglasničkoj skupini *oe*: *roena* (19r), *gospoe* (21r), *osloboen* (21r), *ue*: *tuei* (18v) i *aê*: *po-haêla* (20r). Prednji nosni samoglasnik *ę* odražava se rjeđe kao *e*: *poče* (20r), nego uglavnom kao *ja*: *priêti* (19r), *priê* (19r), *priêmši* (20v). Praslavenska glasovna skupina **stj*, odnosno **skj* odražava se kao *šč*: *kršćen* (20r), *zaščiti* (20v), *meščane* (20c), *nišće* (19v, 21r), *jošće* (22r).²⁹ Glasovne skupine *jt* i *jd* čuvaju se u izvedenicama od glagola *iti*: *poiti* (19v), *naidete* (20v).

Druga palatalizacija uglavnom je provedena: *ruci* (18v), *ispovidnici* (19r), ali ne kod imenica muškoga roda *o*-deklinacije u instrumentalu množine: *mučeniki* (19r). Provedena je sekundarna jotacija: *smrću* (22v), *svetošču* (19r i dr.), *svetošći* (19r), *svetoščom* (19v), osim ponekad u instrumentalu jednine: *semrtiû* (20r), *milosrdiû* (18v), *radostiû* (20r), gdje zbog jake vokalnosti ne može doći do jotacije. Glas *i* ponekad ispada u prijedlogu *iz*: *z nebeskoga otočastva* (18v), *z raê* (20r), *z molitve* (22r). Početni se samoglasnik prejotira u sljedećim primjerima: *jideniû* (22r), *Jepesi* (20r), *jošće* (22r), *ûtrni* (19r), ali ne u: *ednu* (19v), *ednoga* (19v i drugdje), *ednom* (19v i drugdje), *edan* (20r i drugdje), *esam* (19v), *ednim* (21v). U drugom aktivnom participu preterita muškoga roda poluglas se ispred završnoga *-l* vokalizira kao *a*: *mogal* (18v), *prišal* (18v) itd. U jednom primjeru nema epentetskoga *l*: *zdravê* (19v), ali je zabilježeno epentetsko *d*: *izdravilskih* (21r). U nekim je riječima zabilježena afereza, tj. ispadanje glasa na početku riječi: *očeš* (19v, 20r). Glas *g* ispred glasa *k* prelazi u *h* u riječima *zlahka* (19v) i *lahko* (19v).

U prilagodbi stranih imena nema vitacizma: *Elizabeta* (21v), a grčki glas *ph* prelazi u glas *p*: *Jepesi* (20r), i u glas *f*: *Jezofatski* (20v). Grčka suglasnička skupina *ng* bilježi se kao *nj*: *evanjest* (19r), *evanjestski* (21r). U grecizmu *apustoli* (20r i drugdje) grčko *o* zamijenjeno je *s* u kao *i* u starijim hrvatskoglagoljskim tekstovima, no zabilježen je i jedan primjer *s o*: *apostolov* (19r).

²⁹ Po glasovnoj vrijednosti slova *ѣ* (ê) CFat se razlikuje od većine hrvatskoglagoljskih pisanih spomenika jer se ono u njemu uvijek čita kao [é], dočim se za glasovnu vrijednost [šč] bilježe dva slova znaka: *ѣѣ*. Usp. GALIĆ 2018: 106–107.

4.2.2. Morfologija

Imenice se uglavnom sklanjaju prema mlađim paradigmama. Ostatci starijih oblika u morfologiji imenica muškoga roda nalaze se u genitivu jednine: *dne* (20r), vokativu jednine na *-u*: *sinu* (20v), lokativu jednine na *-i*: *životi* (19v i drugdje), *veki* (21r), i na *-e*: *grade* (21r), nominativu množine na *-e*: *meščane* (20v), genitivu množine s nultim nastavkom: *patriarah* (19r), *kršćan* (21r), dativu množine na *-om*: *učenikom* (20r), *apustolom* (20v), lokativu množine na *-eh*: *dneh* (20r), instrumentalu množine na *-i*: *mučeniki* (19r), *apustoli* (20v). U genitivu množine muškoga roda susreće se mlađi oblik *-ov*: *apostolov* (19r), *anjelov* (19v i drugdje), *mučenikov* (21r), *sinov* (21r), *ispovidnikov* (22r) itd., a ponekad i bez završnoga *-v*: *apustulo* (19r), *mučeniko* (19r), *ispovidniko* (19r), *anjelo* (20v).

Imenice ženskoga roda zadržavaju starije oblike u vokativu jednine na *-e*: *Dive Marie* (22r), pored *maiko* (21r), instrumentalu jednine na *-ju*: *svetošću* (19v), *radostiû* (21v i drugdje), genitivu množine s nultim nastavkom: *stran* (18v), *ruk* (21r), *dev* (21r), *div* (19v), dativu množine na *-am*: *divam* (22r), lokativu množine na *-eh/-ah/-ih*: *tomnosteh* (!) (19r), *pesneh* (22r), *devah* (22r), *knigah* (19r), *pustinah* (22r), *špilah* (22r), *hižih* (22r) itd., instrumentalu množine na *-ami*: *devami* (21v) i na *-i*: *pesni* (20v i drugdje) i akuzativu dvojine na *-i*: *ruci* (18v).

Kod imenica srednjega roda stariji su nastavci zabilježeni u lokativu jednine na *-i*: *nebi* (21r), *teli* (19r), *milosrdii* (22r), prije nego što je došlo do izjednačavanja dativa i lokativa jednine: *govorenu* (20r), pod utjecajem *u*-osnova, u lokativu množine na *-ih*: *srcih* (19r), *nebesih* (21r), *ramenih* (21v), *zahvalenih* (22r), *bdenih* (22r) itd., i instrumentalu množine na *-i*: *vрати* (20v).

Zabilježeni su stari produženi oblici pridjeva u nominativu jednine srednjega roda i lokativu jednine ženskoga roda: *nebeskoe* (19v), *Božiei* (22r), što su dijelovi teoloških naziva nastalih iz biblijskoga jezika: *cesarstvo nebeskoe*, *v mudrosti Božiei* te su preneseni onako kako su glasili u staroslavenskoj predaji. Uz pridjevski mlađi nastavak *-oga*: *vzluđenoga* (20r) zabilježen je stari nastavak za genitiv jednine muškoga i srednjega roda *-ago*: *vzluđenago* (19r), *s(ve)tago* (21v), što je najčešći staroslavenizam u neliturgijskim rukopisima, a dolazi iz liturgijske upotrebe, što se vidi po tome da se atribut nalazi iza imenice. Također su stariji oblici lokativa jednine ženskoga roda na *-i*: *tuei* (18v), lokativa jednine muškoga roda na *-i*, *G(ospod)ni* (21r), *-ovi*: *Salamunovi* (19v), lokativa množine ženskoga i srednjega roda na *-ih*: *cesarskih* (19r), *apustolskih* (19r), *malih* (22r) itd., instrumentala množine muškoga roda na *-i*: *svimi* (19r) i instrumentala množine ženskoga roda na *-imi*: *inimi* (21v).

Osobna zamjenica u nominativu prvog lica jednine samo se na jednom mjestu piše kao *ê* (21r), a drugdje kao *ja* (18v, 19v, 20v, 22r). U sklonidbi osobnih zamjenica u trećem licu u dativu jednine ženskoga roda javlja oblik bez protetskoga *n-*: *ei* (22r), a drugdje uvijek imaju protetsko *n-*. Potvrđen je instrumental jednine sa starijim nastavkom *-û*: *mnoû* (21r). Odnosna zamjenica dolazi ponekad u starijem obliku *kaê* (19v i drugdje), a većinom u skraćenom obliku, koji je nastao kontrakcijom samoglasnika nakon ispadanja intervokalnog *j*: *ki* (18v i drugdje), *ka* (18v i drugdje), *ku* (19r i drugdje). Kod posvojnih zamjenica očuvan je stariji nestegnuti oblik u dativu jednine ženskoga roda: *moei* (21r). U genitivu jednine muškoga i srednjega roda povratno-posvojne zamjenice očuvan je stariji nastavak *-ego*: *svoego* (19r), pored mlađega *-ega*: *svoega* (20r i drugdje), a u instrumentalu jednine ženskoga roda nastavak *-û*: *svoû* (19v). Nestegnuti oblik u genitivu jednine *svoega* smjenjuje se sa stegnutim *svoga* (20r i drugdje), a u dativu jednine zabilježen je samo nestegnuti oblik *svoemu* (21r i drugdje). Uz čakavske zamjenice *ča* (20r, 21v i drugdje) i *zač* (18v i drugdje), javljaju se i starije zamjenice, kao npr. pokazna zamjenica *sb*, *si*, *se*: *sega* (18v, 20r), *se* (18v), *siê* (20r i drugdje), i odnosna zamjenica *êže* (20r, 21v), i to samo u biblijskim citatima. U zamjeničkom pridjevu *vbśb/vbse/vbśê* provedena je metateza: *sve* (19v i drugdje), *svimi* (19v, 19r), a stariji oblik *susreće* se samo na jednome mjestu: *vsim* (19v).

Kod glagola u prezentu pored nastavka za prvo lice jednine *-im/-em*: *primam* (19r), *učinim* (21r), *molim* (22v), *esam* (18v, 19v), pojavljuje se i nastavak *-u/-û*: *prošu* (20r), *viû* (20r), *priporučaû* (20v), *pridu* (20v), *prikazuû* (21v), *umru* (22v). U drugom licu jednine mjestimično je očuvan nastavak *-ši*: *prosiši* (20r), *budeši* (21r), a u trećem licu jednine *-et*: *pripodablaet se* (19v), *giblet se* (19v), *proidet* (22v).

Česta je upotreba participa, i to većinom aktivnih participa prezenta u nominativu jednine i množine muškoga i ženskoga roda, gdje prevladava particip na *-ći*: *govoreći* (20v), *hoteći* (19r), *videći* (19r), *pozdravlaûći* (19v) itd., koji se više ne sklanja, nego se shvaća kao glagolski prilog. Očuvan je i prvi aktivni particip preterita: *rekši* (19r), *vzdvigši* (19v), *slišavši* (18v), *priêmši* (20v), *vidivši* (20r), *prišadši* (21r), *pobedivši* (21r), *vazamši* (21v) itd., koji također poprima službu glagolskoga priloga. Pasivni particip preterita *vzluhlenoga* (20r) zabilježen je već i u CGrš (168r).

4.2.3. Leksik

Dio leksika naslijeđen je iz staroslavenskoga jezika: *otočastva* (18v), *priēti* (19r), *žitji* (19r), *viēhu* (22r), *piću*³⁰ (22r), *mira* (20r), *raba* (18v), *glagolu* (18v), *pročaē* (22v), *umilenstvu* (22r) itd. Arhaične su i glagolske imenice na *-je*: *činene* (19r), *začetiū* (19r), *milosrdiē* (19v), *vzašastiū* (20r i drugdje), *želinem* (20r), *petiem* (20v), *évlenih* (21v), *videniem* (21v), *pošastiem* (21v), *pohotenie* (22r), *jideniū* (22r), *zahvalenih* (22r), *bdenih* (22r).

Zabilježeni su i primjeri kontaktne sinonimije: *sega* (20r) / *toga* (19r), *mir* (21r) / *svita* (20r), *se* (18v) / *to* (18v), *žitji* (19r) / *život* (20r), *priēti* (19r) / *primi* (20r), *kralueš* (21r) / *cesarstvueš* (21r) itd.

Od riječi stranoga podrijetla pojavljuju se grecizmi: *psalmista* (18v), *anjel* (20r), *děvlo* (20r), *patriarah* (19r), *apustoli* (20r i drugdje), *kivot* (21r), *horov* (21r), *evanjelski* (21r), *arhierei* (21v), semitizam *h(ero)vim* (22r), latinizmi: *eri* (20v), *regula* (22r), *oltar* (21v), i talijanizmi koji pripadaju čakavskom jeziku: *kuntentaūci se* (22r), *terče* (22r), *none* (22r).

4.2.4. Sintaksa

Iz starijega predložka zadržane su zamjenice u genitivu jednine za izricanje posvojnosti: *v črevi nee* (19r), *pesni nih* (20v), *ruke nega* (21r) itd., koje uglavnom dolaze poslije imenice, no ne uvijek, što je znak mlađega jezičnog stanja: *v nega stan* (18v), *nee čudnu smrt* (19r). Veoma se rijetko posvojnost izriče posvojnomo zamjenicom: *muke negove* (19r), *ruke negove* (20v), *negova ... maika* (21r).

U sintaksi participia obilježja su starijega jezika ostatci sklonidbe participia. Zabilježen je jedan apsolutni dativ s prvim aktivnim participom preterita: *učenikom pošadšim* (20r). Aktivni participi prezenta sklanjanju se samo u rijetkim slučajevima u atributnoj upotrebi u dativu množine muškoga roda: *vsim ičučim* (19v) i u predikatnoj upotrebi u konstrukciji akuzativa s participom: *muža greduća* (21v). Neobična je rečenična konstrukcija s participom: *verovati budeći mrim da budeši zdrav*, gdje se particip *budeći* upotrebljava

³⁰ Staroslavenska riječ *piča* nalazi se u dvama tekstovima iz FgTrans, u legendi o sv. Eustahiju (FgEust), što je jedan od najstarijih slavenskih hagiografskih tekstova prevedenih s grčkoga jezika, i u fragmentu neodređene homilije FgSerm (MIHALJEVIĆ; VINCE 2012: 165). Grabar navodi Ivšičevo mišljenje da je u legendi o sv. Eustahiju riječju *piča* prevedena grčka riječ τρωφή 'raskoš, izobilje', jer su ju prevoditelji pogrešno pročitali kao τροφή 'hrana', i ističući njezinu starinu upozorava da se njome prevodi τρωφή već u *Zografskom evanđelju* i *Sinajskom euhologiju*. Vidi GRABAR 1981: 131.

predikatno, a svršeni prezent glagola *biti* ima stari nastavak za drugo lice jednine -ši, kojim se izriče budućnost.

Latinski utjecaj primjetan je u upotrebi imenica u genitivu s prijedlogom *od*: *posvećeniê od anjelov* (19r), *puk od anjelov* (20v), kao i u rečenici: *zač evanjest pišuč od nih reče* (19r).

Navodi iz Biblije prenose se iz hrvatskostaroslavenskoga jezika: *se raba G(ospodi)na budi meni po glagolu tvoem* (18v) (usp. Lk 1,38); *a to se skazue v toi besedi kadi di kaê e(stb) siê êže vzide od pustine to e(stb) od sega mira to e(stb) semrtiû* (20r); *govoreči kaê e(stb) siê êže vzide po pustini raskoši obiluûci i pročaê* (21v) (usp. Pj 8,5).

4.3. Jezikoslovna analiza teksta iz CVar

4.3.1. Fonologija i grafija

CVar zbornik je pisan latinicom s različitim grafijskim rješenjima za iste slavenske glasove, što se posebno odnosi na palatale.³¹

Poluglas u jakom položaju uglavnom je vokaliziran, a samo se u rijetkim slučajevima bilježi apostrof: *d'ni* (5), *s', k'* (6, 7), *s'ni* (8) itd. Isto tako apostrof se pojavljuje i na onim mjestima gdje izvorno nije postojao poluglas: *t'koie* (6), *s'drauu* (7), *s'lauu* (7) kako bi se razbila suglasnička skupina.³²

Odras jata je jekavsko-ikavski: *biesce* (3), *dieua* (3), *tielom* (3), *miesezzà* (3), *miefta*, (4), *piesan* (5), *pietti* (5), *liepos* (5), *griefsieh* (5), *trieba* (6), *dieuizze* (6), *fuietla* (6), *viecnogha* (6), *suietlofti* (6), *sliedisce* (6), *priliepisce* (6), *namierio* (8), *prisciuiela* (3), *priminu* (3), *priminuti* (3), *prid* (3), *prislaunu* (3), *pricifta* (3), *prinesseni* (4), *bisce* (4), *oudi* (4), *fapouidio* (7), *dili* (7). Rijetki ekavski oblici: *pred* (3), *telesniem* (3), *potreba* (6) mogu se promatrati kao staroslavenski elementi ili kao utjecaj starijega čakavskoga predloška.

Slogotvorno *r* uvijek se piše s popratnim vokalom *a*: *vskarsnuo* (3), *karstio* (3), *Ifukarstouu* (3), *ufdarsciatti* (3), *naiparuo* (5), *sartalla* (4), *usdarfcati* (4), *fuarhu* (6) / *suarhu* (8), *sarzze* (5), *parsieh* (6), *darscanije* (6), *martuu* (6), *fargbe* (6), *vuarcchi* (6), *uskarsni* (7), *Ifukarfta* (7), *vskarsnuo* (7), *s'martti* (7), *tuardo* (7), *uarhu* (8). Slogotvorno *l* ostvaruje se kao *u*: *putti* (4), *puk* (5, 6), *susa* / *fusà* (3, 4), *napunise* (6).

³¹ Usp. MALIĆ 1997: 456–459.

³² Mjesta iz zbornika CVar navode se i označavaju prema stranici na kojoj se nalaze u izdanju KARÁSEK 1913: 1–15.

Kod prilagodbe imena stranoga podrijetla nema vitacizma: *Jakob* (3), *Babiloniu* (4), a grčko slovo φ bilježi se slovom *f*: *Epífan* (3), *Josafatouu* (7). Ostala imena prenose se na sljedeći način: *Tomas* (7), *Ifukarft* (7), *Iuan* (7), *Jesufs* / *Iefuss* (3) / *Jesus* (5), *Jerusalem* (4), *Pauao* (6).

U tekstu su vidljive sljedeće štokavske jezične osobine. Nema jake vokalnosti: *mnosctuo* / *mnoštuu* / *mnoſctuo* (5), *mnosctuom* (7), promjena *l* u *o*: *Anghieo* (3), *paomu* (4), *Pauao* (6); javlja se hiperjekavizam: *pastiea* (!) (6), redovito u nastavku za instrumental jednine pridjeva: *telesniem* (3), *doſtoiniem* (4), *velikiem* (6), instrumental množine pridjeva: *Ifraelskiem* (5) i lokativ množine imenica i pridjeva: *griefieh* (5), *fuetieh* (5), *ostalieh* (6), *oblazieh* (7); pisanje slova *j* na mjestu nekadašnjega jata: *suijehie* (5); pojava zamjenica *fcto* / *scto* (4) / *scto* (6), *ſascto* (4) / *ſafcto* (7), *ſctosse* (4), *nitko* (5) i *nifcta* (7); odraz praslavenske glasovne skupine **stj*, odnosno **skj* kao *št*: *godiscta* / *godiscta* (3), *joſcte* (4) / *ioſcte* (7), *poſcteno* (4), *počtenie* (5), *poſcteniem* (6); odraz praslavenske glasovne skupine **dj* kao *đ*: *Anghieo*, *naghiesse*, *neuighiu* (3), *meghiú*, *gospoghie*, *vighmo* (4), *prighi* (5), *gradiani* (6), *mlaghi* (6), *Arkangela* (7), *uporoghiniu* (7), *fargbe* (6); riječ *iesik* (6) bez čakavskoga odraza *ę* u *a* i bez metateze suglasnika u *zajik*; odsutnost nove jotacije: *fuietlosti* (3), *bratia* (3), *tretie* (3), *listie*, *primnutia* (4) *vskarſnutie* (5), *isrieti* (6); ispadanje suglasnika i samoglasnika: *poſcio* (3), *ſapouiesc* (3), *tò ies* (3), *ſces* (3), *milòs* (3), *vulas* (3), *blagofouu* (3), *s'ſpouiednizim* (5), *gnieouieh* (6), *ciàs* (7), *Vanghielista* (4), *biescat* (8); riječi koje uza se imaju česticu za isticanje: *tutako* (3 i drugdje), *otto* (4), *tadar*, *t'kogodier*, *kakono* (7).

4.3.2. Morfologija, sintaksa i leksik

U morfologiji gotovo da više nema starijih oblika. Kod imenica su jedino zabilježeni: lokativ množine muškoga roda na *-eh*: *griefieh* (5), *fuetieh* (5), dativ množine na *-om*: *Apostolom* (5), *ouzam* (6). Kod zamjenica dativ množine i instrumental množine osobne zamjenice za drugo lice množine na *-i*: *vami* (7, 6), genitiv jednine muškoga roda pokazne zamjenice: *segai* (3, 4) u izrazu *segai suieta*,³³ uz mlađi oblik zamjenice u izrazu *s'ouoga Suieta* (3). I dalje se treće lice jednine osobne zamjenica u genitivu upotrebljava za izricanje posvojnosti: *tielo gnie*, *na grob suetignie* (6). Kod glagola javlja se nastavak *-u* za prvo lice jednine prezenta: *neuighiu* (3), *príporuciuiu* (4). Futur prvi tvori se pomoćnim glagolom *imati*: *imafc primnuti* (3). Brojne su glagolske

³³ Taj izraz MALIĆ 1992: 113 naziva »okamenjeni izraz konfesionalnoknjiškoga podrijetla«.

imenice tvorene dometkom *-ie/-je*: *vsuifcenie* (3), *trenutie* (4), *priminutia* (4), *vskarfnutie* (5), *darscanije* (6), *rastuorenje* (7).

U sintaksi je utjecaj staroslavenskoga jezika najneznatniji. Uočljiva je upotreba participia, što je ostatak latinskoga predložka, ali se oni više ne sklanjaju i poprimaju ulogu glagolskih priloga: *s' miscgliaŭchi* (3), *scdecchi* (4), *gouo-recchi* (4 i drugdje), *rekŭci* (4) / *réksci* (6), *vidiéusci* (5), *fiede(c)hi* (5), *upras-ciaiuichi* (6), *tufcechise* (6), *ciudecchise* (7), *scialecchisse* (7) itd. Primjetan je utjecaj talijanske sintakse, što je posljedica prijevoda s talijanskoga jezika, kao primjerice u sintaktičkom talijanizmu *za* + infinitiv: *za ukasati mu* (8).

Česti su talijanizmi, tj. venecijanizmi: *appocrifo* (3), *legamo* (3), *mefetra* (4), *kandiele* (5), *lukierne* (5), *aerra* (7), *templo* (7), *predikatti* (3 i drugdje), *tunika* (8), *linzuo* (8), *bandieru* (8) itd.

4.4. Usporedna tekstološka analiza tekstova iz CFat i CVar

Pored toga što su oba teksta palmine predaje sadržajno međusobno vrlo slična, u njima nailazimo i na neke sadržajne razlike uvjetovane time što je tekst iz CVar nastao u prijevodu s talijanskoga prijevoda latinskoga izvornika. Tako se za pripovijest o Mariji u CFat kaže da joj je podrijetlo svetopisamsko: *kako e ona bila umrla s(ve)to pismo nam skazuje prilika ští se* (20r), dočim se u CVar tvrdi da je pripovijest apokrifna: *Legamo u pifmu koiiesse foue appocrifo, tò ies recchi neifkusceno pifmo: koié recce da Iuan vanghielísta píssa, í naucij* (3). Oba teksta imaju navedena ista mjesta Marijine molitve i uzašašća: gora Sionska i Jozafatska dolina. Također se cijela radnja odvija u Jeruzalemu. Oba spominju vrijeme kada se to dogodilo: *po Vzašastiju sina svoega ... 4 leta e živila potom* (CFat 20r), dočim CVar donosi pregled Marijinih godina po svim važnim događajima njezina života, zaključujući da je imala 71 godinu i šest mjeseci kada je umrla i bila uznesena na nebo. Uz Marijinu želju da k njoj dođe Ivan i svi drugi apostoli i da Isus uzme njezinu dušu, dvije Marijine želje iz CVar ne navode se u CFat: da ne vidi vlast Sotone i da sazna ime anđela. Anđeo joj ne kazuje svoje *ime ... cudno i veliko* (4), ali joj obećava ispunjenje svih drugih želja i ostavlja palmu, koja će se nositi na sprovodu pred njezinim odrom. Oba apokrifa palmine predaje sadrže Marijin spomen Isusovih riječi pod križem da je Ivan njezin sin, a ona njegova majka, čega nema u betlehemskoj predaji, u kojoj velik dio teksta čine odgovori apostola otkuda su došli i što su činili kada ih je oblak na čudesan način prenio k Mariji. U palminoj predaji to se iskazuje samo u jednoj rečenici u obama sačuvanim hrvatskim tekstovima. Najveća razlika između CVar i CFat sastoji se u tome da CVar

opsežnije prenosi razgovore između Marije i Ivana, Marije i Isusa, te Isusa i anđela, dočim su u CFat ti razgovori samo sažeto prepričani.³⁴ Obraćeni Židov Jefonija je na kraju apokrifa u betlehemske predaji imenovan, isto kao i anđeo Gabrijel, dočim se u palminoj predaji naziva samo po svojem položaju, i to *knez* u CFat i *starješina popovski* u CVar. U CVar on čak poslije obraćenja nosi rajsku palmu, što se ne spominje u CFat. Oba teksta palmine predaje povezuje rečenica koju izgovaraju anđeli kada je Marija uznesena na nebo, a koja je navod iz *Pjesme nad pjesmama*, a ne nalazi se u tekstovima betlehemske predaje. Tekst u CVar razlikuje se od teksta CFat također i po tome što se u njemu Isus obraća Mariji riječima iz Marijinih litanija: *pokrouu slauè, sud sciutnij, templo nebesko* (7).

5. ZAKLJUČAK

Apokrif *Usnuće Bogorodice* očuvan je u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti kroz četiri stoljeća u tekstovima koji pripadaju dvjema tekstovnim predajama – betlehemske predaji, koja se očuvala na kršćanskom Istoku, i palminoj predaji, koja se proširila na kršćanski Zapad, od fragmentarnog teksta iz *Pazinskih fragmenata*, koji potječu iz 14. stoljeća, preko nešto mlađega cjelovito sačuvanog teksta iz *Vinodolskoga zbornika* iz 15. stoljeća i još mlađega teksta iz 16. stoljeća koji se nalazi u *Grškovićeve zborniku*, sve do najmlađih tekstova iz *Fatevićeve zbornika* i *Codex Varia Variorum* 39 iz 17. stoljeća, u kojima je apokrif uklopljen u propovijed za blagdan Velike Gospe. Stoga se na primjeru toga apokrifa jasno može dokazati kako je hrvatska književnost u svojim početcima i u prvome razdoblju bila otvorena za utjecaje koji su dolazili s Istoka, tj. za tekstove prevedene s grčkoga na staroslavenski jezik, a u kasnijim se razdobljima otvorila utjecaju književnosti latinskoga Zapada i naposljetku njezinim talijanskim prijevodima. Iz istoga se razloga mogu dobro pratiti i povijesne mijene jezika, koji je kroz stoljeća postupno postajao sve sličniji govornomu narodnomu jeziku, a sve je više gubio svoj-

³⁴ Primjerice u CVar nalazi se Marijin odgovor Isusu koji možemo povezati s mjestom iz FgTrans, koje se ne nalazi ni u CVinod ni u CGrš, a svjedoči o tome da je i latinski predložak slavenskih prijevoda bio prijevod grčkoga izvornika palmine predaje koji je s grčkim tekstovima betlehemske predaje imao neka zajednička mjesta: *Blascenumè ghourè sui naroddi ere ftuorij mene velikij* (CVar 5) : *i stvoril' mi esi velikoti silni . i blažet' me vsi rodi* (FgTrans 2d).

stva naslijeđena iz hrvatske redakcije staroslavenskoga jezika, kako u gramatici tako i u leksiku.

Za razliku od teksta apokrifa *Usnuće Bogorodice* iz FgTrans, koji sadrži krajnje doslovan prijevod grčkoga izvornika, koji je povezan s prvobitnim slavenskim prijevodom s grčkoga, te ima srodne tekstove u brojnim rukopisima u drugim redakcijama staroslavenskoga jezika, tekst iz CVinod sadrži samo znatnu preradu prvobitnoga prijevoda. Zabilježene su samo mjestimične podudarnosti koje se svode na pojedine riječi i izraze, te vrlo rijetko i na pojedine rečenične konstrukcije. Razlike između tih dvaju tekstova u odnosu na grčki izvornik toliko su velike da se može zaključiti kako tekst iz CVinod ne samo da nije preveden s grčkoga nego nije ni neposredna prerada teksta iz FgTrans. Tekst iz CVinod samo je u dalekom srodstvu tekstem iz FgTrans, a oblikovan je na osnovi drugih nesačuvanih prijepisa koji su u stoljetnoj slavenskoj predaji apokrifa stajali između staroslavenske matice i njega. Shodno tomu, nema ni grčkoga predloška koji bi stajao u temelju teksta iz *Vinodolskoga zbornika*, niti je moguća sustavna usporedba s grčkim izvornikom.

Prerada provedena u tekstovima iz CVinod i CGrš obuhvaća razne postupke, od skraćivanja, odnosno ispuštanja i sažimanja, preko preoblikovanja i pojednostavljenja do dodavanja i tumačenja. Vrlo su rijetka mjesta na kojima se zbornički tekstovi doslovno drže grčkoga izvornika, nešto više je onih mjesta koja sadrže nedoslovan prijevod s grčkoga, a najvećim su dijelom ti tekstovi prepričavanje sadržaja prijevoda apokrifa drugim riječima. Preinake u preradi ponekad su i posljedica nerazumijevanja predloška i nastojanja da se tekst učini razumljivijim.

Tekst CVinod najstariji je među sačuvanim hrvatskoglagoljskim zborničkim tekstovima apokrifa. Iako je njegov jezik obilježen prodorom govornoga narodnoga jezika, pomlađivanje nije uvijek dosljedno provedeno tako da je u tekstu ostao cijeli niz riječi, oblika riječi i sintaktičkih sklopova iz starijega predloška. Jezik CVinod uzoran je primjer hrvatsko-staroslavenskoga jezika, koji se razlikuje od starijega hrvatskostaroslavenskoga jezika u FgTrans po većem udjelu govornoga jezika i većem stupnju pomiješanosti elemenata staroslavenskoga i starohrvatskoga jezika. Ostatci starijega staroslavenskoga predloška nalaze se sačuvani ponajprije u morfologiji, gdje se miješaju staroslavenski i starohrvatski oblici, najviše u konjugaciji prezenta glagola i u deklinaciji imenica, posvojnih i pokaznih zamjenica.

Tekst apokrifa iz CGrš jezično je mlađi, sadržajno kraći, doživio je veće preinake i izmjene – kraćenja, sažimanja i dodavanja – nego tekst iz CVinod u odnosu na tekst iz FgTrans. Ta dva zbornička teksta nisu neposredno po-

vezana u tom smislu da bi tekst iz CGrš bio prepisan iz starijega CVinod, ali zajednička mjesta u tim dvama tekstovima, osobito ona kojih nema u drugim poznatim tekstovima, kao i pisarske pogreške na istome mjestu u obama zbornicima pokazuju da su ta dva teksta međusobno veoma srodna te da se mogu svesti na isti pretpostavljeni slavenski predložak. U odnosu na FgTrans jasno je da su se tijekom stoljeća prepisivanja i prerađivanja nejasna mjesta u prijevodu još više iskvarila sve do neprepoznatljivosti smisla ili su se jednostavno određeni dijelovi teksta ispustili.

Tekst apokrifa u CVar kao i tekst iz CFat uklopljen je u jednu dulju povijed o Mariji kao o nebeskoj kraljici. Tekst iz CFat znatno je kraći i samo ukratko prepričava sadržaj apokrifa, a nije prijepis ili prerada nekoga starijeg teksta. Tekst iz CVar znatno je opsežniji, s više opisa, s čestim i dužim razgovorima među likovima i bogatim prikazom radnje. Po tome i po nekim izrazima koji su veoma slični onima iz FgTrans tekst u CVar bliži je starijim hrvatskoglagoljskim tekstovima apokrifa o usnuću Bogorodice nego tekst u CFat.

Iako u sebi sadrži neke elemente hrvatskostaroslavenskoga, jezik kojim je pisan tekst iz CFat mlađi je hrvatsko-staroslavenski jezik, u kojem je udio narodnoga čakavskoga jezika još veći nego u tekstovima iz CVinod i CGrš, što je vidljivo na svim jezičnim razinama. Tako se u CFat nalaze jezične promjene koje su i danas svojstvene ravskomu čakavskom ikavskom govoru, a sve je manje primjera starijega jezičnog stanja – stariji nastavci u deklinaciji imenica, pridjeva i zamjenica i u prezentskoj konjugaciji, zatim grecizmi i napokon arhaizmi, koji se mogu promatrati kao starije stanje samoga čakavskoga jezika ili kao okamenjeni ostatci starijega razdoblja hrvatskostaroslavenskoga jezika, pogotovu kada su biblijsko-liturgijskog značenja i kao takvi imaju svoju namjenu unutar propovjednoga stila.

Tekst iz CVar sadrži prijevod talijanske prijevodne prerade latinskog Pseudo-Melitonova teksta *Transitus B.* Pisan je nesustavnom latiničnom grafijom na narodnom hrvatskom jeziku, točnije na zapadnoštokavskom dubrovačkom poddijalektu, koji je dio novoštokavskoga jekavskoga dijalekta štokavskoga narječja hrvatskoga jezika, a svojstvena mu je velika prisutnost čakavizama, mjestimice ikavizama i brojnih talijanizama, odnosno venecijanizama, i posve neznatan udio staroslavenskih elemenata. Da je tekst iz CVar mlađi od onoga iz CFat, a time i najmlađi sačuvani tekst apokrifa o usnuću Bogorodice u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti, jasno je već i po tome što je zapisan latinicom u 17. stoljeću.

Izuzme li se tekst iz FgTrans, koji je pisan na hrvatskostaroslavenskome jeziku i potpuno je doslovan prijevod grčkoga teksta na svim jezičnim razina-

ma, najviše sačuvanih elemenata starijega jezičnog stanja nalazi se u prvom sljedećem zborniku – CVinod, a nadalje se može pratiti postupno pomlađivanje jezika iz zbornika u zbornik kroz stoljeća u kojima su nastajali. Dok se u CVinod nalaze još tragovi starijega jezičnog stanja, najviše na morfološkoj, zatim na leksičkoj i fonološkoj, a najmanje na sintaktičkoj razini, staroslavenski elementi u CGrš prisutni su u znatno manjoj mjeri. U hrvatsko-staroslavenskom jeziku teksta iz CFat još više preteže hrvatska sastavnica, da bi u narodnom štokavskom jeziku teksta iz CVar staroslavenski elementi ostali samo u svojem okamenjenom obliku preneseni iz crkvenoslavenske liturgijske književnosti.

PRILOG

Prilog sadrži prijeslove dvaju hrvatskoglagoljskih tekstova apokrifa *Usnuće Bogorodice* koji se nalaze u CVinod, pisanom ustavnim glagoljicom u prvoj polovici 15. stoljeća (*Cod. III. a. 15*, ff. 48^a–49^v, Arhiv HAZU, Zagreb), i *Grškovičevu zborniku*, pisanom kurzivnom glagoljicom u drugoj polovici 16. stoljeća (*Cod. VII. 32*, ff. 167^v–171^r, Arhiv HAZU, Zagreb). Oba su teksta preslovljena na latinicu prema pravilima za preslovljavanje Staroslavenskoga instituta u Zagrebu, štapić (I) = Ъ; apostrof (ʻ) = ’; jat (H) = ê; šta (W) = ê; ju (J) = û; iže (Z) = i; đerv (D) = ĵ.

Kraćenja riječi u rukopisu označena titlom razriješena su u oblim zagrada (), ispuštena slova bez title dodana su u šiljatim zgradama < >, dok se konjektуре oštećenih i teško čitljivih mjesta nalaze u uglatim zgradama []. Title, nadredni znaci i ligature nisu posebno označeni, a natpisana slova pišu se u istom redu kao i riječ kojoj pripadaju. Interpunkcija i pisanje velikog slova preneseni su vjerno izvorniku, što znači da se veliko slovo piše samo tamo gdje je ono i u glagoljičnom tekstu, imena se pišu malim slovom, a točka, koja se nalazi u sredini retka, bilježi se samo tamo gdje je pisana i u glagoljičnom tekstu. Precrtane riječi u retku CGrš 168^v precrtane su i u rukopisu. Rukopi-sne pogreške označene su uskliknikom u zgradama (!). Tekst je u prijeslovu raščlanjen na stupce i retke jednako kao i u rukopisu te nema spojnice kojom se označava prijenos riječi u drugi redak. Radi lakšeg čitanja riječi su odvojene bjelinama.

**Vinodolski zbornik, prva polovica 15. stoljeća,
Cod. III. a. 15, ff. 48r^a–49v^b, HAZU Zagreb**

48r^a

Kada g(o)sp[odin' naš' umre bogorodica]
 hoêše na s(ve)ti grob' s(i)na svo
 ego g(ospo)d(i)na n(a)š(e)go is(u)h(r̄st)a poklan
 aûci kolênê [s]voi Pres(ve)tê
 Molaše s'[v]oga s(i)na g(ospo)d(i)na 5
 b(og)a da bi û vzel' i prestav
 il' ot sega s(vê)ta na v(ê)čni s(vê)tъ
 ot' sega v c(êsa)rstvo n(e)b(e)sko a i'û
 dêi bêhu učinili di nigdore
 hode n' s(ve)ti grobъ plakatъ se 10
 ne s'mi da na grob' s(i)na m(a)riina
 Da biše pr'vi d(ъ)нъ po vskr'sen'i g(ospod)ni
 listo pride s(ve)ta m(a)riê na s(ve)
 ti grobъ s(i)na t(e)r poče tvorit
 i m(o)l(it)vu poziraûci v n(e)b(e)sa k s 15
 vomu s(i)nu i n(e)b(e)sa se otvoriše ·
 k' gospoi s(ve)toi m(a)rii Anĵ(e)l' ga
 brielъ priletê s n(e)b(e)съ k' nei
 ter ei r(e)če radui se m(a)rie usliša
 na e(stъ) m(o)l(it')vъ tvoê v n(e)b(e)s(ê)hъ hoče te 20
 s(i)нъ tvoi vzeti n(a) n(e)b(e)sa vъ c(êsa)rs
 tvo n(e)b(e)sko slišav'ši s(ve)ta
 m(a)riê te rêči od an'ĵ(e)l (!) i vrati s
 e v'spet' va vitleomъ grad'
 poêm'ši ·v̄· (=3) divoike svoe ke noi 25
 služahu r(e)če imъ pr'nesête mi
 kadil'nicu i dr'žeçi kadilni
 cu r(e)če g(ospod)i is(us)e h(r̄st)e s(i)nu moi usl
 iši glasъ moi i poš'li mi iv(a)na
 ap(usto)la i da videçi nega budu 30
 se veseliti i ki su se k te
 bi predstavili s(ve)ti ap(usto)li i k
 i su živi na semъ sv(ê)tê vsi
 ap(usto)li poš'li za v'sêh' stra

n' a nadêû se s(i)nu moi da me

35

48r^b

[hoćeš uslišati i molitve m]

oee Pride iv(a)нъ d(u)h(o)мъ s[(ve)timъ]

s patomos'koga otoka epes

a i r(e)će ei radui se s(ve)ta m(a)rie

hoćeš' poiti ot sega s(vê)ta

5

k s'vomu s(i)nu s(ve)ta m(a)riê

proslavi b(og)a govoreći g(ospo)d(i)

ne is(us)e h(гъst)e s(i)nu moi stv

ori čudesa da te se

uboû i ustraše ki su te pro

pele na križi i ki va te ne

10

vêruû i kada me v'zmešb

ot' sega s(vê)ta tada pridi

množastvo an'j(e)l' tvoihъ

tere me vaz'mi s(i)nu moi k se

bi b(ož)e moi zač' su se iûdêi

15

obečali važ'gati tâlo

moe i sa ovim' od'rom' na kom'

ležu kada um'ru I r(e)će s(ve)ti

iv(a)нъ ap(usto)лъ ne boi se gospoe

s(ve)ta m(a)rie iûdêi gl(a)se sli

20

še s n(e)b(e)sъ da pri[hoû] br(a)tiê

moê i ap(usto)li d'n(ъ)sъ simo d(u)hъ

s(ve)ti r(e)će imъ poidite va v[i]

tlêomъ grad' k m(a)rii m(a)t(e)ri g(ospo)dni

i na oblacêh' vsed'se pri

25

doše vsi ap(usto)li t(e)гъ imъ r(e)će

s(ve)ti p(a)v(a)l' br(a)tê moê draga

povêite m(a)rii gospoei ot ki

h' stranъ e(stъ) gdo v(a)sъ prišal'

simo a m(a)riê vzvede se pro

30

ti ap(usto)l(o)мъ v's(ê)мъ t(e)гъ imъ r(e)će

n(i)ne vêruû da oče priti s(i)нъ

moi s n(e)b(e)sъ a vaš' učitel'

i r(e)će iv(a)нъ ê hoêhъ k s(ve)tomu

48v^a

[mêstu v' gradê e]
 pesê ter mi r(e)če d(u)hъ s(ve)ti · poi v'
 vit' lêomъ na pozdrav'lenie ·
 gospoino m(a)t(e)re g(ospod)a n(a)š(e)go is(u)h(rъst)a · ê
 p(e)t(a)hъ v rimê bihi ûtr'ne poslušae 5
 i d(u)h' s(ve)ti r(e)č(e) mi · idi v' vit'lê
 omъ na pozdravlenie
 k' m(a)t(e)ri n(a)š(e)go is(u)h(rъst)a ·
 hoče se predstaviti
 od' sega sv(ê)ta n(a) nъ s(vê)тъ · 10
 An'd(r)êi i filip' ap(usto)lъ i lu
 ka i simun' i kananêi ti v
 staše iz mr'tvih' ti prido
 še na pozdravl(e)nie s(ve)toi m(a)r
 ii va vitleom' · A p(a)v(a)lъ ap(usto)lъ · 15
 r(e)če azъ bih' v gradi piveri
 i d(u)hъ s(ve)ti vshiti me simo ·
 toma r(e)če bih' v in'dii u al'v
 ana kup'ca v polači i d(u)hъ
 s(ve)ti vze me i postavi me · 20
 pos[redê] v(a)sъ simo A ma
 r'ko r(e)če ê bih' v leksan'dr'
 skom' gradu pokaên'e čina
 h' i d(u)h' s(ve)ti vshiti me simo ·
 êk(o)v' r(e)če ê bih' v er(u)s(oli)mê i d(u)hъ 25
 s(ve)ti vshiti me i pos
 tavi me simo A bar'to
 lomêi r(e)če ê bih' propov
 êdae sl(o)vo b(o)žie i d(u)hъ
 s(ve)ti r(e)če mi idi va vi 30
 tleomъ i pridohъ simo ·
 i pridoše vsi ap(usto)li va
 vitleomъ k s(ve)toi m(a)rii m(a)t(e)ri

48v^b

b(o)žiei a gospa s(ve)ta
 m(a)riê vzd'viže rucê s

voi k' b(og)u n(a) n(e)bo i pride mn
 ožstvo anĵ(e)l' serapi
 mi i serovimi (!) k nei kad 5
 a ležaše m(a)ti g(ospod)na sl'
 n'ce i mis(e)ć stahota
 va vitleomê i množa
 stvo s(ve)tih' prestoêhu
 gospoi s(ve)toi i pride m 10
 nož(a)stvo lûdi neduž
 nih' mnogo k' s(ve)toi m(a)rii va
 piêhu velikim' gl(a)so
 m' s(ve)ta m(a)rie b(ogo)r(odi)ce p(o)m(i)l
 u(ĭ) n(a)sъ k(a)ko ost(a)vl(a)š' n(a)sъ gr 15
 edoči n(a) n(e)bo a s(ve)ta gosp
 oê bi m(i)l(o)st(i)va na grêšn
 iki i na nevol'ne tu sl
 êpi prozirahu tu kna
 sti i hromi zdravi bi 20
 vahu zn(a)m(e)niê se činahu
 od' s(ve)te gospoe tu sta
 hu radosti pêsni i ve
 sel'e mnogo d(u)h(o)vno okolъ
 s(ve)te gospoe i vidêv'se · 25
 židove da se čini sl(a)v
 a b(o)žiê ot ap(usto)l' ok(o)l' gospe s(ve)te
 b(ogo)r(odi)ce i sveča emunъ i iru
 d' kralъ i družu židov
 e veče straš'no i poslaš 30
 e tisuć'niki n(a) m(a)riû b(ogo)r(odi)c
 u i na ap(usto)li va vitleom'
 g(ospod)a v domъ g(ospod)a n(a)š(e)go is(u)h(r)st)a

49r^a

da êmu b(ogo)r(odi)cu i vse ap(usto)li
 i nabraše dr'v' hoteči û s'
 žgati i odar' nee i ap(usto)le v
 se i kada pridoše k' hramu
 k' d'varem' listo pride og 5

an' znutar' s hrama silu
 b(o)žiû i požga e og'nem' an'
 j(e)l' b(o)ži židove ki bihu
 prišli k b(ogo)r(odi)ci i bi strahъ ve
 lik' po vs(e)m' gr(a)du i vsi lûd 10
 i ki se b(og)a boêhu počaše b(oga)
 vêrovati židove t(a)ko pra
 vi sl(o)vo b(o)žie ako hočeš' s
 p(a)s(e)nъ biti č(lovê)če vêrui v b(og)a
 vs(ê)mъ src(e)mъ i v s(ve)tu b(ogo)r(odi)cu i 15
 v s(ve)ti d(ъ)nъ nedil'ni zač' e v' n(e)
 d(ê)lû e priêla pozdravlenie
 ot anj(e)la gabriela v n(e)d(ê)lû e
 roen' g(ospod)î n(a)š' is(u)h(гъst)ъ vani vitle
 oma grada va vrt(a)pe v n(e)d(ê)lû 20
 vs(k)r'se iz mr'tvihъ v n(e)d(ê)lû
 hoče priti na sud' g(ospod)ъ n(a)šъ ·
 I r(e)če g(ospod)ъ k materi svoei ne
 skr'bi ko (!) se veseli i ra
 dui naš'la si bl(a)g(o)dêt' 25
 i sl(a)vu moû ku ê imam' s' o
 c(e)m' moim' ke sl(a)ve nig'dore
 ne more isp(o)v(ê)dati i d(u)ša
 s(ve)taê tvoê hoče poiti
 v s(vê)tlaê skroviča k'di e 30
 mir' i veselie mnogogo r(e)če go
 spa b(ogo)r(odi)ca s(i)nu moi predr
 agi položi na mni ruku ·

49r^b

desnuû tvoû i bl(agoslo)vi me s(i)nu
 moi a gospa s(ve)ta b(ogo)r(odi)ca m(a)r
 iê držeći č(a)s'tnuû desn
 icu s(i)na svoego b(og)a tre r(e)če
 s(i)nu moi prêdragi klana 5
 û se desnici tvoee (!) pres(ve)t
 ê tre û celova i r(e)če is(u)h(гъst)e
 s(i)nu moi primi d(u)šu moû ·

i budi m(i)l(o)st(i)v' vs(a)k(o)mu č(lovê)ku
 ki priziva ime s(ve)toe moe da b 10
 udu pros'lavlena zač' sam'
 te dirila s(i)nu moi A g(ospod)î b(og)î ·
 r(e)če ei gospoe b(ogo)r(od)ice vesel' se
 da raduet' se sr'ce tvoe
 v t(e)bi vs(a)ka d(u)ša ka priziva 15
 ime čisto ne more poginuti
 v v(ê)ki obrativ' se b(og)î k s(ve)t(o)mu [petru]
 r(e)če emu približi se vr(ê)me ho
 će poiti s(ve)ta b(ogo)r(od)ica od' sega
 s(vê)ta n(a) n(e)bo d(u)homî s(ve)timî z(a)to 20
 počni pês(î) pêtî a s(ve)ti p(e)t(a)î
 poča naiprvu pês(î) a(lelu)ê a vse
 sili počaše velikim' gl(a)
 s(o)î a(lelu)ê A tada se lice
 m(a)t(e)re g(ospod)ne prosvêti ·ẓ̌· (=7) krat' 25
 veče nego sln'ce sego s(vê)ta
 i prostri se i vzdviže rucê
 svoi gospoê b(ogo)r(od)ica i ap(usto)le
 bl(agoslo)vi svoû ruku i v'zdahnu
 preda d(u)šu svoû prečist 30
 uû b(ogo)r(od)ica [s(ve)ta]ê v b(o)ži ruci a
 b(o)î prostri ruci svoi pês(ve)
 ti priê b(la)ž(e)nu i neporočnu

49v^a

d(u)šu b(ogo)r(od)ice m(a)rie kada izide
 pês(ve)ta d(u)ša gospoina t
 ada se v(a)î grad' er(u)s(oli)î na
 pl'ni bl(a)ge vone a sili
 n(e)b(e)skie vspêše pês(î) veli 5
 m' gl(a)som' bl(agoslove)na ti esi v ž(e)na
 h' a g(ospo)d(i)î vze d(u)šu gospoinu
 s(ve)timî d(u)homî n(a) n(e)bo a s(ve)ti ap(usto)
 li vzeše s(ve)to têlo
 ee i č(a)stno položiše na od 10
 ar' i ponesoše vsed'še na

·bĩ· (=12) obl(a)ka svitla i pol
 ožiše v rai i k(a)da nesihu
 s(ve)ti ap(usto)li t(ê)lo s(ve)te d(ê)vi m(a)r
 ie tada ·ã· (=1) židovin' im 15
 e[nemь] ofiniê tare poče raz'mi
 tati odar' gospoin' na
 t(o)mь časi pride anj(e)l' b(o)ži
 i [u]siče mu ruci v pleču i p
 oča m(o)l(i)ti se k r(u)ci ofiniê i k s(ve) 20
 t(o)mu p(e)tru da bi mogal' cêlь
 biti · i r(e)če p(e)t(a)r' v (i)me o(т)ca i s(i)na
 i d(u)ha s(ve)ta i na tom' časi
 pridosta obi ruci ego v ple
 či ego tere bi cel' ki vidêše 25
 to čudo i to znim(e)n(i)e (!) počaše
 vêrovati i sl(a)v(i)ti b(og)a i m(o)l(i)t'
 gospoû b(ogo)r(odi)cu m(a)riû g(ospo)d(i)nь is(u)h(rьst)' z'v
 a deor' (!) n(e)b(e)skoga er(u)s(oli)ma herovi
 m' serapim' ku čast' dosto 30
 ina e(stь) priêti [mati mo]ê od' govo
 riše sili n(e)b(e)skie dostoina
 e(stь) poiti v n(e)b(e)ska prêstola

49v^b

skroviča i poide g(ospod)ь s množ'
 stvomь anj(e)lь nose d(u)šu ee
 v' e dom' i tu sav'kupi d(u)šu
 ee s têlom' i v'znese n(a) n(e)b(e)sk
 o ladan'e 5

***Grškovičev zbornik, druga polovica 16. stoljeća,
 Cod. VII. 32, ff. 167v–171r, HAZU Zagreb***

167v

čtenie ot vzneseniê svete marie kako e 10
vznesena na nebesa nad liki anelskie
 Kada b(la)žena diva bogorodica mariê
 hoêše plakati na sveti grob sina

svoga a našega g(ospo)dina b(og)a is(u)h(ṛst)a pr
eklanaûçi presveti koleni svoi i molaše 15
preslatkoga sina svoga g(ospo)dina b(og)a da bi û
g(ospo)din b(og) vzel ot sega s(vê)ta na vikuvîč
ni svet v cesarastvo nebeskoe A ovi bihu
svečali i učinili neverni iûdii da
se ne smi nigdore plakati na grobi sina 20
božiê ni hoditi na sveti grob nega ot krst(i)ên

168r

I biše na niko leto drugi dan po uskrišeni g(ospod)ni
t(ê)r poide s(ve)ta mariê na sveti grob sina svo
ga preslatkoga t(ê)r poče molitvu tvoriti poz
iraûçi na nebesa k sinu svoemu slatkomu gos 5
podînu našemu is(u)h(ṛst)u · a nei se nebesa otvoriše
gospoi s(ve)toi divi bogorodici marii · I vidi si
na svoga preslatkoga · I tude anel gabrael (!)
preleti k nei i reče veseli se gospoe b(la)žena di
vo marie uslišana e(st) molitav tvoê na nebe
sih · I hoče te sin vzeti na nebesa v cesaras 10
tvo nebeskoe · I slišavši diva mariê tu rič
ot an(j)ela gabriela i vrati se opet v erusoli
m poêmsi tri divice ke noi služahu t(ê)r im re
če prnesite mi kadilnicu zlatu i držit
e û v ruku · I reče gospodine b(ož)e moi isukrste sine 15
usliši glas moi · I pošli mi · Ivana ap(usto)la t
voga vzlubljenoga da videçi ê nega budu se
veseliti ob nem · I oni vsi ki su se prestav
ili ot sega s(vê)ta k tebi s(ve)ti ap(usto)li tvoi i ki
su živi na sem s(vê)ti vse mi pošli molim te 20
sa vsih četirih stran a nadiû se da me hočeš
slišati sine moi · I prede s(ve)ti ivan s patomo
skoga otoka iz efesa grada · I tu anel reče k nei

168v

Radui se b(la)žena s(ve)ta divo b(ogo)r(odi)ce marie usliša
na e molitav tvoê hočeš poiti ot sega s(vê)ta
s veliku slavu na nebesa s veliku s k svo

mu sinu slatkomu · A s(ve)ta diva mariê pros
 lavi g(ospo)dina b(og)a · I reče g(ospo)dine b(ož)e is(u)h(r̥st)e sine moi 5
 prošu te stvori znamenîe mnoga da te se uboe
 i ustraše vsi oni ki su te propeli na križi
 i vsi oni ki va te ne veruû · I kada me vazme
 ši pridi množastvo anel tvoih t(e)r me vazmi
 k sebi ere su se zali židove obečali sažg 10
 ati telo moe i s ovu postilû na koi ê ležu ka
 da umru · I reče ei s(ve)ti iĵan ap(usto)l ne boi se gosp
 oe s(ve)ta divo marie · Hote iûdei slišati pri
 hodeč s(ve)tih ap(usto)l s nebese · Iz drugih stran bra
 tiû moû i hote bižati iûdii · I tude duh 15
 s(ve)ti reče vsim ap(usto)lom · Poite v erusolim gra
 d na oblak vsedše k b(la)ženoj divi b(ogo)r(odi)ci marii
 I tudie pridoše k nei vsi ap(usto)li · I reče im
 s(ve)ti petr · Bratiê moê draga poviite svetoj
 marii materi bož(i)ei od kih stran vas e gdo 20
 prišal · B(la)žena diva mariê vsta proti
 vsim ap(usto)lom i reče ûre viû da hoče priti s n
 ebes sin moi a vaš učitel · I reče im s(ve)ti

169r

ivan ê vhoêhi k svetomu oltaru na službu bož
 iû v crikvi v efesi gradi · I reče mi duh s(ve)ti
 Ivane poidi v erusolim grad na celov k sve
 toi marii materi božei · I oblak svital vz 5
 e me i postavi me simo pred vami · A sveti pe
 t(a)r reče ê bih v gradi rimi · I ûtrne poslušahi
 a duh s(ve)ti reče mi poi v grad erusolim na cel
 ov k svetoj marii materi božei hoče se prest
 aviti k b(og)u od sega sveta · Andrii ap(usto)l i pi
 lip luka simun i ananiê ti iz mrtvih v 10
 staše · I pridoše k svetoj marii materi bož(i)ei
 Pavl ap(usto)l reče · ê bihi v gradi piviri i du
 h s(ve)ti vze me i postavi me poli vas · Marko
 reče · ê bih va aleksandrii gradu i prodikov
 ahi e(van)j(eli)e is(u)h(r̥sto)vo i duh s(ve)ti vze me i postavi me 15
 posredi vas · A s(ve)ti toma reče ê bih u alvana

kupca v polači v indii · I duh s(ve)ti vze me i po
stavi me simo · êkov reče ê bihi v erusolimi
gradu a duh s(ve)ti reče mi vstani i idi simo
A s(ve)ti matii reče ê bihi na mori a duh sveti 20
i postavi me posredi vas · A bartolomii reče
ê bihi va vitliomi gradu i prodikovahi sl
ovo božie a duh s(ve)ti vze me i reče mi idi na
celov k svetoj marii materi božei v erusolim grad

169v

A gospoê s(ve)ta mariê vzdviže ruci svoi na nebo
I pridoše k nei vsi aneli herufim i šerafim kad
i s(ve)ta mariê mati g(ospod)a našego is(u)h(ṛst)a ležāše s
lnce i misec i zvezdi · I množastvo s(ve)tih i sv 5
etic stahu pred svetu divu mariû · I pride
k nei mnogo množastvo nedužnih lûdi k presvetoj
gospoi i vapiêhu glasom veliem govoreêe · S(ve)ta
mariê pomilui nas nevolnih kako nas ostav
laš greduçi ot nas · A s(ve)ta mariê bi milos
tiva na grišnike i na nevolne · I tu slipi pr 10
ozirahu · I tu knasti i nedužni vsi zd(r)a
vi bivahu · I tu se znamenie mnogo činaše
okolu s(ve)te gospoe · I tu stahu radosti i pisni
i veselie mnogo ot s(ve)tih okolu s(ve)te marie · Iz
vidivši to zali i nečisti židove nevern 15
i da se čini veliko veselie · I velika slava
božie ot ap(usto)l presvetoj marii materi božiei
I sveča irud i jimun i ini hudi židove
I zlo viêe uvečaše i poslaše tisučnika s r
azboinici na gospoû s(ve)tu mariû i na ove s(ve)te 20
ap(usto)le · Idoše v dom kadi ležāše ova gospoê
s apustoli hoteçi e êti i sažgati ih · i
bihi sabrali drv mnogo · I kada pridoše židove

170r

k domu s(ve)te marie i pride ogan sam is hiže · I po
pali vsih ki bihu prišli pred (d)vari ove gospoe
i bi strah velik na vsih po vsem gradu · I vsi

lûdi verni ki se b(og)a boêhu · I počeše b(og)a slaviti
 i blaženu divu mariû · I mnozi židove to sl 5
 išavše oni ki bihu v gradu obratiše se na ve
 ru i spaseni biše · I vsaki ki hoće biti spasen
 verui v gospoda našego is(u)h(ŗst)a i v svetu divu mariû
 i v svetu nedilu zač e gospoê v nedilu pozdra
 vlena ot an(j)ela · I v nedilû e rodila g(ospod)a našego 10
 is(u)h(ŗst)a · I v nedilû bi vznesena b(la)žena diva bo(go)r(odi)ca
 mariê · I v nedilû e uskrišenie g(ospod)ne · I v nedilû e vz
 ašstie ego na nebesa · I paki v nedilû hoće prit
 i suditi živim i mrtvim · I tada reče g(ospo)din
 b(ogъ) materi svoei ne boi se gospoe i mati moê radui 15
 se i veselí se našla si veliku slavu i ves
 elie ko ê imam sa ocem moim · Ke slave nigdor
 ispovidati ne more · I duša tvoê poide v svitla
 skroviča kadi e mir i veselie mnogo · I tada reče
 gospoê s(ve)ta mariê g(ospo)d(i)nu b(og)u sinu moi predragi 20
 položi ruku desnuû tvoû na me i blagoslovi me
 A on ei poda ruku A ona gospoê držiči (!) častni
 ruci sina svoga reče sinu moi predragi klanau se

170v

desnici tvoei presvetoi i celova û · I reče g(ospodi)ne b(ož)e
 sinu moi primi dušu moû g(ospo)dine b(ož)e ošče te prošu
 budi milostiv vsakomu krstêninu ki ime t
 voe hvale i moi post poste zač sam te rodila
 sinu moi uprosi mi se · I reče ei g(ospo)d(i)n b(ogъ) gospoe sv 5
 eta marie vsaki čl(ovê)k ki spomenue ime tvoe i t
 ebi čast čine tvoi post poste nih duša ne
 pogine do konca · I reče g(ospod)in b(ogъ) svetomu petru pr
 istupi simo bliže hoće poiti s(ve)ta bogorodi 10
 ca diva mariê na nebo s duhom svetim počni
 peti pisan · A s(ve)ti petr poče peti · a(lelu)ê · i vse
 sili nebeskie vzapiše glasom velikim · a(lelu)ê
 I prosveti lice b(la)ž(e)ne divi marie · ž̇ · (=7) krat
 veče nere salnce sega svita t(e)r poda ruci
 svoi i blagoslovi ap(usto)li t(e)r vzdahnu · I gos 15
 podin b(ogъ) prostri ruci svoi presveti i vze pr

esvetu i prečistu dušu b(la)žene divi b(ogo)r(odi)ce ma
 rie matere svoe · I kada izide presveta duša
 is tela nee tada on grad bož(i)i s(ve)ti erusolim
 isplni se blagouhaniê · A go(spo)din b(ogъ) ponese du
 šu presvetuû ne s telom duhom s(ve)tim A sil
 i nebeskie počese peti glasom velikim b(la)žena 20

171r

ti esi v ženah · A s(ve)ti počese peti vzamše telo
 s(ve)te gospoe · I položiše e na odar i ponesoš e vsedše
 na ·bĩ· (=12) oblaka svitla · I tada edan židovin
 imenem ofiê n poteče i poče razmetati posti
 lû s(ve)te marie i na tom časi mu otpadosta obi
 ruci is pleču i tako se poče valati ofiê n pre
 z ruku · I moliti se poče s(ve)toi marii i s(ve)tomu
 petru ap(usto)lu da bi mogal cel biti · I reče s(ve)ti
 petr da iscelieši ga · Va ime oca i sina i duha
 s(ve)ta amen · I tudie na tom času bi cel kako pr
 iê · I vsi lûdi ki vidiše to čudo počese ver
 ovati v gospoda našego is(u)h(rъst)a i v svetu di
 vu mariû i v svetu nedilû · I tako e imiti v
 sakomu krstêninu pravu veru kako su û imeli
 vsi pravadnici čineçi zapovid božiû kaû
 či se grihov svojih da e pomilûe g(ospo)din b(ogъ) kako e po
 miloval vse pravadniki · I tako vzsnesena
 est na nebo sveta bogorodica mariê koi budi
 čast sa ocem i sinom i duhom s(ve)tim va veki vik *Amen* 15

IZVORI

- CFat = *Fatevićev zbornik duhovnog štiva, 1617.*, HAZU, Zagreb, *Cod. IV. a 124* [IV. A 141], f. 1r–1v i ff. 18v–22v: *Na Vznese ne Divice Marie*; izd. FZ 2016: 177–178, 212–220.
- CGrš = *Grškovićev zbornik, druga polovica 16. stoljeća*, HAZU, Zagreb, *Cod. VII. 32*, ff. 167v–171r: *čtenie ot vznese niē svete deve marie*; izdanje u prilogu ovoga rada.
- CVar = *Codex Varia Variorum 39 (914)* Franjevačke biblioteke u Dubrovniku, 17. stoljeće, str. 1–40 : *Nadan vfisciafchia. D. M. nanebessa*; izd. KARÁSEK 1913: 1–15.
- CVinod = *Vinodolski zbornik, prva polovica 15. stoljeća*, HAZU, Zagreb, *Cod. III. a 15* (Kukuljevićeva zbirka, rukopis br. 351), ff. 48r^a–49v^b: izdanje u prilogu ovoga rada.
- FgTrans = *Pazinski fragmenti, početak 14. stoljeća, fragm. glag. 90d–e–f*, HAZU, Zagreb; izd. MIHALJEVIĆ; VINCE 2012: 132–138.

LITERATURA

- ARRAS, V. 1973. *De Transitu Mariae Aethiopice I–II*. Louvain: Secrétariat du Corpus scriptorum Christianorum Orientalium.
- BADURINA STIPČEVIĆ, V. (prir.) 2013. *Hrvatska srednjovjekovna proza I. Legende i romani*. Zagreb: Matica hrvatska, 11–27.
- BERGER, F. X. 1805. Sancti Ioannis, theologi et evangelistae, in dormitionem sanctissimae Dieparae. J. Ch. von Aretin (ed.). *Beyträge zur Geschichte und Literatur, vorzüglich aus den Schätzen der pfalzbaierischen Centralbibliothek zu München* 5, 629–663.
- BRATULIĆ, J. 1996. Dubrovačke legende, u: *Dubrovačke legende*. Josip Karásek (ur.). Zagreb: Dora Krupićeva, 1996. [pretisak izdanja: Praha: Leschinger, 1913.], 195–199.
- BUNČUGA, B. Predgovor, u: FZ 2016: 5.
- DAMJANOVIĆ, S. 1984. *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- DAMJANOVIĆ, S. (prir.). 1998. *Hrvatska srednjovjekovna književnost*. Vinkovci: Riječ, 35–37.
- DAMJANOVIĆ, S. 1995. Glagolitica kajkaviana. S. Damjanović. *Jazik otačaski*. Zagreb: Matica hrvatska, 63–81.
- DAMJANOVIĆ, S. 2000. *Filološki razgovori*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 29–43.
- DAMJANOVIĆ, S. 2008. *Jezik hrvatskih glagoljaša*. Zagreb: Matica hrvatska, 24–128.
- DAMJANOVIĆ, S. 2009. Staroslavenski i starohrvatski u hrvatskim srednjovjekovnim spomenicima, u: S. Damjanović (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika. I. knjiga: Srednji vijek*. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, 351–403.
- DAMJANOVIĆ, S. 2014. *Novi filološki prinosi*. Zagreb: Matica hrvatska, 28–35.
- DÜRRIGL, M.-A. (prir.). 2013. *Hrvatska srednjovjekovna proza II. Apokrifi, vizije, prenja, Marijini mirakuli*. Zagreb: Matica hrvatska, 11–34, 135–138.

- DÜRRIGL, M.-A. 2017. Pouka o ovozemaljskom čistilištu iz *Fatevićeva zbornika*. *Slovo 67*: 23–43.
- FZ 2016. *Fatevićev zbornik duhovnog štiva 1617*. B. Bančuga, J. Faričić, P. Kero (ur.). *Riznica glagoljaške kulture i hrvatske pismenosti otoka Rave, sv.3. Fatevićev zbornik duhovnog štiva 1617*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti – Sveučilište u Zadru, 212–220.
- FRANOV-ŽIVKOVIĆ, G. 2016. Fatevićev zbornik duhovnog štiva, u: FZ: 7–12.
- GALIĆ, J. 2017. Ravsko glagoljsko četveroknjižje. *Slovo 67*: 199–208.
- GALIĆ, J. 2018. Fonološke osobitosti Zbornika u Berčićevoj zbirci br. 5 i Fatevićeva zbornika duhovnoga štiva. *Slovo 68*: 99–169.
- GRABAR, B. 1967. Apokrifna Djela apostolska u hrvatskoglagoljskoj literaturi. *Radovi Staroslavenskog instituta 6*: 109–208.
- GRABAR, B. 1970. Apokrifi u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti. *Croatica 1*: 15–28.
- GRABAR, B. 1978. Pazinski fragmenti. *Istra 16*: 21–26.
- GRABAR, B. 1981. Les fragments glagolitiques de Pazin. *Cyrolomethodianum V*: 130–134.
- HAIBACH-REINISCH, M. (ed.). 1962. *Ein neuer 'Transitus Mariae' des Pseudo-Melito*. Roma: Pontificia Academia Mariana Internationalis.
- HCSL 2014. = S. Gadžijeva; A. Kovačević; M. Mihaljević; S. Požar; J. Reinhart; M. Šimić; J. Vince. *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*. M. Mihaljević (priř.). Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Staroslavenski institut.
- HERCIGONJA, E. 1975. *Srednjovjekovna književnost. Povijest hrvatske književnosti*, knj. 2. Zagreb: Liber – Mladost.
- HERCIGONJA, E. 2004. *Na temeljima hrvatske književne kulture. Filološkomedievističke rasprave*. Zagreb: Matica hrvatska: 53–111, 234–280.
- HERCIGONJA, E. 1983. Kajkavski elementi u jeziku glagoljaške književnosti 15. i 16. stoljeća. *Nad iskonom hrvatske knjige. Rasprave o hrvatskom srednjovjekovlju*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 303–385.
- HERCIGONJA, E. 2006. *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja* [2. izdanje]. Zagreb: Matica hrvatska.
- HERCIGONJA, E. 2009. *Tisućljeće hrvatskoga glagoljaštva*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- KARÁSEK, J. 1913. *Dubrovačke legende*. Praha: Leschinger, 1–15. [pretisak: Zagreb: Dora Krupićeva, 1996.]
- KOMBOL, M. 1945. *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*. Zagreb: Matica hrvatska.
- MALIĆ, D. 1992. Crkvenoslavenska jezična tradicija u hrvatskim latiničkim rukopisima 14. stoljeća. *Rasprave ZHJ 18*: 99–117.
- MALIĆ, D. 1997. *Žića svetih otaca*. Zagreb: Matica hrvatska, Institut za hrvatski jezik, 456–483.
- MIHALJEVIĆ, M.; J. VINCE. 2012. *Jezik hrvatskoglagoljskih Pazinskih fragmenata*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Državni arhiv u Pazinu, Staroslavenski institut.
- MIHALJEVIĆ, M. 2018. *Jezik najstarijih hrvatskoglagoljskih rukopisa*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Staroslavenski institut.
- MILČETIĆ, I. 1911. *Hrvatska glagolska bibliografija. I. dio: opis rukopisa*. Starine 33, Zagreb: JAZU.

- NAZOR, A. 2008. »Ja slovo znajući govorim...« *Knjige o hrvatskoj glagoljici*. Zagreb: Erazmus naklada: 59–60.
- NAZOR, A. 1978. *Zagreb riznica glagoljice. Katalog izložbe*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka.
- MIKECIN, M. 2018. Apokrif *Usnuće Bogorodice* u hrvatskoglagoljskoj književnosti (I). Usporedba teksta iz *Pazinskih fragmenata* s grčkim izvornikom i najstarijim slavenkim tekstovima. *Slovo* 68: 227–288.
- PETROVIĆ, I. 1977. Marijini mirakuli u hrvatskim glagoljskim zbirka i njihovi evropski izvori. *Radovi Staroslavenskog instituta* 8: 24–26, 40–41.
- PETROVIĆ, I. 1984. Hagiografsko-legendarna književnost hrvatskog srednjovjekovlja i senjski »Marijini mirakuli« : izvori, žanrovske, tematske i tipološke karakteristike. *Slovo* 34: 181–201.
- PETROVIĆ, I. 1998. Fatević, Mikula, pisar glagoljaš (druga pol. XVI. st. – prva pol. XVII. st.). *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 4. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 143.
- PG 1894 = *Patrologia Graeca* 5. 1894. Melito Sardium in Asia Episcopus, 1231-1240. J. P. Migne (ed.). Paris: Garnier Fratres.
- RADOŠEVIĆ, A. 2012. Korizmene propovijedi u Fatevićevu zborniku – prilog rekonstrukciji glagoljskoga Korizmenjaka. *Slovo* 62: 101–210.
- REINHART, J. 2010. Kombinacija dvaju mirakula u hrvatskoglagoljskom rukopisu (*Grškovićev zbornik, HAZU VII 32*). *Slovo* 60: 669–686.
- STROHAL, R. 1915. *Hrvatska glagolska knjiga*. Zagreb: Tiskara Merkur.
- STROHAL, R. 1916. *Cvjet vsake mudrosti. Najstarije hrvatsko umjetno sačuvano književno djelo iz 14. vijeka*. Zagreb: Tisak C. Albrechta.
- STROHAL, R. 1917. *Stare hrvatske apokrifne priče i legende*. Bjelovar: Weiss, 36–39.
- ŠABIĆ, M. 2010. Suradnja Josefa Karáska i Milivoja Šrepela. *Kroatologija* 1: 281–299.
- ŠTEFANIĆ, V. I SUR. 1969. *Hrvatska književnost srednjeg vijeka*. Zagreb: Matica hrvatska – Zora, 149–153.
- ŠTEFANIĆ, V. 1970. *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije. II. dio: zbornici različitog sadržaja, regule i statuti, registri, varia, indeksi, album slika*. Zagreb: JAZU.
- TISCHENDORF, von C. 1866. *Apocalypses apocryphae Mosis, Esdrae, Pauli, Johannis, item Mariae dormitio*. Leipzig: Mendelssohn, 95–112, 124–136; pretisak Hildesheim: Olms, 1966.
- TURKALJ, L. 2008. Život Adama i Eve u Žgombićevu i Fatevićevu zborniku. *Slovo* 56–57: 579–593.
- VELČIĆ, F. 2002. GRŠKOVIĆ, Ivan, kulturni povjesničar (Vrbnik, 2. XII. 1883 – Krk, 16. VII. 1967). *Hrvatski biografski leksikon* 5 (Gn – H). Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 244.
- VIGATO, I. *Jezične osobitosti ravskih glagoljskih rukopisa Madrikule sv. Roka i Kvaterana iz 17. i 18. stoljeća*, u: FZ 2016: 29–39.
- VUČKOVIĆ, A. 2017. Srednjovjekovni itinerar po Svetoj zemlji iz Vinodolskoga zbornika. *Slovo* 67: 45–90.

Summary

Milica Mikecin

APOCRYPHON *TRANSITUS MARIAE* IN CROATIAN-GLAGOLITIC LITERATURE (II). A COMPARATIVE LINGUISTIC AND TEXTOLOGICAL ANALYSIS OF THE MISCELLANY TEXTS

Several non-liturgical texts in Croatian medieval literature contain the apocryphon on Virgin Mary's death and assumption. In some of them it is the transcript of the rewritten Croatian-Church Slavonic translation of the Greek text of Pseudo-John the Apostle and Evangelist, which belongs to the Bethlehem manuscript tradition of the apocryphon (*Vinodol Miscellany*, 15th century, and *Gršković Miscellany*, 16th century), while the others contain the transcript of the rewritten Croatian-Church Slavonic translation of the Latin translation of the Greek text of Pseudo-Meliton, which belongs to the Palm tradition (*Fatević Miscellany*, 1617, and Latin *Codex Varia Variorum* 39, 17th century). A comparative linguistic and textological analysis of the oldest preserved Croatian Glagolitic text of the Bethlehem tradition from the *Pazin Fragments* (14th century) and the text from the *Vinodol Miscellany* in relationship to the Greek original, further a comparative analysis of the text from the *Vinodol Miscellany* and the cognate text from the *Gršković Miscellany*, and finally a comparative analysis of the texts from the *Fatević Miscellany* and the *Codex Varia Variorum* 39 show the main features of the language of all four miscellany texts on all linguistic levels regarding the impact of the Old Church Slavonic linguistic elements and the elements of the Croatian vernacular. Using the example of the apocryphon of Mary's assumption in Croatian medieval Glagolitic and Latin literature, the paper explores the historical development of the language from the Croatian Church Slavonic, older and newer Croatian-Church Slavonic to the Croatian vernacular language with Old Church Slavonic elements. The paper also provides a transliterated edition of the texts from the *Vinodol Miscellany* and *Gršković Miscellany*.

Keywords: Apocryphon on Mary's death, *Pazin Fragments*, *Vinodol Miscellany*, *Gršković Miscellany*, *Fatević Miscellany*, *Codex Varia Variorum*, Croatian Glagolitic Literature, Croatian Church Slavonic language, Croatian-Church Slavonic language, Chakavian language, comparative linguistic and textological analysis

Milica Mikecin
Zagreb (Hrvatska)
milamikecin@yahoo.com